

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

SANGHA ADMINISTRATION ACCORDING TO BRAHMAVIHĀRA
OF SANGHA ADMINISTRATORS IN BANGKHONTHI DISTRICT,
SAMUTSONGKRAM PROVINCE

พระอธิการวชิรบดีนทร์ ธมฺมสรโณ (ภักฺษะธรรมวงศ์)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

พระอธิการวชิรบดีนทร์ ธมฺมสรโณ (ภัทระธรรมวงศ์)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Sangha Administration according to Brahmavihāra
of Sangha Administrators in Bangkhonthi District,
Samutsongkham Province

Phra-athikan Wachirabodin Dhammasarano (Patharadhammawong)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์ เรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิโกโร,ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

(พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.อุทัย สติมัน)

กรรมการ

(รศ.ดร.สุรพล สุธะพจน์)

กรรมการ

(พระสมุทรวชิรโสภณ,ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ธิติวดี หมั่นมี)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระสมุทรวชิรโสภณ,ดร.
ผศ.ดร.ธิติวดี หมั่นมี

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระอธิการวิชิตดิษฐ์ ฐมฺมสรโณ)

ชื่อสารนิพนธ์	: การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
ผู้วิจัย	: พระอธิการวรชिरดินทร์ ธรรมสรโณ (ภักระธรรมวงศ์)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
คณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์	: พระสมุทรวรชिरโสมณ, ดร., พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ) : ผศ.ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี, พธ.บ. (การสอนสังคม), พธ.ม. (ปรัชญา), รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)
วันที่สำเร็จการศึกษา	: ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระสงฆ์ในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน ๑๓๖ รูป วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐาน โดยการทดสอบค่าที และค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพ มีการวิเคราะห์เอกสาร และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านกรรณ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗

๒. เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ ตำแหน่ง อายุ พรรษา และการศึกษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

(ข)

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า

๓.๑ ด้านเมตตา ได้แก่ ผู้บังคับบัญชาควรให้ความรักและเมตตาผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเสมอภาค ไม่ลำเอียง

๓.๒ ด้านกรุณา ได้แก่ เจ้าอาวาสควรประกาศให้พระภิกษุสามเณรทราบเกี่ยวกับขอบเขตและข้อกำหนดการจัดสรรสวัสดิการ

๓.๓ ด้านมูทิตา ได้แก่ การให้คุณและให้โทษแก่บุคลากรควรมีความเป็นธรรม เสมอภาคกันทุกฝ่าย ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก

๓.๔ ด้านอุเบกขา ได้แก่ เจ้าอาวาสควรวางตัวเป็นกลางเมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งขึ้น ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นคู่กรณีกัน

Research Paper Title: Sangha Administration according to Brahmaviharā of Sangha Administrators in Bangkhonthi District, Samutsongkham Province

Researcher : Phra-athikan Wachirabodin Dhammasarano
(Patharadhammawong)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Paper Supervisory Committee

: Phrasamutrawachirasophon Dr., B.A. (Buddhist Management),
M.A. (Buddhist Management), Ph.D. (Buddhist Management)
: Asst.Prof. Dr.Thitiwut Manmee, B.A. (Social Teaching),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Public Administration)

Date of Graduation : March 15, 2018

ABSTRACT

The objectives of research paper were: (1) to study Sangha administration according to Brahmaviharā of Sangha administrators in Bangkhonthi district, Samutsongkham province, (2) to compare the opinion of monks toward Sangha administration according to Brahmaviharā of Sangha administrators in Bangkhonthi district, Samutsongkham province, classified by personal data, and (3) to study the problem, obstacle and suggestion for support Sangha administration according to Brahmaviharā of Sangha administrators in Bangkhonthi district, Samutsongkham province. The research methodology was the mixed method research, that the quantitative research used the questionnaire as the tool to collect the data in the field study from 136 monks in Bangkhonthi district, Samutsongkham province. The statistics were used for the data analysis through frequency, percentage, mean, standard deviation (S.D.), t-test, F-test, One-way Analysis of Variance. And the qualitative research had the documentary analysis and interview as the tool to collect the data in the field study from 12 key informants and analyzed the data through the content analysis technique.

The findings of this research were as following :

1. The Sangha administration according to Brahmaviharā of Sangha administrators in Bangkhonthi district, overall, that in high at mean of 4.94, when considering the aspect found that in high level all aspect. The aspects that had the most value include the aspect of Upegkha, high level at mean of 4.05. The aspects with the lowest mean include the aspect of Karana, high level at mean of 3.87.

2. The comparison of opinion monks toward Sangha administration according to Brahmaviharā of Sangha administrators in Bangkhonthi district, Samutsongkham province, classified by personal data, found that position, age, years of being monk and general education were not different. The hypothesis wasn't accepted.

3. The suggestion for support Sangha administration according to Brahmaviharā of Sangha administrators in Bangkhonthi district, Samutsongkham province, as following ;

3.1 Metta; the supervisors should give subordinates kindness and love equally.

3.2 Karana; abbots should announce to the monks and novices about the scope and terms of the allocation of welfare.

3.3 Mudita; the harm to personnel should be fairly and equal on all parts, should not split the party.

3.4 Upegkha; when this happened, the abbots should be neutral to the conflict, not favor either party.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์ ได้แก่ พระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร. และ ผศ.ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือ ในการปรับปรุง แก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์ ประกอบด้วย พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร., ผศ.พิเศษ ว่าที่ พ.ต.ดร.สวัสดิ์ จิรัฎฐิติกาล และ รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปิโย, ผศ.ดร., พระครูวิสุทธานันทคุณ, ดร., พระครูวาทีวรัฒน์, ดร., พระมหากังวาล ธีรธมโม, ดร. และพระครูสังฆรักษ์ทรงพรธม ชบทโต, ดร. ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม พร้อมแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้ สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระพรหมเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ที่มอบความเมตตาและกำลังใจผู้วิจัยเสมอมา และขอขอบคุณ พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ เจ้าคณะ อำเภอบางคนที, พระครูสถิตกมลธรรม เจ้าคณะตำบลกระดังงา, พระครูสมุทรปัญญาพล เจ้าคณะตำบล บางนกแขวก, พระมหานพพล กนฺตสีโล, ดร. เจ้าคณะตำบลบางคนที, พระครูสมุห์บุญหยด วฑฺฒโน เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง-บางพรหม, พระใบฎีกาศรชัย ชินวโร, ดร. เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบางคนที, นางสาว นิลุบล รังสีธรรมานุกูล ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, นายณัฐภัทร เอ็มอ่อน นายอำเภอบางคนที, นายวัลลภ สุวรรณฉวี ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์, นายแจ่ม โสริตนารุณ ไวยาวัจกรวัด ตะโหนดทราย, นายวินัย จิตรสมุทร ไวยาวัจกรวัดปากง่าม, และนายนิพนธ์ อัครางกูร ไวยาวัจกรวัดวัด เจริญสุขาราม ที่ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่อนุเคราะห์ ข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พี่ ๆ น้อง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นางวรรธณา วังเกล็ดแก้ว รวมถึงคณะญาติโยมและผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ผู้ให้ กำลังใจ ผู้ให้กำลังสนับสนุน และผู้ถวายข้าวทุกทัพพีตลอดเวลาที่ดำรงเพศสมณะตลอดมา ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระอธิการวชิรดินทร์ ธมฺมสรโณ

๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญแผนภาพ	(ฐ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ฑ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรม	๓๑
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ในการปฏิบัติ	๕๐
๒.๔ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๖๒
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๓
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๔
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๘๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๙๒
๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๓
๔.๒ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอ บางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	๙๔
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัด สมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๙๙
๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลัก พรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๒๑
๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหาร ธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๒๕
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓๒
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๓๓
๕.๑ สรุป	๑๓๓
๕.๒ อภิปรายผล	๑๓๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๑
บรรณานุกรม	๑๔๓
ภาคผนวก	๑๕๑
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๑๕๒
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง	๑๕๘
ภาคผนวก ค คำสัมภาษณ์ สิริ แอลฟา	๑๖๗
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๖๖
ภาคผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๗๙
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๘๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๐

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	ประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม จำแนกตามสังกัดตำบล	๘๖
๔.๑	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๙๓
๔.๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม	๙๔
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา	๙๕
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา	๙๖
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุทิตา	๙๗
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา	๙๘
๔.๗	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามตำแหน่ง	๑๐๐
๔.๘	การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามตำแหน่ง	๑๐๐
๔.๙	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามตำแหน่ง	๑๐๑
๔.๑๐	การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามตำแหน่ง	๑๐๑
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา จำแนกตามตำแหน่ง	๑๐๒
๔.๑๒	การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา จำแนกตามตำแหน่ง	๑๐๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๔๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา จำแนกตามการศึกษา	๑๑๘
๔.๔๔	การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา จำแนกตามการศึกษา	๑๑๘
๔.๔๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามการศึกษา	๑๑๙
๔.๔๖	การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามการศึกษา	๑๑๙
๔.๔๗	ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๔	๑๒๐
๔.๔๘	ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา	๑๒๑
๔.๔๙	ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา	๑๒๒
๔.๕๐	ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา	๑๒๓
๔.๕๑	ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา	๑๒๔

สารบัญแนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดการวิจัย
๔.๑	แนวทางการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
	๘๓
	๑๓๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ส. (ไทย) ๙/ ๕๑๘-๕๕๙/๒๓๐-๒๔๗ หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๙ ชื่อที่ ๕๑๘-๕๕๙ หน้าที่ ๒๓๐-๒๔๗ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

		พระวินัยปิฎก			
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จูฬวรรค		(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก					
ที.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาต	ชาดก (ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
พระอภิธรรมปิฎก					
อภิ.วิ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์		(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เมื่อเกิดมาแล้วจำเป็นต้องมีการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม^๑ และในการอยู่ร่วมกันนี้มนุษย์จึงต้องสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นเพื่อใช้ควบคุมความสงบเรียบร้อยในสังคม ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการปกครองหมู่คณะ ดังนิยามศัพท์ของคำว่า การปกครอง (Governance)^๒ และในส่วนของสังคมสงฆ์กล่าวได้ว่ารูปแบบของการปกครองมีมาตั้งแต่อดีต โดยธรรมเนียมที่ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ คือ พระธรรมวินัย^๓ ภาระทั้งรัฐสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง โดยทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ และต่อมาได้พัฒนารูปแบบให้ชัดเจนและเป็นสัดส่วนในการบริหารมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ภาระทั้งเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^๔ และผู้ที่มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำ สั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คือ พระสังฆาธิการ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์^๕

พระสังฆาธิการผู้บริหารพระศาสนาในระดับต่าง ๆ มีภาระหน้าที่ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และต้องตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม จึงจะได้ชื่อว่าเป็นนักปกครอง นักบริหาร และเป็นนักพัฒนาที่ดี อีกทั้งจะช่วยดำรงพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นพัฒนาสถาพรในประเทศไทยตลอดถึงในโลก และในปัจจุบันนี้ก็เป็นที่น่าประหลาดใจแก่ชาวโลกแล้วว่า พระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยนี้ได้ตั้งอยู่อย่างสมบูรณ์ยิ่งกว่าในประเทศทั้งหลายในโลก อันเป็นชื่อเสียงที่นับเป็นเกียรติอย่างยิ่งแก่ประเทศไทยและคณะสงฆ์ แสดงว่าคณะสงฆ์ พุทธศาสนิกชนชาวไทยทั้งหลายได้ร่วมกันรักษาและคุ้มครองพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างดี จึงขอให้เราทั้งหลายในบัดนี้ได้รับรักษาและพัฒนาต่อไป

^๑ เบรินด์ อาร์ เนลสัน, *ความคิดทางการเมืองตะวันตก*, แปลโดย สมนึก ชูวิเชียร, (กรุงเทพมหานคร: เอ็ม. แอล. ครีเอชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

^๒ สุขุม นวลสกุล, *การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญไทยฉบับประชาชน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^๓ ภาควิชาการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗.

^๔ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปภโณ), *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^๕ กนก แสนประเสริฐ, *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

ตั้งพระราชดำรัสแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ตรัสไว้ว่า “พระพุทธศาสนานั้น แม้ปัจจุบันนี้จะมีหลายนิกาย แต่ก็คงยึดหลักธรรมอันเป็นแก่นแท้อย่างเดียวกัน คือ ถ้าวาธรรมทั้งหลายทั้งสิ้นเกิดแต่เหตุ เมื่อมีเหตุก็ต้องมีผล ไม่มีสิ่งใดที่อยู่เหนือเหตุและผล นอกจากนั้นยังต่างถือว่าหลักพรหมวิหารคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา การสงเคราะห์ เกื้อหนุนกัน เป็นกรณีกิจสำคัญในการจรจรโลง ความสงบสุขของโลกอย่างแท้จริง”^๖

พรหมวิหาร มาจากคำในภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ^๗ พรหมวิหาร (พรหม-ประเสริฐ วิหาร-ธรรมเป็นเครื่องอยู่) หมายความว่า ถ้าใครมีพรหมวิหารแล้ว ผู้นั้นย่อมมีธรรมประจำใจที่ประเสริฐ หรือมีธรรมประจำจิตใจเหมือนกับพระพรหม^๘ พรหมวิหาร ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ (Holy Abiding ; Sublime States of Mind) ประกอบด้วยหลักธรรมะ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ปราบปรามจะให้มีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า (Loving-Kindness ; Friendliness) ๒) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือนร้อนของปวงสัตว์ (Compassion) ๓) มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดี มีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป (Sympathetic Joy, Altruistic Joy) และ ๔) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตราบเรียบเที่ยงธรรมไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือผลชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม (Equanimity ; Neutrality ; Poise)^๙

พรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นธรรมอยู่อย่างประเสริฐซึ่งจัดเป็นหลักธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ เป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งในปัจจุบันนี้อ่านาจัตถุณิยัมปิ รัตให้ต้องเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว การฝึกฝนให้สามารถรักและเมตตาแม้แต่ศัตรูเราก็ยอมได้จะได้อธิว่าเป็นชาวพุทธที่แท้จริง^{๑๐}

^๖ ฌณรัตน์ โชติวุฑฒกร, พระบรมราชาทางด้านศาสนาและคุณธรรม, (ราชบุรี: โรงพิมพ์ศรีอักษร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

^๗ ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒๓.

^๘ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตโม), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๐.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๔.

^{๑๐} ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

อำเภอบางคนที เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสมุทรสงคราม เดิมชื่อ อำเภอสีหิ้น ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เปลี่ยนชื่อเป็นบางคนที เพราะมูลเหตุที่ รัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จมาตรวจราชการที่คลองหลังวัดโชติยการาม และทรงลืมนครโทหรือคนทีน้ำเอาไว้ กาลต่อมา เพื่อความเป็นสิริมงคล ประกอบกับผ่านระยะเวลาอันยาวนานจึงเรียกชื่อเพี้ยนเปลี่ยนบางคนที นั้นเอง ปัจจุบัน อำเภอบางคนทีมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง มีลำคลอง ลำกระโดงไหลผ่านจำนวนหลายสาย ส่งผลให้พื้นที่มีสภาพชุ่มน้ำมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรและการทำประมงประเภทการเลี้ยงปลาน้ำจืดเป็นอย่างยิ่ง โดยประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวน ทำไร่ และส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ^{๑๑}

สำหรับ คณะสงฆ์อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม แบ่งเขตปกครองออกเป็น ๔ ตำบล คือ ตำบลบางคนที ตำบลกระดังงา ตำบลบางกุ้ง-บางพรม และตำบลบางนกแขวก มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๒๒ วัด^{๑๒} อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญในปัจจุบัน พบว่า พระสังฆาธิการบางรูปขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการองค์กร ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการศึกษา ขาดการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ในการเผยแผ่ ขาดความสามารถในการบริหารจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและดูแลถาวรวัตถุ และขาดการติดต่อประสานงานที่ดีต่อกันในการจัดกิจกรรมระหว่างวัดกับชุมชน^{๑๓}

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ประกอบกับการที่ผู้วิจัยมีสังกัดในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม จึงสนใจศึกษาเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลเชิงวิชาการอันจักเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานคณะสงฆ์และการพระศาสนาสืบไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๑.๒.๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นอย่างไร

^{๑๑}วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี, “อำเภอบางคนที”, <[http : th.wikipedia.org/wiki/](http://th.wikipedia.org/wiki/)>, [๓๐ กันยายน ๒๕๕๙].

^{๑๒}สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, เอกสารประกอบการประชุมพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม ประจำปี ๒๕๕๘, (สมุทรสงคราม: สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐-๑๒. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

^{๑๓}พระจรัส จิรปุณฺโณ, “การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๓.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ที่มณีกาย สीलขันธวรรครวม ๔ ด้าน ได้แก่

- ๑) ด้านเมตตา
- ๒) ด้านกรุณา
- ๓) ด้านมูทิตา
- ๔) ด้านอุเบกขา^{๑๔}

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตตัวแปร ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่ง อายุ พรรษา และการศึกษา

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม รวม ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) เมตตา ๒) ด้านกรุณา ๓) ด้านมูทิตา และ ๔) ด้านอุเบกขา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม มีจำนวน ๒๐๖ รูป^{๑๕}

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๒ รูป/คน

^{๑๔}ที.สี. (ไทย) ๙/๕๑๘-๕๕๙/๒๓๐-๒๔๗.

^{๑๕}สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางคนที่, บัญชีสำรวจพระภิกษุ, สามเณร, ซี, ศิษย์วัด, อารามิกชน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๐ คณะอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, (สมุทรสงคราม: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางคนที่, ๒๕๖๐), หน้า ๑. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรม หมายถึง การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่ มี ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ด้านเมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี มีไมตรีจิต สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ มีความหวังดี สร้างความสนิทสนมด้วยอัธยาศัยที่เป็นกันเอง ไม่ถือตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่กล่าวหาหรือใส่ร้ายป้ายสีในทางเสียหาย และมีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเจริญ ลาภ ยศ และชื่อเสียงกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่

๒) ด้านกรุณา หมายถึง ความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ มีความสงสารห่วงใยไม่สบายใจเมื่อเขามีความทุกข์หรือเดือนร้อน ไม่เบียดเบียนให้เขาได้รับความลำบากในการทำงาน แนะนำวิธีการหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน บำรุงขวัญแก่กำลังใจในการทำงาน และอำนวยความสะดวกหรือสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานอย่างเต็มกำลังแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่

๓) ด้านมุทิตา หมายถึง ความชื่นบานความพลอยยินดีด้วยเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ มีความยินดีหรือแสดงความยินดีในโอกาสที่เขาได้รับการพัฒนาความรู้ในระดับที่สูงขึ้น มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงขึ้น หรือมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม ไม่แสวงหาการริษยาอิจฉาตา ร้อนเมื่อเขาได้รับการยกย่องชมเชย และแสดงความร่าร้อน เป็นห่วง ไม่สบายใจ เมื่อมีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุยงให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่

๔) ด้านอุเบกขา หมายถึง ความมีใจเป็นกลาง มองตามความเป็นจริง ตามสมควรแก่เหตุผลโดยเที่ยงธรรม สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การวางตัวเป็นกลางเมื่อเขาเกิดชุ่นเคืองใจหรือทะเลาะเบาะแว้งกัน การยกย่องสรรเสริญโดยปราศจากอคติเมื่อเขาประพฤติดี การตำหนิโทษโดยปราศจากอคติเมื่อเขาประพฤติไม่ดี มีความเป็นกลางไม่เอนเอียงในกรณีที่ต้องมีส่วนในการให้คุณให้โทษกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ และมีความวางเฉย ไม่ดีใจ เสียใจ ต่อสถานการณ์ที่ไม่ถูกต้องสำหรับการแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมในหลักเมตตาจิต กรุณาจิต และอุเบกขาจิตได้

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม เท่านั้น

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๗.๔ ผลการวิจัยนี้เป็นประโยชน์ต่อองค์กรคณะสงฆ์ในการนำไปใช้เป็นมูลเพื่อการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม” นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ จากเอกสารทางวิชาการ และงานวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางในการวิจัย โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรม
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ในการปฏิบัติ
- ๒.๔ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง

ผู้วิจัยได้ศึกษา “แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการปกครอง

ผู้วิจัยได้ศึกษา “ความหมายของการปกครอง” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

คำว่า “ปกครอง” หมายถึง ดูแล คุ้มครอง ระวังรักษา^๑ ศัพท์คำว่า การปกครอง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Governance มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า Kybernetes ซึ่งแปลว่า ผู้ถือหางเสือเรือ อันทำให้เกิดการเปรียบเทียบว่า การเมืองการปกครองและโดยเฉพาะ รัฐบาลเป็นเสมือนหางเสือเรือ และมีวลีที่ว่า “รัฐนาวา” ตามมาให้เห็นอยู่เสมอ^๒ การปกครอง (Government) ได้แก่ การดูแล การให้ความคุ้มครองหรือการบริหาร เป็นคำที่ใช้ในการบริหารบ้านเมืองในลักษณะที่มีผู้ปกครอง ผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองสูงสุดเรียกกันว่าพ่อเมือง^๓

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๖๙๓.

^๒จิโรช วีระสย และคณะ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^๓โตโซ สวานานนท์, พจนานุกรมศัพท์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร: หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗-๒๘.

คำว่า “ปกครอง” มักใช้ควบคู่กับคำว่า “การเมือง” ร่วมกันเป็นคำว่า “การเมืองการปกครอง” เพราะคำว่า “การเมือง” หมายถึง งานที่เกี่ยวข้องการรัฐ การบริหารประเทศ การอำนวยความสะดวกหรือควบคุมการบริหารแผ่นดิน ซึ่งกล่าวได้ว่า งานบริหารราชการแผ่นดินนั้นจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการปกครองทั้งสิ้น แม้ว่าประเทศต่าง ๆ จะมีการปกครองหรือระบบการปกครองที่แตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปแล้วประเทศหนึ่ง ๆ นั้นประกอบด้วย

๑) ประชากร (Habitants) ทุกประเทศจะต้องมีประชากรอาศัยอยู่ จะมากหรือน้อยนั้นไม่มีข้อกำหนด ประชากรของบางประเทศอาจจะมีมาก บางประเทศจะมีน้อย ขึ้นอยู่กับว่านโยบายการควบคุมประชากรของรัฐบาลเป็นอย่างไร แต่ทั้งนี้ประเทศหนึ่ง ๆ นั้นควรมีประชากรจำนวนมากพอสมควรที่จะทำให้ประเทศดำรงอยู่ได้ด้วยการทำงานที่ตนเอง

๒) ดินแดน (Area) หมายถึงอาณาเขต (Territory) ของประเทศที่ประกอบด้วยพื้นดิน พื้นน้ำ และท้องฟ้าที่อยู่เหนือพื้นดินและพื้นน้ำ อาจจะเป็นเขตทะเลหรือมหาสมุทรก็ได้ รวมทั้ง ทะเลอันเป็นเขตเศรษฐกิจจำเพาะ (The Exclusive Economic Zone) ด้วยทุกประเทศจะต้องมีดินแดนหรือพื้นที่ที่เป็นของตนเองไม่มีการกำหนดว่าจะต้องเท่าใด เช่น ประเทศโมนาโก (Monaco) มีพื้นที่เพียง ๘ ตารางไมล์ พื้นที่ไม่ใช่ตัวบ่งชี้ว่าประเทศนั้นมีอำนาจมากน้อยเพียงใดด้วย

๓) รัฐบาล (Government) จะหมายถึงคณะบุคคลที่ใช้อำนาจบริหารในการปกครองประเทศ ซึ่งจะมีหน้าที่โดยตรงในการจัดระเบียบภายในประเทศหรือนครรัฐนั้น ๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมให้เป็นไปตามกฎหมาย รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ จะมีอุดมการณ์ในการปกครองประเทศและระบบรัฐบาลแตกต่างกัน เช่น ประเทศอังกฤษมีการปกครองแบบระบอบ ประชาธิปไตยที่มีรัฐบาลในระบบรัฐสภา ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกามีการปกครองระบอบประชาธิปไตยเช่นกัน แต่มีรัฐบาลปกครองในระบบประธานาธิบดี ส่วนประเทศจีนปกครองในระบอบที่มีรัฐบาลมาจากพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีอยู่พรรคเดียวในประเทศ

๔) อธิปไตย (Sovereignty) คือ อำนาจสูงสุดของรัฐที่ใช้บังคับบัญชาในเขตปกครองของรัฐเป็นองค์ประกอบของรัฐที่สำคัญที่สุดที่ทำให้รัฐสามารถดำเนินกิจการทั้งหลายได้อย่างเต็มที่ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เป็นอิสระจากการควบคุมของรัฐอื่นไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐอื่นในรูปของอาณานิคม ดินแดนในอารักขา หรือดินแดนในอาณัติของรัฐอื่น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้นับเป็นการยากที่รัฐอธิปไตยทั้งหลายจะสามารถดำเนินการภายในและภายนอกประเทศได้อย่างอิสระโดยแท้จริง ทั้งนี้เพราะอาจถูกจำกัดโดยกฎหมายระหว่างประเทศ (International Law) หรือสนธิสัญญา (Treaty) ข้อตกลงระหว่างประเทศระหว่างรัฐอธิปไตยทั้งหลายที่ยอมให้ผูกพันตน^๕

สรุปได้ว่า การปกครอง คือ การดูแล การให้ความคุ้มครอง นั่นเอง โดยคำว่า การปกครอง เป็นคำที่ใช้ในการบริหารบ้านเมืองในลักษณะที่มีผู้ปกครอง โดยนัยนี้ อาจกล่าวได้ว่า การปกครอง มีลักษณะเฉพาะตนสำคัญ ๆ อยู่ ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ประการหนึ่งมีลักษณะเป็นศาสตร์ คือ เป็นความรู้ทางวิชาการด้านการเมืองการปกครอง ประการที่สองมีลักษณะเป็นศิลป์ คือ เป็นศิลปะสำหรับนักปกครอง นั่นเอง

^๕ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, วิถีโลก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

๒.๑.๒ ทฤษฎีการปกครองในโลกปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ศึกษา “รูปแบบการปกครองในโลกปัจจุบัน” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

ระบอบการปกครองเป็นแบบแผนที่เกิดข้อตกลงเพื่อให้มีผลบังคับใช้กับสมาชิกในสังคมเพื่อความสงบและเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยในยุคปัจจุบันโลกปัจจุบัน มีรูปแบบการปกครองอยู่ ๒ แบบ คือ การปกครองระบอบเผด็จการ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งสองระบบนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ดังนี้

ก. การปกครองระบอบเผด็จการ

เผด็จการ หมายถึง การใช้อำนาจบริหารเด็ดขาด ใช้เรียกลัทธิหรือแบบการปกครองที่ผู้นำคนเดียวหรือบุคคลกลุ่มเดียวใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดในการบริหารประเทศ ว่า ลัทธิเผด็จการ และเรียกผู้ใช้อำนาจเช่นนั้นว่า ผู้นำเผด็จการ^๕

รัฐบาลเผด็จการเชื่อว่าการปกครองที่ให้ผลดีนั้น รัฐบาลต้องถูกปกครองโดยพรรคการเมืองพรรคเดียว ซึ่งมีสมาชิกจำนวนน้อย แต่มีระเบียบวินัยดี เคารพนับถือหัวหน้าพรรคอย่างถวายหัว และหัวหน้าพรรคนี้ถือว่าสำคัญที่สุด เป็นผู้ใช้อำนาจตัดสินใจนโยบายของพรรคอย่างเด็ดขาด นโยบายของเขาก็คือนโยบายของรัฐ และจะถูกรื้อถอนไม่ได้ จะมีการควบคุมความคิด (Thought Control) อย่างเข้มงวด โดยจะใช้วิธีฝึกอบรมล้างสมองให้เชื่อในลัทธิ (Indoctrination) และการใช้วิธีโฆษณาชวนเชื่อ และการใช้ตำรวจลับ ซึ่งบางทีเรียกว่า ตำรวจควบคุมความคิดเห็น (Thought Police) รัฐบาลรูปแบบนี้อยู่เหนือเอกชน เอกชนมีชีวิตอยู่เพื่อรัฐ การเคารพเชื่อฟังคำสั่งบังคับบัญชาซึ่งผ่านมาจากหัวหน้าพรรคคนเดียวนั้น เป็นระเบียบวินัยที่ผู้ใดจะละเมิดไม่ได้ ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลรูปแบบนี้เอกชนจะต้องเสียสละเพื่อความรุ่งโรจน์ของรัฐ ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายดังกล่าว รัฐบาลเผด็จการจึงใช้วิธีการรุนแรงและทารุณโหดร้ายในการปราบปรามฝ่ายตรงข้าม เพื่อควบคุมคนในรัฐให้อยู่ใต้บังคับบัญชา เหมือนฝูงแกะที่ต้องเดินไปทางที่ผู้เลี้ยงแกะต้อนให้เดินไป^๖

เผด็จการจึงเป็นลัทธิที่ให้ความสำคัญกับอำนาจรัฐและผู้ปกครองเหนือกว่าเสรีภาพของบุคคล ถือประโยชน์ของรัฐมากกว่าเสรีภาพของบุคคล ถือว่าเกียรติภูมิของประเทศและอำนาจของชาติเหนือสิทธิเสรีภาพของประชาชน^๗ ดังเช่นที่ พม่าเพิ่งเปลี่ยนชื่อประเทศใหม่อย่างเป็นทางการว่า “สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์” (The Republic of the Union of Myanmar) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ (ค.ศ. ๑๙๘๘) ซึ่งเป็นเพียงเวลาไม่นาน หลังจากมีการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองประเทศ เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๑ โดยกลุ่มอำนาจกึ่งที่นำโดยนายพล ซอ หม่อง กับคณะนายทหารของพม่า แม้กระนั้นคนไทยก็ยังคงใช้คำเรียกชื่อประเทศนี้ด้วยความคุ้นเคยและอย่างไม่เป็นทางการว่า “พม่า” อยู่จนถึงขณะนี้^๘

^๕ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๗๘๘.

^๖ประสาร ทองภักดี, หลักการปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: นิติฯ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๔.

^๗วรรณ งามศรีพจน์, การเมืองเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปาเจรา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๗.

^๘เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, พม่าผ่าเมือง: วิเคราะห์การเมืองพม่าใต้อำนาจอเผด็จการทหาร-ภาคแรก กสิยศ-เผด็จการ, (มปท.: มปป.), หน้า บทนำ.

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ การก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ซึ่งพัฒนาการมาจากขบวนการชาตินิยมที่เรียกตัวเองว่าสมาคมยุวชนปฏิวัติเวียดนาม (Hoi Viet Nam Cach Mang Thanh Nien) ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๒๗ โดยโฮจิมินห์ซึ่งเดินทางกลับมาจากสหภาพโซเวียตในฐานะของกรรมการขององค์การคอมมิวนิสต์สากลภาคตะวันออก สมาคมมีจุดมุ่งหมายที่จะทำการปฏิวัติสังคมนิยมเวียดนามตามแนวทางสังคมนิยมโดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

- ๑) เลือกผู้ที่มีจิตใจกล้าหาญมาเป็นสมาชิก
 - ๒) เลือกสมาชิกที่ผ่านการอบรมไปทำงานโฆษณาชวนเชื่อประชาชนให้รวมกลุ่มกันเป็นสมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมกรรมกร สมาคมชาวนา สมาคมนักเรียน นักศึกษา สมาคมสตรี เป็นต้น
 - ๓) พัฒนาเศรษฐกิจของชาติ สร้างพื้นฐานการผลิต ยกเลิกระบบทุนนิยม และพัฒนาการกระจายทรัพยากรธรรมชาติ
 - ๔) ร่วมมือกับชนชั้นกรรมาชีพในประเทศต่าง ๆ เพื่อทำการปฏิวัติและก่อตั้งสังคมนิยม
- โดยในตอนแรกนั้นสมาคมยุวชนปฏิวัติเวียดนามก่อตั้งขึ้นในรูปของขบวนการชาตินิยมเช่นเดียวกับขบวนการชาตินิยมอื่น ๆ ที่ก่อตั้งขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน โดยสมาคมยึดหลักปฏิบัติงานตามลัทธิมาร์กซ-เลนิน จึงเป็นแนวคิดที่โฮจิมินห์และผู้นำสำคัญคนอื่น ๆ ของสมาคมมีความเลื่อมใสศรัทธาและเชื่อมั่นว่าจะเป็นหนทางที่นำเวียดนามไปสู่ชัยชนะเหนือฝรั่งเศสได้ในที่สุด ภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งของสมาคม คือ การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซ-เลนิน และระดมมวลชนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของสมาคม สมาคมได้มีการพิมพ์หนังสือหลายเล่มที่เป็นแนวทางให้ชาวนาเวียดนามและประชาชนทั่วไปหันมาร่วมมือกันก่อนการปฏิวัติและต่อต้านฝรั่งเศส ตามแนวทางของคอมมิวนิสต์ จนเมื่ออุดมการณ์คอมมิวนิสต์แพร่หลายมากขึ้นและสมาคมมีสมาชิกมากพอสมควร จึงมีการจัดตั้งเป็นพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม (Viet Nam Cong San Dang) ขึ้นในวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๓๐ พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้รับความนิยมเป็นอย่างรวดเร็วในหมู่คนเวียดนาม เพราะนอกจากพรรคจะได้เสนอแนวทางอุดมการณ์ที่ใหม่แล้วยังได้มีแนวทางหรือวิธีการต่อสู้ที่ชัดเจนมากกว่าขบวนการชาตินิยมอื่น ๆ นอกจากนั้น พรรคยังได้รับการสนับสนุนจากทั้งขบวนการชาตินิยมจีน และองค์การคอมมิวนิสต์จากสหภาพโซเวียต โดยขบวนการชาตินิยมจีนได้สนับสนุนให้พรรคได้ใช้ดินแดนทางตอนใต้ของจีนเป็นฐานปฏิบัติการนอกประเทศของพรรค ในขณะที่องค์การคอมมิวนิสต์ได้ช่วยเหลือในการอบรมสมาชิกของพรรคในการก่อการปฏิวัติตลอดจนการวางยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ด้วย^๙

แต่ในความเป็นจริง ระบอบการเมืองแบบเผด็จการนั้นเป็นรูปแบบของการปกครองแบบหนึ่งที่ผู้นำมีอำนาจสูงสุดในการปกครองมีอำนาจโดยไม่จำกัด และไม่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชน เป็นการปกครองที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับประชาธิปไตย และเน้นเรื่องเคารพเชื่อฟังผู้นำมากกว่าการยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล การเปลี่ยนรัฐบาลจะกระทำได้โดยการปฏิวัติ รัฐประหาร การทำสงคราม การยินยอมมอบอำนาจให้ หรือโดยการตายของผู้นำเท่านั้น^{๑๐} โดยแท้จริงการปกครองแบบเผด็จการ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

^๙สุด จอนเจดิสัน, ประวัติศาสตร์เวียดนามตั้งแต่สมัยอาณานิคมจนถึงปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๔.

^{๑๐}ทินพันธ์ นาคะตะ, รัฐศาสตร์ ทฤษฎีความคิด ปัญหาสำคัญและแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ทางการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์นิดา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๙.

๑) เผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism) มีความบกพร่องเหมือนกับประชาธิปไตย แต่มีลักษณะที่เป็นเผด็จการมากกว่า ดังเช่น

- มีการเลือกตั้งที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้วจนไปถึงไม่มีการเลือกตั้งเลย
- ประชาชนถูกชักจูงหรือบังคับให้ลงคะแนนเสียงแก่พรรคที่รัฐบาลต้องการ
- ผู้สมัครและพรรคการเมืองถูกจ้างหรือจัดตั้งขึ้นหรือถูกกำหนดไว้ตายตัวเพื่อให้รัฐประกาศตนต่อประชาคมโลกว่ามีการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย
- รัฐบาลกำหนดรัฐธรรมนูญเพื่อตัวเองเพื่อให้วาระดำรงตำแหน่งที่ยาวนานหรือได้ผลประโยชน์อื่น ๆ จากการฉ้อราษฎร์บังหลวง
- รัฐบาลไม่มีการตรวจสอบจากสาธารณชน
- ฝ่ายตุลาการ องค์กรอิสระและสื่อมวลชนอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ
- มีองค์กรอื่นเช่นทหาร ข้าราชการประจำ องค์กรนอกกฎหมายมีอิทธิพลหรือควบคุมรัฐบาล บางประเทศมีรัฐบาลต่างชาติเข้าครอบงำ
- ฝ่ายค่านในรัฐสภาเป็นแบบสภาพตรายาง (Rubber Stamp) หรือมีไว้เพื่อให้รองรับมติที่กำหนดไว้แล้วจากฝ่ายบริหาร
- รัฐสภาถูกพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวครอบงำจนเกินไปจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบทางการเมือง อันส่งผลให้ประเทศต้องพึ่งพิงพรรคการเมืองนั้น มากเกินไป
- ประชาชนไม่มีสิทธิและเสรีภาพ ผู้หญิงไม่มีบทบาททางสังคมและการเมือง คนผิวสีถูกประทุษร้าย ไม่ว่าโดยรัฐหรือประชาชนด้วยกันหรืออาจถูกจับกุมและเข้าค่ายกักกันในข้อหาต่าง ๆ
- ขบวนการประชาสังคมไม่มีบทบาทหรือจะต้องมีกิจกรรมเคลื่อนไหวตามอุดมการณ์ที่รัฐวางไว้เท่านั้น
- กฎหมายขาดความศักดิ์สิทธิ์และยังเอื้อประโยชน์แก่ชนชั้นสูงและคนร่ำรวย ตัวอย่างของประเทศที่ได้ชื่อว่าการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยม ได้แก่ ประเทศซึ่งมีอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยม ทหารนิยม อย่างเช่น รัสเซีย ประเทศที่ยังคงเป็นสังคมนิยมแบบคิวบา จีน เวียดนามและลาว ทวีปอาฟริกาบางประเทศ เช่นซิมบับเว สวาซิแลนด์ หรือประเทศที่เป็นทุนนิยมตามแบบของตัวเอง อย่างเช่น สิงคโปร์ ประเทศที่เป็นอนุรักษนิยมและเคร่งศาสนาอย่าง เช่น ซาอุดีอาระเบีย เป็นต้น^{๑๑}

โดยนัยนี้ เผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism) ยังจำแนกออกเป็นประเภทย่อย ๆ อีกหลายประเภท ดังนี้

๑.๑) เผด็จการอำนาจนิยมแบบทหาร (Military Authoritarianism) การปกครองที่ทหารมีบทบาทแทรกแซงหรือมีอิทธิพลเหนือรัฐบาลพลเรือน หรือกองทัพเข้ามาเป็นรัฐบาลเองเช่น ประเทศในทวีปละตินอเมริกา ทวีปแอฟริกา ไทย อินโดนีเซียในทศวรรษที่ ๗๐

๒.๒) เผด็จการอำนาจนิยมแบบพรรคการเมืองผูกขาด (Party Authoritarianism) การปกครองที่พรรคการเมืองพรรคเดียวครอบงำการเมืองเป็นระยะเวลานาน ซึ่งพรรคเหล่านี้อาจจะมาจากการเลือกตั้งอย่างเช่นพรรคอัมโนของมาเลเซีย หรือพรรคพีเพิลแอกชั่นปาร์ตีของสิงคโปร์ หรือการยึดอำนาจโดยใช้อาวุธก็ได้อย่างเช่นจีน ลาว เวียดนามที่มีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นพรรคเดียวที่ถูกกฎหมายพรรคบารุของอิรักในสมัยของ ซัดดัม ฮุซเซน

^{๑๑}Brooker P., *Non-Democratic Regimes*, (New York: Palgrave Macmillan, 2014), pp. 20-32.

๑.๓) เผด็จการอำนาจนิยมแบบราชการผูกขาดอำนาจ (Bureaucratic Authoritarianism) การปกครองที่ระบบราชการมีความเข้มแข็งกว่านักการเมืองหรือขบวนการทางสังคม การปกครองหรือการบริหารรัฐกิจตั้งแต่เริ่มต้นการวางนโยบาย การนโยบายนโยบายไปปฏิบัติและการจัดการงบประมาณ ขึ้นอยู่กับข้าราชการประจำ ส่วนบางประเทศ อำนาจการเมืองก็ขึ้นอยู่กับข้าราชการทหาร อย่างไรก็ตาม ประเทศประชาธิปไตยบางประเทศ เช่น ฝรั่งเศส หรือสหรัฐฯ มีลักษณะค่อนข้างลัทธิอำนาจนิยมอยู่บ้าง เพราะข้าราชการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลสูงมากแม้จะอยู่ภายใต้อำนาจของนักการเมืองที่มาจากเลือกตั้ง

อย่างไรก็ตาม การปกครองเผด็จการอำนาจนิยมยังมีอีกลักษณะหนึ่ง ดังที่เรียกว่า เผด็จการอำนาจนิยมเชิงแข่งขัน (Competitive Authoritarianism) นั่นคือรัฐเผด็จการเลียนแบบรัฐที่เป็นประชาธิปไตยเสรีนิยมโดยการเปิดให้พรรคการเมืองและขบวนการประชาสังคมมีพื้นที่ทางการเมือง แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้นไม่สามารถมีอำนาจทางการเมืองได้อย่างแท้จริง เพราะรัฐใช้วิธีการทุจริต เช่น การแทรกแซงการเลือกตั้งเพื่อให้พรรคการเมืองของรัฐบาลได้รับชัยชนะหรือการข่มขู่กลุ่มประชาสังคมผ่านการใช้กฎหมาย ตัวอย่างเช่น โคเอเซียภายใต้การนำของ ฟรานโจ ทูจมัน เซอเบียภายใต้การนำของ สโลโบดัน มิโลเชวิก ยูเครนภายใต้การนำของ ลีโอนิด คราซุก เปรู ภายใต้การนำของ อัลแบร์โต Fujimori^{๑๒}

๒) เผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) เผด็จการแบบเบ็ดเสร็จมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับเผด็จการแบบอำนาจนิยม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศว่าจะมีลักษณะอย่างไร มากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตามรัฐเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จและรัฐเผด็จการอำนาจนิยมมีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้

๒.๑) รัฐเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จเน้นการใช้อุดมการณ์ของรัฐเข้าครอบงำประชาชนอย่างเต็มที่ จนไม่เปิดช่องว่างให้ประชาชนได้แสดงออกทางการเมืองที่แตกต่างแม้แต่น้อย ในขณะที่รัฐเผด็จการอำนาจนิยมยังมีช่องว่างอยู่บ้าง

๒.๒) รัฐเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จไม่ยอมรับความหลากหลายของประชาชน เช่น เชื้อชาติ ความเชื่อทางศาสนา รสนิยมทางเพศ ฯลฯ ในขณะที่รัฐเผด็จการอำนาจนิยมยังมีการเปิดรับสิ่งดังกล่าวอยู่บ้าง แต่ก็ยังมีขีดจำกัดอยู่ตามแต่วิถีทางของแต่ละประเทศ

๒.๓) รัฐเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จมีวิธีการจัดการกับประชาชนอย่างไร้ขอบเขต เช่น ไม่ใส่ใจต่อกฎหมายหรือหลักมนุษยธรรมไม่ว่าการประหารชีวิตหรือการคุมขังประชาชนโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรม แต่รัฐเผด็จการแบบอำนาจนิยมยังมีการใส่ใจต่อเรื่องเหล่านี้อยู่บ้าง

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าเผด็จการเบ็ดเสร็จเป็นเผด็จการที่มีความเข้มข้นหรืออยู่ในอันดับที่ติดกับด้านขวาของเส้นแบ่งการปกครองมากกว่าเผด็จการอำนาจนิยมอันถือได้ว่าเป็นเผด็จการขั้นสูงสุด ตัวอย่างอันโดดเด่นในอดีต ได้แก่ เยอรมันในยุคนาซีเรื่องอำนาจ สหภาพโซเวียตในยุคของสตาลิน และจีนในยุคของ เหมา เจ๋อตง และเกาหลีเหนือในปัจจุบันนั้นอาจถือได้ว่าเป็นรัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จที่เหลืออยู่เพียงรัฐเดียวในโลกเพราะรัฐเผด็จการส่วนใหญ่หันไปยึดถือตลาดเสรี หรือเปิดเสรีภาพให้กับประชาชนอยู่บ้างเพราะแรงกดดันจากตะวันตก

^{๑๒} Levitsky S. and Way L. A., *Competitive Authoritarianism Hybrid Regimes after the Cold War*, (UK: Cambridge University Press, 2010), pp. 5-15.

อย่างไรก็ตามเกือบทุกประเทศทั้งหลายในโลกแม้แต่ประเทศคอมมิวนิสต์อย่างลาวหรือเกาหลีเหนือ ไม่มีการยอมรับว่าตัวเองเป็นเผด็จการ แต่ก็พยายามประกาศตนว่ามีรูปแบบปกครองเป็นประชาธิปไตย เช่น ชื่อทางการของเกาหลีเหนือ คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี หรือชื่อทางการของลาว คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ถึงแม้จะปราศจากคุณสมบัติที่จัดได้ว่าเป็นประชาธิปไตยก็ตามข้ออ้างของประเทศเหล่านั้น คือ พรรคเป็นตัวแทนของชนชั้นกรรมาชีพซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศหรือแม้แต่ประเทศที่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชก็อ้างว่าเป็นจารีตประเพณีอันเก่าแก่หรือความยินยอมพร้อมใจของประชาชนในการยอมรับสนับสนุนกษัตริย์ในการใช้อำนาจเด็ดขาด ในขณะที่เดียวกัน ประเทศที่เป็นเผด็จการก็มีสถาบันทางการเมืองแบบเดียวกับประชาธิปไตย เช่น มีรัฐสภา มีสถาบันตุลาการ มีองค์กรอิสระ หรือขบวนการประชาชนที่มักถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนรัฐบาลหรือต่อต้านรัฐบาลแบบหลอก ๆ^{๑๓}

ข. การปกครองระบอบประชาธิปไตย

คำว่า ประชาธิปไตย เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นโดยมีรากศัพท์จากภาษาต่างประเทศ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Democracy ซึ่งมีรากศัพท์จากภาษากรีก คือ Demos หมายถึง ประชาชน kratia หมายถึง การปกครอง เมื่อมารวมกันและรวมกันเป็นภาษาอังกฤษ คือ Democracy

ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ประชาชนส่วนใหญ่ รากศัพท์มาจากคำว่า ประชา + อธิปไตย คือ ประชาชน + อำนาจสูงสุด คือ ประชาชนมีอำนาจสูงสุด รวมทั้งหมายถึง การที่ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพในด้านต่าง ๆ เช่น มีสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น ในการชุมนุมในทรัพย์สิน ในการเลือกอาชีพ ในการนับถือศาสนา ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งในขอบเขตกฎหมาย ประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบบประชาธิปไตย จะมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ประชาธิปไตยยังเกี่ยวข้องโดยตรงกับสิทธิเสรีภาพ ซึ่งหมายถึง หน้าที่ ความรับผิดชอบ ระเบียบและวินัย ประชาธิปไตยไม่ได้หมายถึง สิทธิ เสรีภาพ ที่ไร้ขอบเขต แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย และต้องควบคู่กับหน้าที่ความรับผิดชอบ ระเบียบและวินัย หน้าที่ของประชาชนภายใต้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ หน้าที่ในการเป็นพลเมืองที่ดี^{๑๔}

ประชาธิปไตย คือ รูปการปกครองที่ประชาชนทรงอำนาจสูงสุด และใช้อำนาจนั้นทางผู้แทนของตน (Democracy is a form of government in which the people retain supreme and exercise their power through representatives)^{๑๕} หลักการสำคัญของประชาธิปไตย (Principles of Democracy) ประกอบด้วย

^{๑๓}Ethridge M. and Handelman H., *Politics in a Changing World*, (USA: Wadsworth Publishing, 2012), p. 12.

^{๑๔}สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, *การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๗), หน้า ๘.

^{๑๕}สุชีพ ปุญญานุภาพ, *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๔-๓๖.

- หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน

ประชาธิปไตยนั้นถือว่าเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศหรืออำนาจอธิปไตยนั้นเป็นของประชาชนทุกคนร่วมกันและประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจเป็นผู้ร่วมกันใช้อำนาจนี้ ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเอง

- หลักเสรีภาพ

หลักการว่าด้วยสิทธิเสรีภาพเป็นหลักการที่สำคัญมากอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย คือ สิทธิ (Right) เสรีภาพ (Liberty) และอิสรภาพ (Freedom) สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ และเสรีภาพ หมายถึง โอกาสที่จะเลือกทำหรือไม่ทำระหว่างทางเลือกหลายทางตามปรารถนาของตน โดยปราศจากข้อบังคับหรือข้อจำกัด จะจำกัดได้ก็แต่โดยกฎหมายเท่านั้น ส่วน อิสรภาพ หมายถึง การทำหรืองดเว้นที่จะทำอะไร ๆ ก็ได้ที่ไม่ละเมิดผู้อื่น เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง ความสามารถของคนที่จะทำหรืองดเว้นกระทำการใดสิ่งหนึ่งก็ได้ภายในขอบเขตข้อกำหนดของกฎหมาย เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย จึงไม่ใช่การทำอะไรก็ได้ตามใจตนเอง เนื่องจาก การทำตามใจตนเอง โดยไม่คำนึงถึงจิตใจคนอื่น ๆ นั้นเป็นลักษณะของเผด็จการ

- หลักเสมอภาค

ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตย หมายความว่า การที่ราษฎรทุกคนในประเทศมีความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันพื้นฐานในเรื่องสำคัญ ๆ ที่เป็นไปได้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชน อันจะทำให้ทุกคนมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม

- หลักภราดรภาพ

ในการปกครองตัวเองร่วมกันของประชาชนนั้น เมื่อคนในสังคมมีโอกาสและเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม ย่อมทำได้อย่างสันติและหาข้อยุติที่เหมาะสมเป็นที่ยอมรับกัน และมีความเคารพซึ่งกันและกันรวมทั้งมีความรักและปรารถนาดีต่อกันเปรียบประดุจญาติพี่น้อง ฉะนั้น หลักการเรื่องภราดรภาพและหลักเหตุผล จึงมีความสำคัญขั้นพื้นฐานของการสร้างและพัฒนาประชาธิปไตย^{๑๖}

ประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่^{๑๗} ปัจจุบัน สามารถจำแนกประเภทของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประชาธิปไตยโดยตรง และประชาธิปไตยโดยอ้อม

๑) ประชาธิปไตยแบบโดยตรง (Direct Democracy)

ประชาธิปไตยแบบโดยตรง (Direct Democracy) หรือ แบบบริสุทธิ์ (Pure Democracy) ได้แก่ การที่ราษฎรสามารถแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสาธารณะ โดยไม่ต้องผ่านตัวแทน หรือมติของที่ประชุม อีกนัยหนึ่ง ประชาธิปไตยแบบโดยตรง (Direct Democracy) คือ การที่ประชาชน มีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง ประชาชนใช้อำนาจปกครองกันเองเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยตนเอง เหมาะสำหรับประเทศเล็ก ๆ และประชากรไม่มากนัก เช่น นครรัฐกรีกในสมัยโบราณ ซึ่งสามารถจะเรียกประชุมประชาชนทุกคนได้และลงมติโดยการชูมือหรือโดยวิธีอื่น

^{๑๖}สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย, หน้า ๑๑-๑๒.

^{๑๗}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๗๐๓.

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น การนำก้อนหินไปใส่ในภาชนะบรรจุช้ำหรือชวา หรือ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย จำนวนก้อนหินคือคะแนนเสียง ซึ่งถือว่าเป็นประชาธิปไตยโดยตรง ตัวอย่างกระบวนการประชาธิปไตยโดยตรงก็อาจมีกรณีที่มีการเรียกประชุมบุคคลที่เกี่ยวข้องที่มีจำนวนไม่มาก เช่น ประมาณ ๑๐๐-๒๐๐ คน มีการอภิปรายถกเถียง จากนั้นก็ลงคะแนนเสียงเพื่อหาข้อยุติ ก็ถือได้ว่าเป็นประชาธิปไตยโดยตรง แต่ถ้าเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เช่น จังหวัด หรือประเทศชาติ การใช้ระบบประชาธิปไตยโดยตรงคงกระทำกันไม่ได้ ต้องใช้ระบบประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้งตัวแทน^{๑๘}

๒) ประชาธิปไตยแบบโดยอ้อม (Indirect Democracy)

ประชาธิปไตยแบบโดยอ้อม (Indirect Democracy) หรือแบบมีผู้แทนราษฎร (Representative Democracy) ได้แก่ การปกครองแบบมีผู้แทนคือการที่ราษฎรปฏิบัติโดยการเลือกสรรบุคคลที่มีศักยภาพทางด้านความรู้และจริยธรรมเข้าไปบริหารและตัดสินใจแทนตน ซึ่งจะอยู่ในวาระ ๒ ปี ๔ ปี หรือ ๕ ปี

ประชาธิปไตยแบบโดยอ้อมนั้น อาจเรียกได้อีกอย่างว่า ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน หมายถึง การที่ประชาชนเลือกตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่ปกครองประเทศแทนประชาชน จะไปทำหน้าที่ใช้อำนาจอธิปไตยทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนนี้แบ่งรูปแบบของรัฐบาลออกเป็น ๓ ระบบ คือ

แบบรัฐสภา (Parliamentary Form) โดยมีหลักการสำคัญ คือ ไม่แยกอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislative) กับฝ่ายบริหารรัฐสภา (นิติบัญญัติ) กับคณะรัฐมนตรี (บริหาร) สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดรัฐสภามีหน้าที่ออกกฎหมายและมีฐานะอำนาจความสำคัญเหนือกว่าคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีจะเข้าดำรงตำแหน่งได้ต่อเมื่อได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา แต่คณะรัฐมนตรีอาจ ยุบสภาได้ การปกครองแบบรัฐสภานั้น อาจจะมีผู้นำของรัฐหรือประเทศ เป็นประธานสูงสุดที่เรียกว่าประมุขซึ่งมี ๒ ประเภท ได้แก่ พระมหากษัตริย์เป็นประมุข และประธานาธิบดีเป็นประมุข ซึ่งไม่มีบทบาททาง ส่วนทางการเมืองมีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารประเทศที่ปกครองแบบรัฐสภาที่กล่าวมานั้น เช่น ประเทศอังกฤษ เดนมาร์ก ไทย อินเดีย ญี่ปุ่น ฯลฯ

แบบประธานาธิบดี (Presidential Form) โดยมีหลักการสำคัญ คือ เป็นการใช้ระบบการแยกอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา) ฝ่ายบริหาร (ประธานาธิบดี) ฝ่ายตุลาการ (ศาล), แต่ละฝ่ายมีอำนาจและความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของตนแต่มีอำนาจในการยับยั้งและถ่วงดุลอำนาจเพื่อมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้อำนาจเกินขอบเขต, รัฐสภาและประธานาธิบดีได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนและอยู่ในตำแหน่งจนครบวาระ ตัวอย่าง ประเทศสหรัฐอเมริกา บราซิล อูรุกวัย

แบบกึ่งรัฐสภา กึ่งประธานาธิบดี (Semi-Parliamentary or Semi-Presidential Forms) ประชาธิปไตยแบบนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าประชาธิปไตยแบบมีกลุ่มหลากหลายหรือแบบพหุนิยม (Pluralism) ได้แก่ ระบบประชาธิปไตยที่มีผู้แทนและมีการแบ่งเป็น ๒ ระบบ คือ ระบบรัฐสภา (Parliamentary System) และระบบประธานาธิบดี (Presidential System)

^{๑๘}ลลิต ชีรวคิน, ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาระบบการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนที่กล่าวมานั้น มีกลุ่มหลากหลาย โดยถือสภาพทางสังคมซึ่งจะทำให้ระบบการปกครองอยู่รอด เรียกว่า ระบบพหุนิยม (Pluralism) ในประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาอาจจะมีกลุ่มพหุนิยม (หลากหลาย) น้อย โดยจะมีลักษณะการปกครอง ซึ่งมีรัฐบาล เป็นประชาชน และได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มหลากหลายโดยผู้แทนของประชาชน และเพื่อประชาชนโดยมีหลักการสำคัญ คือ

- เป็นการปกครองผสมผสานระหว่างรัฐบาลแบบรัฐสภาและแบบประธานาธิบดี
- ประธานาธิบดีได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน ดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศ และประมุขฝ่ายบริหาร อยู่ในตำแหน่งได้จนครบวาระ มีอำนาจยุบสภาได้
- ประธานาธิบดีเป็นผู้แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี
- รัฐสภามีอำนาจควบคุมรัฐบาลและออกกฎหมาย
- ถ้าสภาลงมติไม่ไว้วางใจ คณะรัฐบาลต้องลาออก แต่ประธานาธิบดีไม่ต้อง ตัวอย่างประเทศฝรั่งเศส เริ่มเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒^{๑๙}

ประชาธิปไตย คือ วิธีจัดระบบที่มีลักษณะเป็นสถาบัน เพื่อให้ได้มาซึ่งการตัดสินใจทางการเมืองที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองนั้น ได้อำนาจมาโดยวิธีการต่อสู้แข่งขันเพื่อให้ได้คะแนนเสียงของประชาชน^{๒๐} ในทัศนะของลินคอล์น ประชาธิปไตยต้องกินความครอบคลุมถึงวิธี ในการปกครองด้วย ดังคำที่ได้กล่าวในพินัยกรรมผู้พลีชีพในสงครามกลางเมืองของสหรัฐ ณ สุสานแห่งชาติเกตตีสเบิร์ก (The Gettysburg National Cemetery) เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๖๓ ว่า “ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน”^{๒๑}

สรุปได้ว่า ระบอบการปกครองในยุคปัจจุบันโลกปัจจุบัน มีรูปแบบการปกครองอยู่ ๒ แบบ คือ การปกครองระบอบเผด็จการ ซึ่งจำแนกเป็น ๒ แบบย่อย ๆ ได้แก่ เผด็จการอำนาจนิยม เป็นการปกครองที่ผู้ปกครองมีความมุ่งหมายที่จะเข้าควบคุมกิจกรรมทางการเมือง แต่ยังยินยอมให้ประชาชนมีเสรีภาพทางสังคมและเศรษฐกิจได้ จึงสามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวได้โดยอิสระ และเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยม เป็นการปกครองที่ผู้ปกครองมีความมุ่งหมายที่จะเข้าควบคุมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ประชาชนมีฐานะเป็นเพียงเครื่องมือของรัฐ เน้นความสำคัญของรัฐอยู่เหนือประชาชน โดยมีอำนาจและสิทธิเด็ดขาด ประชาชนมีหน้าที่ให้ความร่วมมือกับรัฐ เชื้อฟังกฎหมายเท่านั้น และอีกแบบหนึ่ง คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจำแนกเป็น ๒ แบบย่อย ๆ ได้แก่ ประชาธิปไตยแบบโดยตรง หรือแบบบริสุทธ์ คือ การที่ราษฎรสามารถแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสาธารณะ โดยไม่ต้องผ่านตัวแทน และประชาธิปไตยแบบโดยอ้อมหรือแบบมีผู้แทนราษฎร คือ การปกครองแบบมีผู้แทนคือการที่ราษฎรปฏิบัติโดยการเลือกสรรบุคคลที่มีศักยภาพทางด้านความรู้และจริยธรรมเข้าไปบริหารและตัดสินใจแทนตน ซึ่งจะอยู่ในวาระ ๒ ปี ๔ ปี หรือ ๕ ปี ซึ่งเป็นการเข้าไปเป็นตัวแทนประชาชนในรูปแบบของรัฐสภา แบบประธานาธิบดี แบบกึ่งรัฐสภา และกึ่งประธานาธิบดี

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๒๐}Chenyang Li, *The Tao Encounters the West*, (New York: State University of New York, 1999), p. 165.

^{๒๑}Stefan Lorant, *The Life of Abraham Lincoln*, (Bangkok: Duang Kramol, 1993), p. 99.

๒.๑.๓ แนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล

ผู้วิจัยได้ศึกษา “แนวคิดการปกครองสมัยพุทธกาล” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

พระไตรปิฎกนอกจากจะเป็นที่รวบรวมหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นที่ให้บุคคลผู้สนใจได้ค้นคว้าความรู้ในด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย อาทิ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภาษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ด้านการเมืองการปกครองในสมัยนั้น ดังนี้

ก. การปกครองของแบบราชาธิปไตย

รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองซึ่งมีความโดดเด่นอย่างยิ่งในพระไตรปิฎก เนื่องจากบทบาทของผู้ปกครองมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิดในฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์สำคัญทั้งในพุทธกาลและหลังพุทธกาล ทำให้พระพุทธศาสนาตั้งหลักปักฐานในสังคมชมพูทวีปหรืออินเดียในปัจจุบันได้อย่างมั่นคงเป็นระยะเวลาหนึ่ง จนได้รับการเผยแผ่ออกไปอย่างกว้างขวางทั่วทั้งชมพูทวีป และต่อมาภายหลังพุทธกาลยังได้ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปยังประเทศอื่น ๆ ด้วย

คำว่า “ราชาธิปไตย” ในภาษาไทยนี้ มาจากคำว่า ราช+อธิปไตย ในภาษาบาลี ราชาธิปไตย จึงหมายถึง ระบอบการปกครองแบบหนึ่งที่มีพระราชาเป็นใหญ่^{๒๒} ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Monarchy” ซึ่งมาจากคำว่า “Monarchia” ในภาษากรีก แปลว่า “ปกครองโดยคนคนเดียว” เพราะฉะนั้น ราชาธิปไตย (Monarchy) ก็คือ คำสามัญทั่วไปเพื่อประโยชน์ในการอธิบายรูปแบบการปกครองใด ๆ ที่มีกษัตริย์เป็นประมุขสูงสุด ในระบอบราชาธิปไตย บุคคลผู้มีพระนามเป็นพระราชาคือองค์อธิปัตย์ (ผู้มีอำนาจสูงสุด) เป็นประมุขของรัฐ^{๒๓}

รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองที่เรียกว่า “กษัตริย์” หรือ “ราชา” อย่างแยกกันไม่ออกในฐานะที่เป็นผู้ปกครองและมีอำนาจ และในการปกครองแบบราชาธิปไตย คำว่า “รัฐบาล” และ “รัฐ” มีความหมายเท่ากับคำว่า “พระมหากษัตริย์” เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งผู้นำและผู้คุ้มครองประชาชนในยามสงครามและเป็นผู้ปกครองในยามสงบ

ราชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่มีพระมหากษัตริย์หรือพระราชาเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำและผู้ปกครอง อีกทั้ง มีอำนาจสูงสุดในการปกครองแต่เพียงผู้เดียว เมื่อพระมหากษัตริย์หรือพระราชาใช้อำนาจที่มีอยู่นั้นให้เป็นไปบริบูรณ์แต่เพียงผู้เดียว จึงเรียกรูปแบบนี้ได้อีกคำว่า สมบูรณ์ญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy)^{๒๔}

รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนี้กล่าวกันว่าเป็นรูปแบบการปกครองอันเก่าแก่ที่สุด เนื่องจากไม่มีใครรู้ว่าเกิดขึ้นมาครั้งแรกเมื่อใด แต่สันนิษฐานกันว่า ราชาธิปไตยเกิดขึ้นจากสภาพของสังคมมนุษย์ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีคนมาทำหน้าที่ควบคุมและจัดการ นั่นก็คือ กษัตริย์

^{๒๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๙๙๗.

^{๒๓}นาธาเนียล ฮาร์ริส, ระบอบการปกครอง : ราชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ปาเจรา จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖.

^{๒๔}เดโซ สวานนท์, พจนานุกรมศัพท์การเมือง, หน้า ๒๒๐.

ไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าราชาธิปไตยก่อตั้งครั้งแรกเมื่อใด แต่เป็นที่เชื่อว่าระบอบนี้เกิดขึ้นเมื่อสังคมในยุคแรก ๆ เริ่มมีความซับซ้อน เริ่มมีกลุ่มชนผู้ชำนาญการ เช่น ชุนนาง นักรบ นักบวช ชวนา ชาวไร่เกิดขึ้น สังคมเช่นนี้จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการมากขึ้น จึงปรากฏบุคคลคนหนึ่งขึ้นมา เพื่อมาควบคุมและชี้นำกลุ่มชนเหล่านี้ คนคนนี้เป็น กษัตริย์^{๒๕}

ในสังคมอินเดียนั้น ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาซึ่งมีอยู่ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะบังเกิดขึ้น และมีบทบาทอย่างมากต่อการกำหนดลักษณะสังคมของอินเดียในทุก ๆ ด้าน สำหรับผู้ปกครองที่เรียกว่า กษัตริย์หรือราชาตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ถูกจัดอยู่ในวรรณะกษัตริย์และถูกนำยึดโยงกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์คือพระพรหม ซึ่งแบ่งบุคคลในสังคมออกเป็น ๔ วรรณะด้วยกัน โดยเชื่อว่าแต่ละวรรณะนั้นเกิดจากอวัยวะต่าง ๆ ของพระพรหมและมีหน้าที่แตกต่างกันไป^{๒๖} ดังนี้

วรรณะพราหมณ์ เกิดจากพระโอษฐ์ (ปาก) ของพระพรหม มีสี่เครื่องแต่งกายประจำวรรณะคือสีขาว ซึ่งแสดงถึงความบริสุทธิ์ มีหน้าที่กล่าวมนต์ ให้คำปรึกษาแก่พระเจ้าแผ่นดิน ตลอดจนสอนมนต์ให้แก่คนทั่วไป ส่วนพวกที่เป็นนักบวชก็ทำหน้าที่สอนไตรเพท ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และเป็นผู้รับทักษิณา

วรรณะกษัตริย์ เกิดจากพระพาหา (แขน) ของพระพรหม และถือว่าสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ สี่เครื่องแต่งกายประจำวรรณะคือสีแดง ซึ่งหมายถึงนักรบ ทำหน้าที่รบเพื่อป้องกันหรือขยายอาณาจักร รวมทั้งเป็นนักปกครอง นักบริหารบ้านเมือง

วรรณะแพศย์ เกิดจากพระเพลา (ตัก) ของพระพรหม มีสี่เครื่องแต่งกายประจำวรรณะคือสีเหลือง เป็นพวกแสงหาทรัพย์สมบัติ ได้แก่ พวกพ่อค้า คหบดี เศรษฐี และเกษตรกร

วรรณะศูทร เกิดจากพระบาท (เท้า) ของพระพรหม มีสี่เครื่องแต่งกายประจำ วรรณะคือสีดำหรือสีอื่น ๆ ที่ไม่มีความสดใส มีหน้าที่เป็นกรรมกร ผู้ใช้แรงงาน^{๒๗}

การแบ่งคนออกเป็นวรรณะ ๔ นี้เป็นประเพณีที่สำคัญและถือกันอย่างเคร่งครัดในสังคมอินเดีย จนกลายมาเป็นเครื่องมือกีดกันทางชนชั้นและดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เนื่องจากพวกพราหมณ์มีอิทธิพลและบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของสังคมอินเดียให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง ทั้ง ๆ เดิมทีระบอบวรรณะเป็นการแบ่งหน้าที่และอาชีพให้แก่คนในสังคม มีความยืดหยุ่นไม่เข้มงวด แต่ต่อมาได้เสื่อมความหมายเดิม กลายเป็นประเพณีที่ถือกันแบบเถรสองบาตร วรรณะสูงเอารัดเอาเปรียบ เหยียดหยามและเหยียดย่ำวรรณะต่ำ ทั้งนี้ด้วยเหตุทางผลประโยชน์เป็นสำคัญประการหนึ่ง^{๒๘}

^{๒๕} นาธาเนี่ยล ฮาร์ริส, ระบอบการปกครอง : ราชาธิปไตย, หน้า ๑๓.

^{๒๖} พระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกุลเถร), ศาสนาต่าง ๆ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๒๗} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๒.

^{๒๘} กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย, การตีวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

วรรณะกษัตริย์ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในฐานะที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย จะเห็นได้ว่า วรรณะกษัตริย์มีกำเนิดมาจากพระพรหมเช่นเดียวกับวรรณะอื่น ๆ ต่างกันตรงที่อวัยวะที่เกิดและหน้าที่เท่านั้น ในประวัติศาสตร์สังคมอินเดีย แม้คำว่า “กษัตริย์” จะหมายถึงวรรณะกษัตริย์หรือบุคคลผู้อยู่ในชนชั้นปกครองทั้งหมด ได้แก่ เชื้อพระวงศ์ ขุนนาง และข้าราชการต่าง ๆ มีทหารเป็นต้น ซึ่งทำหน้าที่รบเพื่อป้องกันหรือขยายอาณาจักร รวมทั้งเป็นนักปกครองนักบริหารบ้านเมือง ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ดังที่กล่าวมา แต่คำว่า “กษัตริย์” (สันสกฤต) หรืออีกคำหนึ่งก็คือ “ชัตติยะ” (บาลี) นี้เดิมทีเป็นเพียงผู้ปกครองหรือบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าของกลุ่มชนอารยันที่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม^{๒๙} กลุ่มชนอารยันที่รวมตัวกันดังกล่าว ทำให้เกิดตระกูลต่าง ๆ จากตระกูลต่าง ๆ ก็พัฒนาจนกระทั่งกลายเป็นราชวงศ์ (Dynasty) มากขึ้น มีการให้บุตรหัวปีเป็นผู้สืบทอดอำนาจการปกครอง จากนั้นจึงกลายเป็นการรวมศูนย์อยู่ที่ กษัตริย์ (Kshatriya) ทำให้เป็นผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดเพียงผู้เดียว จะเห็นได้ว่า กษัตริย์มีพัฒนาการจากการเป็นผู้นำตระกูลแล้วมาเป็นผู้นำรัฐหรือผู้นำอาณาจักร (Kingship) ในที่สุด จึงทำให้คำว่า “กษัตริย์” ในที่นี้ใช้ไปตามนัยผู้นำสูงสุด มิใช่ตามนัยวรรณะดังที่ใช้ก่อนหน้านี้^{๓๐} ส่วนคำว่า “ราชา” ก็เช่นเดียวกัน ในประวัติศาสตร์สังคมอินเดีย คำว่า “ราชา” เดิมทีหมายถึงหัวหน้าหรือผู้นำของเผ่าหรือโคตรตระกูลต่าง ๆ ของชาวอารยันซึ่งอพยพมาอยู่ในอินเดีย ครั้นมาอยู่ในอินเดียแล้วเปลี่ยนอาชีพจากการพนจรเลี้ยงปศุสัตว์แยกกันเป็นคณะ ๆ หรือตระกูลซึ่งเรียกว่า “โคตร” แล้วหันมาทำเกษตรกรรมทำนาปลูกข้าว จึงได้ชื่อว่า “ชัตติยะ”^{๓๑}

เมื่อพัฒนามาเป็นผู้ปกครองรัฐหรือแคว้นแล้ว จึงทำให้คำว่า “ราชา” ในสังคมอินเดียหรือชมพูทวีปนี้ หมายถึง อีสริยยศหรือตำแหน่งของผู้ปกครองรัฐหรือแคว้นด้วย โดยมีตำแหน่งจากเล็กไปหาใหญ่ ได้แก่ ตำแหน่ง “ราชา” ใช้สำหรับเรียกกษัตริย์หรือประมุขของรัฐเล็กที่สุด กษัตริย์หรือประมุขของรัฐใหญ่กว่าราชา เรียกว่า “มหाराชา” กษัตริย์หรือประมุขของรัฐยิ่งใหญ่ โดยมีราชาหลายพระองค์ขึ้นอยู่เรียกว่า “ราชาธิราช” กษัตริย์หรือประมุขของรัฐที่กว้างใหญ่มีมหाराชาและราชามากมายขึ้นอยู่ก็เรียกว่า “มหाराชาธิราช” และกษัตริย์หรือประมุขที่แผ่อำนาจยึดครองรัฐต่าง ๆ ไว้ได้มากก็สามารถตั้งตนเป็น “พระเจ้าจักรพรรดิ” ได้ ดังนั้น อีสริยยศของกษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐหรือแคว้นในสังคมอินเดียหรือชมพูทวีปมีลำดับต่างกันจากเล็กไปหาใหญ่ คือ ราชา มหาราชา ราชาธิราช มหาราชาธิราช และจักรพรรดิราชาธิราช^{๓๒}

ดังนั้น ราชาในสังคมอินเดีย จึงมี ๒ แบบด้วยกัน คือ

แบบที่ ๑ ราชา คือ กษัตริย์ซึ่งไม่มีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาด

แบบที่ ๒ ราชา คือ กษัตริย์ซึ่งมีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาด

^{๒๙} เสถียร โพธิ์นันทะ, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑*, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^{๓๐} วรศักดิ์ มหัทธโนบล, *พุทธโคดม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๕๕), หน้า ๘๙-๙๐.

^{๓๑} เสถียร โพธิ์นันทะ, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑*, หน้า ๙.

^{๓๒} ปรีดี พนมยงค์, *มหाराชและรัตนโกสินทร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

ราชาแบบแรก คือ กษัตริย์ซึ่งไม่มีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น เนื่องจากในการปกครองแบบชนเผ่าหรือในรัฐเล็ก ๆ ทั้งปวงนั้นมีราชามากกว่าหนึ่ง และการตัดสินใจต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับที่ประชุมของโคตรตระกูลต่าง ๆ เรียกว่า “สภา” และ “สมิติ” สำหรับสภานั้นประกอบด้วยเหล่าราชาทั้งหลาย ผู้เจริญด้วยวุฒิต่าง ๆ เช่น ชาติ วัย และคุณ ซึ่งมาจากตระกูลต่าง ๆ ส่วนสมิตินั้นเป็นการประชุมชนในเผ่าทั่วไปหรือหัวหน้าครอบครัวต่าง ๆ และบุคคลผู้มีตำแหน่งราชาแบบนี้ทำหน้าที่เป็นเพียงตัวแทนของตระกูลหรือกลุ่มผลประโยชน์ โดยได้รับการเลือกตั้งมาจากสมาชิกในตระกูลหรือกลุ่มของตน ส่วนราชาแบบที่สอง คือ กษัตริย์ซึ่งมีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น ต่างจากราชาแบบแรก เนื่องจากเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองรัฐหรือแคว้นเพียงพระองค์เดียวและอำนาจต่าง ๆ รวมศูนย์อยู่ที่กษัตริย์พระองค์เดียวเท่านั้น จึงสามารถตัดสินใจดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ทางารปกครองด้วยพระองค์เอง และราชาแบบนี้สืบทอดตำแหน่งโดยสายโลหิต ส่วนใหญ่มักจะให้บุตรคนโตสืบทอดตำแหน่งแทน^{๓๓}

การแบ่งชนชั้นวรรณะตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นั้น หากพิจารณา “กษัตริย์” และ “ร่าชา” ตามนัยแห่งฐานะหรือตำแหน่งของผู้นำหรือผู้ปกครอง ถือได้ว่าเป็นตำแหน่งซึ่งบุคคลทั่วไปให้การยอมรับ และหากพิจารณาตามนัยแห่งหน้าที่ความรับผิดชอบซึ่งจะต้องกระทำคือ การปกครองป้องกันหรือการขยายอาณาจักร กล่าวได้ว่า เป็นหน้าที่สำคัญสำหรับสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งจะต้องมีผู้นำหรือผู้ปกครองคอยควบคุมดูแลจัดระเบียบสังคมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะฉะนั้น ตามนัยทั้งสองคือทั้งเรื่องตำแหน่งและหน้าที่ความรับผิดชอบของ “กษัตริย์” และ “ราชา” จึงส่งเสริมให้วรรณะกษัตริย์มีความชัดเจนมากขึ้น ส่งผลให้ “กษัตริย์” และ “ร่าชา” ถูกจัดเข้าไปอยู่ในชนชั้นวรรณะกษัตริย์ด้วยกัน ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า “วรรณะกษัตริย์” ตามการแบ่งชนชั้นของศาสนาพราหมณ์ และส่วนใหญ่ราชาในสังคมอินเดียมักจะมาจากบุคคลในชนชั้นวรรณะกษัตริย์โดยกำเนิด คือ ทั้งฝ่ายบิดาและมารดาเป็นชนชั้นวรรณะกษัตริย์

โดยปกติแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็มาจากวรรณะกษัตริย์ (kshatriyas) แต่ว่า บางคราวที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะสงครามหรือในภาวะคับขัน แม้แต่ชนวรรณะศูทร (Sudras) หรือสมาชิกแห่งวรรณะต่ำที่สุดก็สามารถที่จะขึ้นมาดำรงตำแหน่งกษัตริย์ได้ หากว่าเขาผู้นั้นมีความเก่งกล้าสามารถอย่างเพียงพอ^{๓๔} ดังกรณีของ พระเจ้ากัญฐวาทนะ ตามที่ระบุไว้ในพระไตรปิฎก ความว่า

พระเจ้าพรหมทัตแห่งนครพาราณสีทรงมีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ในหญิงตัดฟันและได้เสด็จไปอยู่ร่วมด้วย ต่อมานางตั้งครรภ์ เมื่อกราบทูลให้ทรงทราบ จึงพระราชทานพระอำมรงค์วงหนึ่งแก่นาง แล้วตรัสว่า หากบุตรในครรภ์เป็นหญิง ให้นำพระอำมรงค์นั้นไปขายเลี้ยงชีวิต แต่หากบุตรเป็นชายให้พาไปหาพระองค์ เวลาผ่านไปนางได้คลอดบุตรเป็นชายและพากันไปเฝ้า แต่พระเจ้าพรหมทัตรู้สึกละอายจึงตรัสปฏิเสธ แม้กระทั่งนางนำพระอำมรงค์มาถวายให้ทอดพระเนตร พระองค์ก็ยังไม่ทรงยอมรับ นางรู้สึกเสียใจจึงกล่าวสัตยาธิฐานว่า หากกุมารน้อยนี้เป็นโอรสของพระองค์ ก็จงลอยอยู่ในอากาศ หากว่ามีไข่ ก็ขอให้ตกลงมาตายเสียเถิด กล่าวจบ นางจับกุมารน้อยโยนขึ้นไปบนอากาศทันที ท่ามกลางความตกตะลึงของพระเจ้าพรหมทัตและหมู่อำมาตย์ข้าราชการทั้งหลาย

^{๓๓} วรศักดิ์ มัทธโนบล, พุทธโคตม, หน้า ๙๙.

^{๓๔} ยวาทลาล เนห์รู, โฉมหน้าประวัติศาสตร์สากล, แปลโดย พระราชรัตนโมลี (นคร เขมปาไล), (กรุงเทพมหานคร: สภาเพื่อความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมแห่งประเทศไทยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗-๓๘.

ด้วยอำนาจแห่งสัตยาธิษฐาน ร่างของกุมารน้อยกลับนั่งลอยอยู่ในอากาศและภาชิตคาถาว่า แม้คนเหล่าอื่นพระองค์ทรงชุบเลี้ยงได้ ไฉนจะไม่ทรงชุบเลี้ยงโอรสของพระองค์เองเล่า พระเจ้าพรหมทัต ทรงตั้งต้นพระทัยและทรงยอมรับพระราชโอรส ได้พระราชทานตำแหน่งอุปราชให้แก่พระราชโอรส และทรงแต่งตั้งหญิงเก็บฟืนให้เป็นพระอัครมเหสี ต่อมา เมื่อพระเจ้าพรหมทัตได้เสด็จสวรรคต พระราชโอรสได้ครองราชสมบัติสืบแทนทรงพระนามว่า พระเจ้ากัฏฐวาหนะ^{๓๕} อีกกรณีหนึ่ง คือ กรณี พระเจ้าวิฑูชกะซึ่งเป็นพระโอรสในพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระนางवासภขัตติยาราชิตาของเจ้ามหายานมา แห่งศากยวงศ์ แต่พระนางवासภขัตติยาประสูติจากพระมารดาซึ่งเป็นทาสีชื่อว่านาคมณฑา พระนางวาสภขัตติยาจึงจัดเป็นฉันทาลเพราะเกิดจากพ่อแม่ต่างวรรณะกัน เมื่อครั้งพระเจ้าวิฑูชกะยังทรงพระเยาว์ได้เสด็จไปเยี่ยมศากยวงศ์ แต่กลับถูกดูหมิ่นว่าเป็นบุตรของนางทาสี จึงทรงอาฆาตพวกเจ้าศากยะ เมื่อยึดอำนาจจากพระเจ้าปเสนทิโกศลได้แล้ว จึงทรงยกทัพไปฆ่าพวกศากยวงศ์แทบหมดสิ้น^{๓๖}

อย่างไรก็ตาม หลังพุทธกาลประมาณ พ.ศ. ๓๕๖-๓๕๒ ในประวัติศาสตร์สังคมอินเดียก็มีบุคคลในวรรณะอื่นโดยเฉพาะวรรณะพราหมณ์สามารถยึดอำนาจจากกษัตริย์องค์ก่อนแล้วดำรงตำแหน่งเป็นกษัตริย์หรือราชาได้คือ พราหมณ์ชื่อว่า “บุปผามิตร” หรือ “ปุชยมิตร” ซึ่งโค่นล้มราชวงศ์เมารยะของพระเจ้าอโศก แล้วตั้งราชวงศ์ใหม่ชื่อว่า “ศุงคะ” ขึ้นมาแทน ราชวงศ์นี้ปกครองแคว้นมคธอยู่ราวร้อยปีเศษก็เสื่อมอำนาจลง^{๓๗} นอกจากนี้ ในประวัติศาสตร์สมัยกลางของอินเดีย ปี พ.ศ. ๑๗๔๙-๑๘๓๓ เมื่ออิสลามเข้ามารุกราน ปรากฏว่า “กุตบุดดิน” หรือ “กุตบ อุดดิน ไอบัก” (Kutub-ud-din Aibak) ซึ่งเดิมเป็นทาสของกษัตริย์อิสลามชาวอัฟกานิสถานพระนามว่า “โมหัมเหม็ดไซรี” (Mohammed Ghori) แม้ว่าเขาจะเป็นทาส แต่เป็นบุคคลผู้มีความสามารถในการรบและช่วยโมหัมเหม็ดไซรีรบจนได้รับชัยชนะ เขาได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการปกครองอินเดีย และได้ขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง แม้ราชวงศ์ของกุตบ อุดดิน ไอบัก ดำรงอยู่นานถึง ๑๑๔ ปี แต่นักประวัติศาสตร์อินเดียซึ่งเคร่งครัดในเรื่องวรรณะไม่ยอมรับกษัตริย์กุตบ อุดดิน ไอบักและราชวงศ์ จึงเรียกว่า “กษัตริย์ทาส” (Slave Kings) และเรียกราชวงศ์ว่า “ราชวงศ์ทาส” (Slave Dynasty)^{๓๘}

พระมหากษัตริย์หรือพระราชินีในสังคมอินเดียก่อนพุทธกาลและพุทธกาล ในฐานะที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับพราหมณ์และต่างพึ่งพิงอาศัยกันและกัน เนื่องจากพวกพราหมณ์เป็นผู้มีความรู้และสามารถทำกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเทพเจ้าที่ตนนับถือได้ ด้วยเหตุนี้ พระมหากษัตริย์หรือพระราชินีจึงต้องอาศัยพราหมณ์เป็นที่ปรึกษา ราชกิจต่าง ๆ ทางด้านการเมืองการปกครอง และเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบูชาเทพเจ้าตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ จึงทำให้พราหมณ์ผู้ใกล้ชิดกับกษัตริย์ได้รับการแต่งตั้งเป็น “ปุโรหิต” ก็มี เช่นที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ “กุตบัตตพราหมณ์”^{๓๙}

^{๓๕} ชู.ชา.เอกก (ไทย) ๒๗/๗/๓.

^{๓๖} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๗/๔๑.

^{๓๗} ดนัย ไชยโยธา, วัฒนธรรมและอารยธรรมสัมพันธ์ของอนุทวีปอินเดียกับนานาชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๙.

^{๓๘} กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาลัย, อินเดียอนุทวีปที่น่าทึ่ง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๕-๑๕๐.

คุณสมบัติและหน้าที่ของกษัตริย์ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นั้นมีมากมาย ในที่นี้
จกกล่าวเพียงบางส่วน คือ คุณสมบัติของกษัตริย์มี ๑๑ ประการ ได้แก่

- ศรุตา กล้าหาญ ไม่รู้จักความกลัว
- วีรยะ มีความเพียร ในการเผชิญภัย
- ไธรยะ ความมั่นคง ไม่ท้อถอย
- เตชะ มีเดช มียศ มีเกียรติ รู้จักใช้อำนาจในทางที่ถูก
- ทำนะ ฝึกฝนในการให้
- ทมะ ระวังจิตใจไว้ได้ รำลึกในเมตตาอยู่เสมอ
- กษมา มีความอดทน มีเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง
- พราหมณภักติ ภักดีต่อพราหมณ์
- ประสันตา ร่าเริงแจ่มใส ไม่รู้จักวิตก
- รักษาภาวะ พร้อมจะรักษาประเทศชาติ เพื่อผดุงยุติธรรม
- สัตยะ มีความเห็นอันสุจริต ไม่คิดคดทรยศใคร

ส่วนหน้าที่ของกษัตริย์มี ๓ ประการ ได้แก่

- ปาฐนัง รับการศึกษาชั้นสูง
- ยชนัง ทำพิธีบูชาต่าง ๆ ของตนเอง
- ทานัง ทำบุญให้ทาน^{๔๐}

การปกครองแบบราชาธิปไตยตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ พระมหากษัตริย์หรือ
พระราชาก็เป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากทรงเป็นผู้นำของกลุ่มคนที่อยู่ในวาระกษัตริย์และเป็น
ผู้ปกครองประเทศ ถึงกระนั้นก็ตาม แม้ว่าฐานะดังกล่าวจะทำให้พระมหากษัตริย์สามารถใช้พระราช
อำนาจได้อย่างชอบธรรม แต่คุณสมบัติและหน้าที่ต่าง ๆ ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งกำหนด
ให้กษัตริย์จะต้องยึดถือและประพฤติปฏิบัติตามดังที่กล่าวนั้น ก็สะท้อนให้เห็นว่า แม้พระมหากษัตริย์
หรือพระราชาก็ในการปกครองแบบราชาธิปไตยจะทรงมีพระราชอำนาจมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ก็ต้อง
ถูกควบคุมด้วยความเชื่อทางศาสนา ต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของศาสนาหรือตามความ
ประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า นั่นคือต้องเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชผู้ปกครองบ้านเมืองด้วย
ธรรมะหรือเป็น “พระราชโดยธรรม” ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เพราะฉะนั้น การใช้พระ
ราชอำนาจของพระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็ต้องอยู่ภายในขอบเขตแห่งธรรมเสมอ

ความเชื่อเรื่องวาระทั้ง ๔ ในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งกลายเป็นเรื่องรังเกียจและดูหมิ่น
เหยียดหยามกันในสังคมอินเดีย นั้น สำหรับพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ากลับทรงแสดงความไม่เห็น
ด้วยกับการแสดงความรังเกียจและดูหมิ่นเหยียดหยามกันด้วยเรื่องวาระทั้ง ๔ ของศาสนาพราหมณ์
ไว้ในที่ต่าง ๆ มากมาย เช่น ในอัครคัมภีร์สูตร พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ทรงอธิบายถึง
ที่มาของวาระทั้ง ๔ ว่ามาจากการประพฤติดนหรือการทำหน้าที่ต่าง ๆ ของบุคคลในสังคม ใคร
ประพฤติดนหรือทำหน้าที่อย่างไร ก็เรียกบุคคลนั้นไปตามการประพฤติดนหรือทำหน้าที่นั้น ไม่ใช่
เรื่องที่จะนำมาดูหมิ่นเหยียดหยามกันแต่อย่างใด

^{๔๐} เสฐียร พันธรั้งซี, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า ๖๓-๖๔.

บุคคลผู้ทำหน้าที่ปกครองดูแลในฐานะเจ้าของแผ่นดินเรียกว่า “กษัตริย์” หรือ “ราชา” บุคคลผู้ทำหน้าที่สั่งสอนและทำพิธีลอยบาปเรียกว่า “พราหมณ์” บุคคลที่อยู่ครองเรือนประกอบการทำงานต่าง ๆ ก็เรียกว่า “แพศย์” และบุคคลที่ประพฤติดนโหดร้ายทำงานต่ำต้อยก็เรียกว่า “ศูทร” หากกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทรเบื่อหน่ายหน้าที่ของตน ๆ ออกบวชบรรพชา ก็เรียกว่า “สมณะ” คนจะดีหรือเลวจึงมิใช่เพราะชาติชั้นวรรณะ แต่เพราะการกระทำของตนเอง^{๔๑} นอกจากนี้หากมีการยึดมั่นถือมั่นกันด้วยด้วยเรื่องชาติกำเนิดหรือตระกูลตามความเชื่อของพวกพราหมณ์ พระพุทธองค์กลับตรัสยกย่องกษัตริย์ไว้อย่างชัดเจนว่า “ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิริยาและจรณะจัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์”^{๔๒} ดังปรากฏในอัครคัมภีร์สูตร พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ความว่า

“สัตว์ทั้งหลายได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่า ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทมิฬทวารุจักปรากฏ ทางที่ดี พวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น

ครั้งแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดั่งนี้ว่า มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน

สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า มหาสมมติ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นำทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า กษัตริย์ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า ราชา จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีชีพพวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม”^{๔๓}

คำที่ใช้เรียกผู้นำทั้งสามคำนี้ ประชาชนยุคบรรพกาลพากันเรียกขานตามหน้าที่ที่ปฏิบัติ และเรียกขานตามความรู้สึกอันเกิดจากการประเมินผลงานที่ผู้นำทำให้พวกเขาชื่นใจ การเกิดขึ้นของผู้นำก็ การปฏิบัติภารกิจที่ดี ความรักและความชอบธรรมที่ผู้นำได้รับจากประชาชนก็ดี ล้วนเป็นผลมาจากการที่ผู้นำตั้งตนอยู่ในธรรมอย่างเคร่งครัดทั้งสิ้น^{๔๔}

^{๔๑}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๔๐/๙๖-๑๐๒.

^{๔๒}ที่.สี. (ไทย) ๙/๒๗๗/๙๙.

^{๔๓}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๓๑/๙๖-๙๗.

^{๔๔}พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, รัฐธรรม, (เชียงใหม่: สถาบันปัญญานันทะ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕-๑๖.

อำนาจในการเลือกและถอดถอนผู้ปกครองหรือผู้นำอยู่ที่ประชาชน ส่วนผู้ปกครองหรือผู้นำนั้น แม้จะมีอำนาจขึ้นมาได้เพราะประชาชนเลือกขึ้นมา แต่ก็ยังเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายมาจากประชาชนให้ถูกต้องตามกรอบที่ตกลงกันไว้เท่านั้น เมื่อรูปแบบการปกครองค่อย ๆ พัฒนาการมาจนในที่สุดกลายเป็นรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยที่ชัดเจนมากขึ้น ทำให้อำนาจซึ่งเดิมที่อยู่กับประชาชนกลับไปอยู่ที่ชนชั้นนำของสังคมหรือบุคคลคนเดียวคือกษัตริย์หรือราชาเท่านั้น ซึ่งสามารถใช้พระราชอำนาจโดยสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว ส่งผลให้สังคมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปมีการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์หรือพระราชาเป็นผู้ปกครองสูงสุดของรัฐหรือประเทศ ต่าง ๆ จำนวนมากขึ้น เพราะฉะนั้นพระมหากษัตริย์หรือพระราชาจึงกลายเป็นชนชั้นนำของสังคมที่ได้รับการยอมรับ เพราะการมีสถานภาพสูงสุดทางสังคมและการมีบทบาทสำคัญในด้านการเมืองการปกครองในฐานะเป็นศูนย์กลางของอำนาจ^{๔๕}

ในพระพุทธศาสนา หากบุคคลผู้อยู่ในกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองการปกครองเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็พระราชาหรือบุคคลผู้เป็นเชื้อพระวงศ์ มีพระราชกุมารหรือพระราชเทวีเป็นต้น มีจิตใจที่ดีมีธรรมะ ประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องน่าเคารพนับถือ และได้รับการยอมรับจากประชาชน ชนชั้นนำเหล่านี้ก็จะได้รับการยกย่องให้เป็น “สมมติเทพ คือ เทวดาโดยสมมติ”^{๔๖} ซึ่งเป็นการยกย่องให้เป็นเทพหรือเทวดาเพราะการประพฤติปฏิบัติธรรมตามแบบพุทธ และยอมส่งผลทำให้สังคมเกิดความสงบสุขตามไปด้วย ในทางตรงกันข้าม ชนชั้นนำหรือผู้ปกครองเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ดำรงตำแหน่งเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชา หากไม่ประพฤติปฏิบัติตนตามธรรมหรือตั้งอยู่ในธรรม ก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครอง และยอมจะส่งผลกระทบในทางลบต่อสังคมคือความทุกข์เดือดร้อนได้อย่างกว้างขวางเช่นเดียวกัน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในอัมมิกสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ว่า “ในเวลาทีพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม คนอื่น ๆ มีพวกข้าราชการพราหมณ์ และคหบดีเป็นต้นก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรมเช่นกัน ตรงกันข้ามในเวลาทีพระราชาตั้งอยู่ในธรรมคนอื่น ๆ มีพวกข้าราชการ พราหมณ์ และคหบดีเป็นต้นก็ตั้งอยู่ในธรรมเช่นกัน”^{๔๗}

พระมหากษัตริย์หรือพระราชาเหล่านี้ นอกจากจะต้องทำหน้าที่จัดระเบียบสังคมให้มีความสงบสุขตามหน้าที่ดั้งเดิมซึ่งได้รับการคัดเลือกมาจากสมาชิกในสังคมแล้ว ยังต้องทำหน้าที่เป็นนักรบเพื่อป้องกันอาณาจักรของตนเอง หรือขยายอาณาจักรของตนออกไปด้วยกำลังหรืออำนาจซึ่งตนเองมีอยู่ เพื่อครอบครองดินแดนหรืออาณาจักรของพระมหากษัตริย์หรือพระราชาอื่น ๆ ซึ่งพระมหากษัตริย์หรือพระราชาพระองค์ใด หากมีพระราชอำนาจอยู่เหนือพระมหากษัตริย์หรือพระราชาอื่น ๆ และสามารถขยายอาณาจักรออกไปได้อย่างกว้างขวางและมั่นคงได้ ก็จะได้รับยกย่องให้เป็น “พระเจ้าจักรพรรดิ”^{๔๘}

^{๔๕} วรศักดิ์ มัทธโนบล, พุทธโคตม, หน้า ๘๙-๙๑.

^{๔๖} ชู.จ. (ไทย) ๓๐/๑๑๙/๓๘๗-๓๘๘.

^{๔๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๔-๑๑๕.

^{๔๘} ตูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๑-๑๐๖/๖๐-๗๘.

เมื่อจำแนกตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนี้มี ๒ แบบคือ

๑) ราชาธิปไตยตามแบบพราหมณ์ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการปกครองคือพระมหากษัตริย์หรือพระราชานั้น จะได้รับการยอมรับและให้ความเคารพนับถืออย่างมากดุจเทพเจ้า จากผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง เนื่องจากเชื่อกันว่ากษัตริย์มีที่มาหรือกำเนิดมาจากเทพเจ้าได้แก่พระพรหมเพื่อให้ทำหน้าที่เป็นนักรบป้องกันประเทศในยามศึกสงครามหรือเป็นนักรบครองบ้านเมืองสงบ

ดังนั้น พระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็เป็นผู้ปกครองตามแบบพราหมณ์จึงเป็นเทวราชคือ ผู้ปกครองซึ่งมาจากเทพเจ้า นั่นเอง ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์จึงสามารถใช้อำนาจในการปกครองได้อย่างชอบธรรม แม้จะมีพระราชอำนาจมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ก็ยังถูกควบคุมอำนาจด้วยธรรมตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์หรือตามความประสงค์ของพระเจ้า

๒) ราชาธิปไตยตามแบบพุทธ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการปกครองคือพระมหากษัตริย์หรือพระราชานั้น เกิดขึ้นจากพัฒนาการของสังคมมนุษย์และการทำหน้าที่ของบุคคล ซึ่งได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้ง (สมมติ) ขึ้นมาจากสมาชิกในสังคมที่ตกลงร่วมกันให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการเป็นผู้นำและผู้ปกครอง เพื่อดูแลแก้ไขปัญหาสังคมให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงเรียกบุคคลนั้นว่า สมมติราช คือ ผู้ปกครองที่ถูกเลือกและแต่งตั้งขึ้นมาให้ทำหน้าที่ตามมติของสมาชิกในสังคม

ฉะนั้น บุคคลนั้น ๆ จึงสามารถใช้อำนาจในการปกครองได้อย่างชอบธรรมและตามแบบพุทธ หากพระมหากษัตริย์หรือพระราชามีใจดีมีจิตใจที่ดีมีธรรมะ ประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องน่าเคารพนับถือ และได้รับการยอมรับจากประชาชน พระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็จะได้รับการยกย่องให้เป็น “สมมติเทพ คือ เทวดาโดยสมมติ”^{๔๔} แต่ไม่ใช่เทพเจ้าบนสวรรค์ลงมาเกิดเป็นมนุษย์ตามความเข้าใจของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่า บุคคลธรรมดาถ้ากระทำความดีก็อาจได้รับการยกย่องให้เป็นเทพได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้น พระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็เป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็เกิดจากราชาธิปไตย คือ การปฏิบัติตามหน้าที่นั่นเอง ซึ่งเป็นหลักการที่คอยควบคุมพระมหากษัตริย์หรือพระราชให้อยู่ในครรลองอันดีงาม

ถึงกระนั้นก็ตาม ลักษณะสำคัญโดยทั่วไปของรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย ไม่ว่าจะแบบพราหมณ์หรือแบบพุทธก็ตาม คือ ผู้ปกครองซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชาทรงครองแผ่นดินเป็นประมุขตลอดพระชนม์ชีพ แม้อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองบ้านเมืองขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็โดยตรงเพียงพระองค์เดียว แต่อำนาจมอบหมายหรือกระจายอำนาจนั้นให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี บุโรหิต หรือข้าราชการบริพารอื่น ๆ ซึ่งมีความจงรักภักดีไปปฏิบัติหน้าที่แทนได้ และการปกครองแบบราชาธิปไตยนี้จะสืบราชสันตติวงศ์ให้แก่รัชทายาทเมื่อกษัตริย์เสด็จสวรรคตหรือสละราชสมบัติ แม้จะมีบ้างที่มีการเลือกตั้งผู้สืบทอดตำแหน่งพระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็โดยส่วนใหญ่ตามความนิยมของรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยจะสืบราชสันตติวงศ์ให้แก่รัชทายาทที่สืบสายพระโลหิตโดยตรงกล่าวคือ เมื่อพ่อตาย ลูกก็เป็นกษัตริย์แทนพ่อ

^{๔๔} ชู.จ. (ไทย) ๓๐/๑๑๙/๓๘๗-๓๘๘.

รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยนี้ อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองอยู่ที่พระมหากษัตริย์หรือพระราชาในฐานะเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองรัฐหรือแคว้น เพราะฉะนั้น รัฐหรือแคว้นในชมพูทวีปในพุทธกาลที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย หากพระมหากษัตริย์หรือพระราชาพระองค์ใดมีสติปัญญาหรือมีแสนยานุภาพทางด้านกำลังทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ ก็สามารถแผ่ขยายอาณาเขตออกไปได้อย่างกว้างขวาง ด้วยเหตุนี้ ส่งผลให้รัฐหรือแคว้นในชมพูทวีปที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจากทั้งหมด ๒๑ รัฐ กลับมีปรากฏอยู่เพียง ๔ รัฐ เท่านั้นที่มีอำนาจมาก ได้แก่

๑) รัฐมคธ มีเมืองหลวงชื่อราชคฤห์ ภายหลังจากย้ายไปเมืองปาฏลีบุตร และกษัตริย์ที่ปกครองรัฐนี้คือพระเจ้าพิมพิสาร ภายหลังจากพระเจ้าพิมพิสารถูกพระเจ้าอชาตศัตรูซึ่งเป็นพระโอรสจับขังทรมานจนสิ้นพระชนม์ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงขึ้นครองราชย์แทนพระราชบิดา

๒) รัฐโกศล มีเมืองหลวงชื่อสาวัตถี และกษัตริย์ที่ปกครองรัฐนี้คือพระเจ้าปเสนทิโกศล ต่อมา เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลสิ้นพระชนม์ พระเจ้าวิฑูฑะจึงได้ขึ้นครองราชย์แทน

๓) รัฐวังสะหรือวัตสะ มีเมืองหลวงชื่อโกสัมพี และกษัตริย์ที่ปกครองรัฐนี้คือพระเจ้าอุเทน ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าปรินตปะ

๔) รัฐวันตี มีเมืองหลวงชื่ออุชเชนี และกษัตริย์ที่ปกครองรัฐนี้ คือ พระเจ้าจันทปโชต^{๕๐} ราชาธิปไตยซึ่งมีทั้งแบบพราหมณ์และแบบพุทธนั้น ผู้ที่มี

บทบาทสำคัญก็คือผู้ปกครองในฐานะประมุขของแคว้นหรือรัฐซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชา เนื่องจากการมีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดในการเป็นผู้นำและเป็นผู้ปกครองของรัฐหรือแคว้นต่าง ๆ สำหรับบุคคลอื่น ๆ มีข้าราชการซึ่งดำรงตำแหน่งต่าง ๆ มีปุโรหิต อำมาตย์ และเสนาบดีเป็นต้น ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนอาณาเขตของรัฐหรือแคว้น จัดเป็นองค์ประกอบสำคัญซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ราชาธิปไตยในรัฐหรือแคว้นนั้น ๆ มีอำนาจหรือมีความเข้มแข็งขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการมีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดของผู้ปกครองจะเป็นสิ่งที่โดดเด่นในการปกครองแบบราชาธิปไตย แต่สิ่งที่ทำให้ราชาธิปไตยดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง นอกจากการมีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงพระองค์เดียวในการตัดสินใจดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและความจงรักภักดีของข้าราชการแล้ว ยังต้องมีธรรมเป็นสิ่งควบคุมในการใช้พระราชอำนาจด้วย ไม่ว่าจะป็นธรรมตามแบบพราหมณ์หรือธรรมตามแบบพุทธก็ตาม ธรรมเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งทำให้ผู้นำหรือผู้ปกครองในระบอบราชาธิปไตยได้รับการยอมรับและทำให้ดำรงอยู่ในพระราชอำนาจได้อย่างยาวนาน เนื่องจากธรรมคือหลักการสำคัญสำหรับเป็นกรอบในการปฏิบัติตนและการทำหน้าที่ของผู้ปกครองได้อย่างชอบธรรม นอกจากนี้ ผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยยังจะต้องระมัดระวัง มีสติปัญญาความรอบคอบในการปกครองรัฐหรือแคว้นของตน โดยการป้องกันการรุกรานจากศัตรูภายนอกคือผู้ปกครองรัฐหรือแคว้นอื่น ๆ ด้วย หากมีการรุกรานเกิดขึ้น ก็อาจจะส่งผลทำให้สิ้นพระราชอำนาจในการปกครองรัฐหรือแคว้นได้เช่นเดียวกัน

^{๕๐} พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เม็ดทรายพรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๒-๕๘.

ข. การปกครองของแบบสามัคคีธรรม

รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม คือ รูปแบบการปกครองซึ่งกลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันและมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงรักษาความสามัคคีไว้ รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้เป็นรูปแบบการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธ ศาสนาอย่างใกล้ชิดเช่นเดียวกับราชาธิปไตย และในพุทธกาลนิยมใช้ในการปกครองของรัฐหรือแคว้นเล็ก ๆ ทางตอนเหนือของชมพูทวีปหรืออินเดียในปัจจุบัน

รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ เรียกชื่อแตกต่างกันออกไป เช่น เรียกว่าสมาพันธ์รัฐ เนื่องจากลักษณะรัฐเกิดจากการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ของรัฐเล็ก ๆ เรียกว่าสาธารณรัฐ เนื่องจากลักษณะการปกครอง ประชาชนเป็นผู้เลือกผู้ปกครอง หรือเรียกว่ารูปแบบสาธารณรัฐอภิชนาธิปไตย (Aristocratic Republics) เนื่องจากลักษณะการปกครองที่มีอภิชนจำนวนน้อยเป็นผู้ปกครอง แต่ในแวดวงพุทธศาสนิกชนในเมืองไทยมักจะเรียกรูปแบบการปกครองแบบนี้ว่าแบบสามัคคีธรรม เนื่องจากมีเหตุการณ์ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านี้เข้มแข็ง โดยตรัสธรรมซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีในรัฐ คือ อปริหานิยธรรม^{๕๑}

ในพุทธกาลรัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ส่วนใหญ่จะเป็นรัฐหรือแคว้นเล็ก ๆ ที่เป็นแคว้นใหญ่จริง ๆ มีเพียงไม่กี่แคว้น มีแคว้นมัลละและแคว้นวัชชีเป็นต้น เนื่องจากแคว้นมัลละและวัชชีเป็นแคว้นที่มีชื่อเสียงทางด้านมีความสามัคคีและมีความเข้มแข็งสามารถต้านทานรัฐราชาธิปไตยที่มารุกรานได้ยาวนานที่สุด แม้ว่าทั้ง ๒ แคว้นจะถูกมองว่ามีความสำคัญในทางการเมืองมากที่สุด แต่ก็กำลังสูญสิ้นอำนาจไป เนื่องจากแคว้นใหญ่ที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย เช่น แคว้นโกศล แคว้นมคธ ได้ขยายอำนาจเพื่อยึดแคว้นสามัคคีธรรมเหล่านี้ไปอยู่ในอำนาจ และในที่สุดแคว้นสามัคคีธรรมที่มีอำนาจน้อยก็ถูกรวมเข้าไว้ในอาณาเขตของแคว้นราชาธิปไตยจนหมดสิ้น แคว้นหรือรัฐที่มีการปกครองแบบสามัคคีธรรมมีทั้งหมด ๙ แคว้นด้วยกัน คือ

- แคว้นศากยะหรือสักกะ มีเมืองหลวงชื่อกบิลพัสดุ์
- แคว้นโกลิยะ มีเมืองหลวงชื่อรามคาม หรือเทวทหะ
- แคว้น पुलิหรือ पुलิส มีเมืองหลวงชื่ออัลลกะปปะ
- แคว้นกาลามะ มีเมืองหลวงชื่อเกสปุตตะ
- แคว้นภัคคะ มีเมืองหลวงชื่อสูงสูมาคีระ
- แคว้นมัลละ มีเมืองหลวงชื่อกุสินารา ภายหลังแยกมาเป็นปาวาอีกเมือง
- แคว้นโมริยะะ มีเมืองหลวงชื่อปิปพลินะ
- แคว้นวิเทหะ มีเมืองหลวงชื่อมิถิลา
- แคว้นลิจฉวีหรือวัชชี มีเมืองหลวงชื่อเวสาลี^{๕๒}

^{๕๑}ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕.

^{๕๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

สำหรับแคว้นหรือรัฐที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมเหล่านี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่ามีผู้ปกครองซึ่งเป็นกษัตริย์ (ชัตติยะ) ดังคำกล่าวของพวกเจ้าลิจฉวี เจ้าโกลิยะ และเจ้ามัลละว่า “พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ แม้พวกเราก็เป็นกษัตริย์”^{๕๓}

โดยนัยนี้ คำว่า “ราชา” เป็นเพียงตำแหน่งหรือยศเท่านั้น แต่ไม่ใช่ผู้ปกครองสูงสุด ดังนั้นเจ้าหรือชนชั้นนำทั้งในแคว้นวัชชี แคว้นมัลละ และแคว้นสักกะเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีใครมีตำแหน่งเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราช และไม่มีใครมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการปกครองรัฐหรือแคว้น หากมีกิจใด ๆ เกิดขึ้น มีการสงคราม เป็นต้น เจ้าทั้งหลายก็จะประชุมปรึกษารือกัน เพื่อลงมติตัดสินในกิจนั้น ๆ และการที่มีการเรียกกันว่าราชา หรือพระเจ้า ในภาษาไทยนั้น ก็เรียกกันตามยศที่สืบกันมาตามสกุล เท่านั้น แม้จะเป็นราชา แต่ไม่ได้เป็นราชาอย่างพระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธ หรือพระเจ้าปเสนทิแห่งแคว้นโกศล อย่างไรก็ตาม ในแคว้นหรือรัฐสามัคคีธรรมนี้ก็มีผู้นำเพื่อทำหน้าที่เป็นประมุขแห่งรัฐ ดังที่ มีการเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้นำของแคว้น โดยผู้นำของรัฐเหล่านี้มาจากการเลือกของประชาชนว่า “รัฐย่อยซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นรัฐเหล่านี้ประกอบด้วยคนเฝ้าหรือโคตรใหญ่ ๆ ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนปกครองตนเอง หัวหน้ามาจากการเลือกของคนในเผ่า”^{๕๔}

เนื่องจาก รัฐสามัคคีธรรมเหล่านี้มีชนชั้นนำซึ่งอยู่ในวรรณะกษัตริย์อยู่จำนวนมาก เช่น แคว้นวัชชีมีผู้นำหรือหัวหน้าซึ่งเรียกว่า ราชา ทำหน้าที่ปกครองในเวลาหนึ่ง ๆ บริหารร่วมกันถึง ๗,๗๐๗ องค์ ผลัดเปลี่ยนกันเป็นประมุขตามวาระ ในแคว้นมัลละและแคว้นสักกะก็มีบุคคลที่เป็นเจ้าหรือราชาจำนวนมากซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นนำของแคว้นเช่นเดียวกัน ฉะนั้น ในแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบสามัคคีธรรมเหล่านี้ อภิชน (Aristocrat) คือ กลุ่มชนชั้นนำที่เป็นเจ้าซึ่งเรียกว่า ราชา มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในทางการเมืองการปกครองมากกว่าประชาชนโดยทั่วไป^{๕๕}

ฉะนั้น การปกครองรูปแบบสามัคคีธรรมนี้จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองในปรัชญากรีก ชื่อ อาริสโตเติล ซึ่งได้จัดแบ่งไว้ คือ Aristocracy ในภาษาอังกฤษ หรือ อภิชนาธิปไตย ในภาษาไทย ซึ่งเป็นการปกครองโดยกลุ่มบุคคล โดยมองว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี เนื่องจากได้ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และอภิชนาธิปไตยนี้มุ่งเน้นเรื่องวัฒนธรรมและคุณธรรมของคนชั้นสูงในสังคมเป็นสำคัญ โดยกำหนดว่าชนชั้นปกครองคือผู้ที่มีวัฒนธรรมสูงและมีคุณธรรมเพื่อให้ทำหน้าที่ตรวจสอบในการใช้อำนาจซึ่งกันและกัน^{๕๖}

นอกจากนี้ ลักษณะของรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ ต่างจากรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยอย่างชัดเจนในเรื่องของการใช้อำนาจทางการเมืองการปกครอง แม้ว่าจะมีการเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่ประมุขแห่งรัฐ แต่อำนาจในการตัดสินทางการเมืองการปกครองก็ขึ้นอยู่กับมติที่ประชุม หากที่ประชุมมีความเห็นชอบอย่างไร ก็ต้องยอมรับและดำเนินการให้เป็นไปอย่างนั้น

^{๕๓}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๖/๑๗๗-๑๗๘.

^{๕๔}ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ทฤษฎีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, หน้า ๖.

^{๕๕}วีระ สมบูรณ์, *รัฐธรรมนูญในอดีต*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๙.

^{๕๖}สมบัติ อารังธัญวงศ์, *การเมือง : แนวความคิดและการพัฒนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เสมาธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๘๘.

ฉะนั้น ในการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ นโยบายต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อบ้านเมืองจึงออกมาจากการลงมติในที่ประชุมดังกล่าว ในขณะที่ระบอบราชาธิปไตย แม้จะมีการประชุมร่วมกันระหว่างพระมหากษัตริย์หรือพระราชากับข้าราชการบริพาร แต่สุดท้ายพระมหากษัตริย์หรือพระราชา ก็คือผู้มีอำนาจตัดสินใจสูงสุดและอาจจะยอมรับหรือไม่ยอมรับมติของที่ประชุมก็ได้

อนึ่ง ในสมัยที่รัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจและกำลังขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางนั้น การที่รัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมจะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงนั้น นอกจากจะต้องอาศัยกำลังทหารและยุทธโศปกรณ์ต่าง ๆ แล้ว ยังต้องอาศัยหลักการเรื่องความสามัคคีและความมีระเบียบวินัยของผู้คนในรัฐเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองซึ่งต้องอาศัยมติที่ประชุมที่มีความเห็นที่สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แม้กำลังทางทหารและยุทธโศปกรณ์ต่าง ๆ จะด้อยกว่ารัฐที่รุกราน แต่ถ้าหากผู้คนในรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำยึดหลักสามัคคีธรรมมีความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นต้น ก็จะสามารถเป็นรัฐที่มีความเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและสามารถสร้างความเกรงขามแก่รัฐอื่น ๆ ที่คิดจะรุกรานได้

การกำหนดทิศทางของบ้านเมืองและตัดสินใจออกนโยบายที่สำคัญ ๆ ของรัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ จึงได้แก่กลุ่มบุคคลชั้นนำผู้เข้าประชุมร่วมกันในสภา นั่นเอง สภา คือ สถานที่ประชุมร่วมกันของชนชั้นนำของรัฐ ซึ่งในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา เรียกสถานที่สำหรับการประชุมร่วมกันนี้ว่า “สันถาคาร” หรือ “สัตถาคาร” กิจกรรมของรัฐจะดำเนินไปโดยผ่านที่ประชุมซึ่งประชุมกันในรัฐสภา ผู้ที่เข้าประชุมมีทั้งคนหนุ่มคนแก่คนรวยคนจน เชื่อว่าสันถาคารนี้อาจเป็นที่มาของรูปแบบการทำสังฆกรรม ผู้จัดที่นั่งในที่ประชุมมีตำแหน่งเรียกว่า อาสนปัญญาปะระ ประธานที่ประชุมเรียกว่าวินัยธร ไม่มีสิทธิออกเสียง หน้าที่เรียกคนเข้าประชุมให้ครบองค์เป็นของคณปุระกะ มีการเสนอหัวข้อการประชุมเรียกว่า ญัตติ ซึ่งจะต้องมีการประกาศเรียกว่า อนุสาวน การอภิปรายจะดำเนินไปตามญัตติ และตรงประเด็น ข้อเสนอหรือปฏิญญาจะประกาศต่อที่ประชุม หากที่ประชุมเจ็บบทว่ามีมติรับรองเป็นเอกฉันท์ หากมีผู้ค้านให้ออกเสียงโดยเขียนลงในแผ่นไม้สีต่าง ๆ ซึ่งแทนความเห็นต่าง ๆ ผู้รวมคะแนนเสียงต้องเป็นผู้ปราศจากอคติต่าง ๆ เสียงข้างมากจะเป็นฝ่ายชนะ และมีเจ้าหน้าที่จดบันทึกไว้ เมื่อลงมติแล้วห้ามยกขึ้นพูดใหม่อีก^{๕๗}

อย่างไรก็ตาม จากรัฐหรือแคว้นทั้งหมด ๙ แคว้นดังที่กล่าวมาในเบื้องต้นว่าปกครองกันด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม แต่ในพระไตรปิฎกมีปรากฏเรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรัฐหรือแคว้นต่าง ๆ เพียง ๓ แคว้นเท่านั้น ได้แก่ แคว้นวัชชี แคว้นมัลละ และแคว้นสักกะ ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การปกครองแบบสามัคคีธรรมนี้ เมื่อบ้านเมืองมีเรื่องสำคัญที่จะต้องตัดสินใจ ไม่มีใครมีอำนาจสิทธิ์ขาดตัดสินใจได้แต่เพียงผู้เดียว แต่ต้องนำเรื่องนั้นเข้าสู่ที่ประชุม เพื่อปรึกษาหารือกันแล้วลงมติดังตัดสินใจ และยังแสดงให้เห็นว่าอำนาจตัดสินใจทางการเมืองอยู่ในมือของชนชั้นสูงซึ่งอยู่ในตระกูลหรือวรรณะเดียวกัน เท่านั้น^{๕๘} ดังเหตุการณ์ซึ่งมีบันทึกไว้ในคัมภีร์ อาทิ

^{๕๗} ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, หน้า ๗.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแคว้นวัชชี เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ มีพระประสงค์จะยึดแคว้นวัชชีมาไว้ในพระราชอำนาจ แต่เจ้าวัชชีทั้งหลายถือหลักการเรื่องความสามัคคีความพร้อมเพรียงกัน ทำให้แคว้นวัชชีเป็นแคว้นที่มีความเข้มแข็งยากที่ใครจะยึดได้ด้วยกำลัง เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูส่งวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์ไปทำลายความสามัคคีแล้ว ในที่สุดจึงสามารถยึดแคว้นวัชชีได้ เนื่องจากเจ้าวัชชีแตกความสามัคคีกัน^{๕๙}

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแคว้นมัลละ เมื่อพระอานนท์ไปแจ้งข่าวการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าแก่พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารา ก็ไปที่สัณฐาคาร ขณะนั้น พวกเจ้ามัลละกำลังประชุมพิจารณาด้วยราชกิจบางอย่างอยู่^{๖๐}

นอกจากนี้ รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมตามที่ชาวพุทธในสังคมไทยนิยมเรียกกันนี้ มีการมองกันว่า มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายระบอบประชาธิปไตยที่นิยมใช้กันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกปัจจุบัน เนื่องจากลักษณะของการปกครองที่มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันในสภาเพื่อรับความพึงความคิดเห็นแล้วก็พิจารณาตัดสินในใจลงมติ หากมติของที่ประชุมว่าอย่างไร ทุกคนก็จะต้องยอมรับและดำเนินการให้เป็นไปอย่างนั้น จริง ๆ^{๖๑}

ลักษณะดังกล่าวแม้จะมีในระบอบประชาธิปไตย แต่ก็ยังเป็นเพียงลักษณะเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น และลักษณะดังกล่าวก็มีอยู่ในระบอบการปกครองแบบอื่นด้วยเช่นกัน ไม่ได้มีเฉพาะแต่ในระบอบประชาธิปไตย เท่านั้น

ความแตกต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระหว่างระบอบสามัคคีธรรมกับประชาธิปไตยก็คือ อำนาจอธิปไตย อันเป็นหลักการสำคัญทางการเมือง ในระบอบสามัคคีธรรมนั้นจะเห็นได้ว่าอำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองมิได้อยู่ที่ประชาชนหรือสามัญชนโดยทั่วไป แต่อยู่ที่กลุ่มบุคคลเพียงบางกลุ่มบางคณะเท่านั้น คือ กลุ่มชนชั้นสูง จะเห็นได้ว่าในที่ประชุม คือ สัณฐาคารนั้นส่วนมากเป็นชนชั้นสูงซึ่งเป็นราชา เมื่อมองที่รูปแบบนี้จึงไม่ใช่ประชาธิปไตย^{๖๒}

สรุปได้ว่า สมัยพุทธกาลปรากฏรูปแบบการปกครอง ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดของผู้ปกครองแต่เพียงพระองค์เดียว การตัดสินใจดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ จึงทำได้อย่างรวดเร็ว แต่ผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยยังจะต้องระมัดระวัง มีสติปัญญาความรอบคอบในการปกครองเป็นสำคัญ และอีกรูปแบบหนึ่งที่ใกล้เคียงกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในปัจจุบันมากที่สุด คือ รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองซึ่งกลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันและมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงรักษาความสามัคคีไว้ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระหว่างระบอบสามัคคีธรรมกับประชาธิปไตยก็คือ อำนาจอธิปไตย อันเป็นหลักการสำคัญทางการเมือง โดยในระบอบสามัคคีธรรมนั้นจะเห็นได้ว่าอำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองมิได้อยู่ที่ประชาชนหรือสามัญชนโดยทั่วไป แต่อยู่ที่กลุ่มบุคคลเพียงบางกลุ่มบางคณะเท่านั้น ดังนั้น รูปแบบนี้จึงไม่ใช่ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพียงมีความคล้ายในบางส่วน เท่านั้น

^{๕๙}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๑-๑๓๕/๗๗-๘๑.

^{๖๐}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๑/๑๕๙.

^{๖๑}วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, **พุทธปรัชญาการปกครอง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๘.

^{๖๒}ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๓๕.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพรหมวิหารธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษา “แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักพรหมวิหารธรรม” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ ความเป็นมาของหลักพรหมวิหารธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษา “ความเป็นมาของหลักพรหมวิหารธรรม” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

พรหมวิหารธรรม หรือพรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่อบรมสั่งสอน ในระหว่างการบำเพ็ญบารมีหลายยุคหลายสมัย การเจริญพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ดังข้อมูลที่ปรากฏในพระสุตันตปิฎกหลายแห่ง เช่น มขเทวสูตร มหาสุทิสสนสูตร และมหาโควินทสูตร เป็นต้น แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ เหล่านั้น สามารถทำให้บรรลุผลได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ยังไม่มีความสมบูรณ์พร้อมด้วยเหตุผลและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ เหมือนการเจริญพรหมวิหาร ๔ ซึ่งปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ในเมตตาสหคตสูตร ความว่า

“เมตตาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผลมีอะไรเป็นที่สุด กรุณาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผลมีอะไรเป็นที่สุด มุทิตาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผลมีอะไรเป็นที่สุด อุเบกขาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผลมีอะไรเป็นที่สุด ภิกษุทั้งหลาย ในโลกนี้ พร้อมทั้ง เทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เรายังไม่เห็นบุคคลที่จะทำจิตให้ยินดีได้ ด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้ เว้นตถาคตหรือสาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากคำสอนของตถาคต

พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จึงได้ถูกเก็บรวบรวมไว้ เป็นหมวดธรรมหนึ่งในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งมีโอกาสแสดงประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสมบูรณ์ ทั้งแบบแยกส่วนและแบบบูรณาการสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงนำการเจริญพรหมวิหาร ๔ มาใช้ตอบปัญหาแก่ชาวเสฏฐิมานพและภารัทวาชมานพ ซึ่งมาทูลถามพระพุทธองค์เรื่องทางไปสู่พรหมโลกว่า การละนิวรรณ์ ๕ ให้จิตใจสงบ การเจริญเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต และอุเบกขาจิต เป็นเหตุให้ไปเกิดในพรหมโลก^{๖๔}

^{๖๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๕/๑๗๖.

^{๖๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๕๑๘-๕๕๙/๒๓๐-๒๔๗.

นอกจากนี้ มิลินทปัญหา ยังได้แสดงอานิสงส์ ๑๑ ประการ ของเมตตาทาภาวนา มาอธิบาย ขยายความไว้ใน เมตตานิสังส์ปัญหา ว่าอานิสงส์ ๑๑ ประการ ของเมตตาทาภาวนา เป็นคุณสมบัติของ เมตตาทาภาวนา ไม่ใช่คุณสมบัติของบุคคล หรือตามที่ปรากฏใน พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ซึ่งเป็นเรื่อง เกี่ยวกับ การที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ภิกษุแผ่เมตตาให้แก่ตระกูลพญาญ ๔ ตระกูล เพื่อป้องกัน และคุ้มครองรักษาตน^{๖๕}

สำหรับยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีและการติดต่อสื่อสาร สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่เป็นไปอย่างเร่งรัด และคนในสังคมมีค่านิยมในการบริโภคและค่านิยม ในวัตถุ การเจริญสมถกัมมัฏฐานจึงไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมยุคปัจจุบัน การนำพรหม วิหาร ๔ มาเผยแผ่และอธิบายขยายความในฐานะหมวดธรรมหนึ่งซึ่งพุทธศาสนิกชนสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตามความเหมาะสม เช่น เป็นคุณธรรมประจำใจของผู้บริหาร เป็นต้น จึงเกิดขึ้นในยุคนี้นอกจากนี้ยังมีการนำองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ มาแยกศึกษาวิเคราะห์ และเผยแผ่ทำให้ง่ายแก่การทำความเข้าใจและนำไปปฏิบัติตาม เช่น การนำเมตตา ซึ่งเป็นองค์ธรรม ข้อหนึ่ง ในพรหมวิหาร ๔ มาเผยแผ่ ภายใต้อีกชื่อต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เช่น ความรักสากล เมตตาเยย พกฤษา^{๖๖} เป็นต้น

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่อบรมสั่ง สอนในระหว่างการทำเพ็ญบารมี การเจริญพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ เหล่านั้น ไม่สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ปรมาตถประโยชน์ได้ เหมือนการเจริญ พรหมวิหาร ๔ ภายใต้อีกชื่อของพระพุทธศาสนา และพรหมวิหารนี้เป็นหมวดธรรมหนึ่งซึ่งนักวิชาการ ทางพระพุทธศาสนาสนใจและอธิบายขยายความโดยถ่ายทอดให้เหมาะสมกับยุคสมัยอย่างต่อเนื่องมา ตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน

๒.๒.๒ ความหมายของพรหมวิหาร

ผู้วิจัยได้ศึกษา “ความหมายของพรหมวิหาร” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดย ได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

พรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข โดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ดังนี้ ชั้นแรกให้ปฏิบัติ ด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเรามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งได้เห็นเรามีสุขไม่มีทุกข์ ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตา ซึ่งมีอาการพลอยยินดี และเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไป ก็อุเบกขา คือ ดูอยู่เฉย ๆ^{๖๗}

^{๖๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๑/๑๕.

^{๖๖} กวีวงศ์, สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยสมานฉันท์และสันติวิธี, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๓-๑๑๘.

^{๖๗} สมเด็จพระญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒนมหาเถร), รวมธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕.

พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหมคือผู้ใหญ่ หรือผู้ประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่า พรหมวิหารธรรม ผู้ปฏิบัติควรยึดปฏิบัติ โดยเริ่มแรกให้ปฏิบัติ ด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตา ซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูลต่อผู้อื่น จากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์ยากเดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือ กรุณา ซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งใดเห็นมีสุขไม่มีทุกข์ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตา ซึ่งมีอาการพลอยยินดีและเพราะไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไปนั้นอุเบกขา คือ อยู่ดูเฉย ๆ คืออุเบกขาซึ่งมีอาการมัลลยัสสเป็นกลาง^{๖๘}

พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ (๑) ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหมเสมอด้วยพรหม โดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุฌานได้ตามลำดับ (๒) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม ๔ ประการนี้ประจำใจ ย่อมมีความรักสรรพสัตว์ พิจารณาช่วยสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์ให้พ้นทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุขของสรรพสัตว์และวางใจเป็นกลางได้เมื่อช่วยสรรพสัตว์นั้นๆ ไม่สำเร็จ (๓) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำ หรือผู้ปกครอง โดยมุ่งให้ผู้นำหรือผู้ปกครอง มีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นพื้นฐานช่วยเหลือเขาเมื่อเขาประสบความทุกข์ ยินดีด้วยเมื่อเขาได้รับความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ พรหมวิหาร ๔ เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา ๔ เพราะมุ่งประเด็นที่ว่า แผ่ไปไม่จำกัดในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นพรหมวิหารของพระอรหันต์^{๖๙}

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ และพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นธรรมอยู่อย่างประเสริฐซึ่งจัดเป็นหลักธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ เป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งในปัจจุบันนี้อานาจวิถุนิยมบีบรัดให้ต้องเป็น คนใจแคบเห็นแก่ตัว การฝึกฝนให้สามารถรักและเมตตาแม้แต่ศัตรูเราก็ยอมได้จะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่แท้จริง^{๗๐} ว่า พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่า ดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ (Holy Abiding ; Sublime States of Mind)^{๗๑}

^{๖๘} สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๕.

^{๖๙} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาสตร อักษรไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

^{๗๐} ไสว มาลาทอง, **คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นนทบุรี: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๔.

พรหม แปลว่า ผู้ประเสริฐ ส่วน วิหาร แปลว่า ความเป็นอยู่ รวมกันจึงมีความหมายว่า ความเป็นอยู่ที่เข้าถึงอย่างประเสริฐด้วยอัปมัญญา ๔ เมื่อรวมแล้ว ความเป็นอยู่ที่เข้าถึงอย่างประเสริฐของบุคคลผู้ประเสริฐ ชื่อว่า พรหมวิหาร^{๗๒} พรหมวิหาร มาจากคำในภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ^{๗๓}

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพระพรหม (พรหม-ประเสริฐ วิหาร-ธรรมเป็นเครื่องอยู่) หมายความว่าถ้าใครมีพรหมวิหารแล้ว ผู้นั้นซึ่งว่ามีธรรมประจำใจที่ประเสริฐ หรือมีธรรมประจำจิตใจเหมือนกับพระพรหม^{๗๔}

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและเป็นกัมมัญฐาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ

๒.๒.๓ ความสำคัญของหลักพรหมวิหาร

ผู้วิจัยได้ศึกษา “ความสำคัญของหลักพรหมวิหาร” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

นอกจากพรหมวิหารจะเป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญแล้ว องค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา และอุเบกขา ยังเป็นบารมีที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี ส่วนกรุณาเป็น ๑ ในพุทธคุณ ๓ คือ พระกรุณาคุณ พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑) เป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัญฐาน

จากการศึกษาข้อมูลในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ความสำคัญประการหนึ่งของพรหมวิหาร ๔ ซึ่งนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ต่างเห็นตรงกัน คือ การเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัญฐาน โดยองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ เมื่อนำมาเป็นนิมิตในการเจริญกัมมัญฐาน ต่างมีอานุภาพพิเศษซึ่งไม่เหมือนกัน ดังกล่าวนี้ ปรากฏในเมตตาสหคตสูตร ความว่า

^{๗๒} พระสังฆมณฑลสังฆคณาจารย์, ปรมัตถโชติกะ มหาวชิราวุธ, ปรมัตถโชติกะมหาอภิธรรมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี หลักสูตรชั้นมัคฌิมอภิธรรมิกโก, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิดีโออินเตอร์พรีนซ์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๙.

^{๗๓} ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พจนานุกรม มจร-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๕๒๓.

^{๗๔} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๐.

“ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเมตตาเจโตวิมุตติว่ามีสุภวิโมกข์เป็นอย่างยิ่งสำหรับภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกรุณาเจโตวิมุตติว่ามีอากาสาณัญญาตนฌานเป็นอย่างยิ่งสำหรับภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวมุทิตาเจโตวิมุตติว่ามีวิญญานัญญาตนฌานเป็นอย่างยิ่งสำหรับภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวอุเบกขาเจโตวิมุตติว่ามีอากิญจัญญาตนฌานเป็นอย่างยิ่งสำหรับภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้”^{๗๕}

ดังนั้น พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมซึ่งสามารถนำมาเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัฏฐานและองค์ธรรมแต่ละข้อต่างมีอานภาพพิเศษแตกต่างกันไป

๒) เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต

นอกจากพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัฏฐานแล้ว ความสำคัญของพรหมวิหาร ๔ อีกประการหนึ่ง คือ เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต ดังที่พระพุทธองค์ทรงใช้องค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักในการบัญญัติพระวินัยซึ่งเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิตของสังฆมณฑล

ดังปรากฏใน โฉทกจตุตถกปฏิสังยุตตกถา ความว่า “ภิกษุผู้เป็นโจทก์โดยชอบธรรมไม่พึงเดือดร้อนด้วยอาการ ๕ ซึ่งในข้อที่ ๕ คือ ท่านมีเมตตาจิตโจท ไม่ได้มุ่งร้าย จึงไม่สมควรเดือดร้อน” และปรากฏในปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ วินีตัตถุว่า สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งปล่อยสุภรที่ติดบ่วงไปด้วยความสงสารแล้วเกิดความกังวลใจว่าเราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงตรัสถามว่า “ภิกษุ เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นตอบว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์จะช่วยเหลือ พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ภิกษุ เธอมีความประสงค์จะช่วยเหลือไม่ต้องอาบัติ”

นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงนำองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ มาแสดงไว้ในฐานะเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิตของฆราวาสอีกด้วย เช่น ทรงนำเมตตาซึ่งเป็นองค์ธรรมข้อหนึ่งในพรหมวิหาร ๔ มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติของฆราวาสต่อสมณพราหมณ์ ปรากฏในสิงคาลกสูตรว่า “คหบดีบุตร กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน โดยหน้าที่ ๕ ประการ” ซึ่งในข้อที่ ๑, ๒ และ ๓ ปรากฏเนื้อความตามลำดับ ดังนี้ จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา และ จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา”^{๗๖} ดังนั้นพรหมวิหาร ๔ ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมคือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา จึงเป็นธรรมที่สามารถนำไปเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

^{๗๕} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธเจ้าจารย์ (อจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕๘๕.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘๖.

๓) เป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์

เนื่องจากการบำเพ็ญความดีภายนอกหรือการแสดงออกที่ดั่งงามทางสังคม จะต้องมียุทธธรรมที่ลึกซึ้งภายในจิตใจเป็นรากฐาน จึงจะเป็นไปโดยจริงใจบริสุทธิ์เป็นของแท้ และมั่นคงยั่งยืน ซึ่งพรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมประจำใจเป็นคุณภาพจิตหรืออยู่ในระดับความคิด^{๗๗}

พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เพราะว่าผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ ย่อมมีจิตมั่นในความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อันเป็นองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ ทำให้การกระทำกรรมดีต่าง ๆ เป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจ แต่ถ้าเราบำเพ็ญกรรมดีต่าง ๆ โดยไม่มีคุณธรรม คือพรหมวิหาร ๔ อยู่ในใจ ก็จะทำให้กรรมดีเหล่านั้นไม่บริบูรณ์ได้ ดังนี้

- ไม่จริงใจ เพราะว่าปฏิบัติการณ์นั้นอาจมีเจตนาอื่นแอบแฝง เช่น ทานอาจจะเป็นการให้เพื่อต้องการผลประโยชน์ตอบแทน หรือเป็นการแสดงเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง

- ไม่จริงจัง เพราะว่าเมื่อไม่ได้ช่วยด้วยจริงใจ ก็ไม่ช่วยเหลืออย่างจริงจัง

- ไม่พอดี เพราะช่วยโดยไม่ได้มุ่งเพื่อประโยชน์แก่เขา ก็อาจจะช่วยไม่เพียงพอ หรือช่วยเกินไป แทนที่จะช่วยชาวบ้านด้วยเมตตา เพื่อประโยชน์แก่เขา ให้ตรงกับความต้องการของเขาหรือให้เขาพึ่งตนเองได้ ก็ช่วยแบบเอาใจบ้าง จนกระทั่งเสียทั้งแก่ตัวเขาและแก่สังคม

- ไม่ยั่งยืน คือ ตัวเองนั้นแหละทำไปไม่ตลอด เพราะหยุดอยู่แค่ผลประโยชน์ของตนเท่านั้น หรือทำไปตามแรงส่งแรงดันภายนอก พอแรงนั้นหมดก็หยุด

- ไม่สุขจริง อาจทำไปอย่างฝืนใจ ไม่ทำให้เป็นสุข อย่างน้อยก็ไม่เกิดความสุขความปิติเอิบอัมชาบซึ่งใจเท่าที่ควร^{๗๘}

พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมซึ่ง เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เพราะว่าองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ จะทำให้การกระทำกรรมดีต่าง ๆ เป็นไปอย่าง จริงใจ จริงจัง มีความพอดี ยั่งยืน และมีความสุขจากการกระทำกรรมดีอย่างแท้จริง

๔) เป็นหลักปฏิบัติซึ่งนำไปสู่สุคติภูมิ

พรหมวิหาร ๔ สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติไปสู่สุคติภูมิ เพราะพรหมวิหาร ๔ เป็นสมถกัมมัฏฐานอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุฌาน ดังนั้นผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ อย่างต่อเนื่องจนบรรลุฌาน เมื่อตายย่อมเกิดในพรหมโลก เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น ด้วยอานิสงส์ของฌานที่ได้จากการเจริญพรหมวิหาร สำหรับภรณ์ของผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ อย่างต่อเนื่องแต่ไม่ได้ฌานในขณะที่สิ้นชีวิต เนื่องจากฌานเสื่อมก่อนสิ้นชีวิต หรือเพราะเหตุอื่น ๆ อานิสงส์จากการเจริญพรหมวิหาร ๔ ก็สามารถนำพาผู้ปฏิบัติไปเกิดในสุคติภูมิได้เช่นกัน ดังปรากฏในมหาโควินทสูตร ความว่า

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๕๖.

^{๗๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๘๗-๘๘.

“มหาโควินทพราหมณ์มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศ แสดงหนทางแห่งความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพระพรหมในพรหมโลกแก่เหล่าสาวก สมัยนั้น เหล่าสาวกของมหาโควิน พราหมณ์ผู้รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมดหลังจากตายไป ไปเกิดในสุคติ พรหมโลกส่วนเหล่าสาวกผู้ไม่รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมดหลังจากตายไป บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเหล่าเทพชั้นปรนิมิตวสวัตติ บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเหล่าเทพชั้นนิมมานรดี บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเหล่าเทพชั้นดุสิต บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเหล่าเทพชั้นยามา บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์ ผู้ที่ได้รับผลอย่างต่ำกว่าเขาทั้งหมดได้เป็นหมู่คนธรรพ์”^{๗๙}

พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมซึ่งสามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่สุคติภูมิ โดยถ้าผู้ปฏิบัติเจริญพรหมวิหาร ๔ จนกระทั่งบรรลุฌาน ก็จะทำให้ไปสู่พรหมโลกหลังสิ้นชีวิต แต่ถ้าผู้ปฏิบัติไม่ได้ฌาน ในขณะที่สิ้นชีวิต อานิสงส์จากการเจริญพรหมวิหาร ๔ จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่สุคติภูมิในระดับอื่น ๆ ตามแต่เหตุปัจจัย

๕) เป็นพื้นฐานในการบรรลุธรรมขั้นสูงสุด

พรหมวิหาร ๔ เป็นพื้นฐานในการบรรลุธรรมขั้นสูงสุดของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือนิพพาน เพราะว่าเมื่อนำพรหมวิหาร ๔ ไปเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัฏฐานการเจริญพรหมวิหาร ๔ ดังกล่าวจะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ฌาน เมื่อผู้ปฏิบัติอาศัยฌานนั้นเป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนา โดยยกขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ปฏิบัติไปอย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นเหตุปัจจัยให้บรรลุถึงพระนิพพานได้ในชาตินี้ ดังปรากฏใน อัฐกนาครสูตร ความว่า

“ภิกษุผู้มีเมตตาจิต.. กรุณาจิต.. มุทิตาจิต อุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลก ทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยเมตตาจิต.. กรุณาจิต.. มุทิตาจิต อุเบกขาจิต อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียนอยู่ ภิกษุนั้นพิจารณาเห็นดังนี้ย่อมรู้ชัดว่า แม้ เมตตาเจโตวิมุตติ.. กรุณาเจโตวิมุตติ.. มุทิตาเจโตวิมุตติ.. อุเบกขาเจโตวิมุตติ นี้ก็ถูกปรุงแต่งแล้ว ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้วสิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา ภิกษุนั้นตั้งอยู่ในธรรมคือสมณะและวิปัสสนานั้นแล้ว ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย”^{๘๐}

^{๗๙}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๖๒/๑๙๔.

^{๘๐}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐/๒๒.

สำหรับกรณีของผู้ปฏิบัติที่ยังไม่สามารถบรรลุนิพพานได้ในชาตินี้ การเจริญพรหมวิหาร ๔ ภายใต้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา จะทำให้ผู้ปฏิบัติมีกิเลสเบาบางลง สามารถละสังโยชน์ได้ ๕ ประการ เป็นพระอนาคามี เมื่อตายจากโลกมนุษย์ ก็จะไปบังเกิดในพรหมโลกและปรินิพพานในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส ดังปรากฏใน ปฐมเมตตาสูต ความว่า

“บุคคลบางคนในโลกนี้มีเมตตาจิต.. บุคคลบางคนในโลกนี้มีกรุณาจิต.. บุคคลบางคนในโลกนี้มีมุทิตาจิต.. บุคคลบางคนในโลกนี้มีอุเบกขาจิต เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นเวทหิผละ พวกเทวดาชั้นเวทหิผละมีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป คนที่เป็นปุถุชนดำรงอยู่ในชั้นหมู่พรหมนั้นจนสิ้นอายุ ให้ระยะเวลาที่เป็นกำหนดอายุของเทวดาเหล่านั้นหมดไปแล้วไปสู่นรกบ้าง ไปสู่กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคดำรงอยู่ในชั้นหมู่พรหมนั้นจนสิ้นอายุ ให้ระยะเวลาที่เป็นกำหนดอายุของเทวดาเหล่านั้นหมดไปแล้ว ปรินิพพานในภพนั้นแล นี้แลเป็นความแปลกกัน เป็นความแตกต่างกัน เป็นเหตุทำให้ต่างกันระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อคติและอุปัตถยังมีอยู่”^{๘๑}

พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมซึ่งเป็นพื้นฐานให้ผู้ปฏิบัติบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือนิพพาน เพราะว่าการเจริญพรหมวิหาร ๔ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีกิเลสเบาบางลง สามารถละสังโยชน์ได้ ๕ ประการ เป็นพระอนาคามี นอกจากนี้หากผู้ปฏิบัติอาศัยมานจากการเจริญพรหมวิหาร ๔ เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนา โดยยกขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ ปฏิบัติไปอย่างต่อเนื่อง ก็จะเป็นเหตุปัจจัยให้บรรลุถึงพระนิพพานได้ในชาตินี้

๖) สร้างสันติสุขแก่สังคม

เนื่องจากการเจริญพรหมวิหาร ๔ ต้องส่งจิตไปให้สัตว์อื่น ดังนั้นเมื่อมีการเจริญพรหมวิหาร ๔ เกิดขึ้น จึงไม่ได้มีผลเฉพาะผู้ปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อสังคมโดยตรง ดังตัวอย่างของสังคมในสมัยพุทธกาล ซึ่งวิถีชีวิตของคนอินเดียส่วนใหญ่ ได้รับอิทธิพลจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ทำให้อุดมคติหรือเป้าหมายสูงสุด ของคนในยุคหนึ่ง เป็นไปตามหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์ คือ การไปอยู่ร่วมกับพรหม^{๘๒} และวิธีการไปอยู่ร่วมกับพรหมนั้นสามารถทำได้ โดยการเช่นสรวงพระเป็นเจ้า และอ้อนวอนขอให้ช่วย อ้อนวอนขอให้ช่วยประสิทธิ์ประสาททรัพย์แก่ตน และต้องประพฤติตนประหม่าร่างกายอย่างเคร่งเครียด^{๘๓}

^{๘๑} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒๕/๑๙๐-๑๙๓.

^{๘๒} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมมหาเถร), **สากศาสนา**, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๐.

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่สร้างความเดือดร้อนวุ่นวายให้แก่ตนเองและสังคม กระทั่งพระพุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนา และมีพราหมณ์เดินทางมาถามพระองค์ ถึงวิธีการไปอยู่ร่วมกับพรหม หรือทางไปพรหมโลก พระพุทธองค์จึงทรงตอบคำถามเหล่านี้ ด้วยการแนะนำให้บุคคลเหล่านั้น นำคุณสมบัติและอาการของจิต อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งเป็นสิ่งมีอยู่ในจิตของคนอยู่แล้ว มาทำให้สมบูรณ์และเจริญงอกงามขึ้น เพื่อเป็นวิธีการไปอยู่ร่วมกับพรหม หรือ “ทางไปพรหมโลก”^{๘๔}

ผลลัพธ์จากการกระทำดังกล่าว มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอินเดียเป็นอย่างมากและปรากฏผลมาจนกระทั่งยุคปัจจุบัน กล่าวคือ การประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาลนั้น เกิดผลกระทบกระเทือนต่อพิธีกรรมในพระเวทอย่างรุนแรง จนเป็นเหตุให้ต้องยกเลิกการบูชาัญญในอินเดียเหนืออย่างเด็ดขาด กระทั่งปัจจุบันนี้^{๘๕} พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมซึ่งสามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม และเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่จะทำให้สังคมเป็นที่ปราศจากความพยายาบาท ความเบียดเบียน ความอิจฉาริษยา และอคติ

นอกจากนี้เมื่อสังคมอยู่ในสถานการณ์ปกติ คนในสังคมอยู่ดีเป็นปกติ เมตตาจะทำให้สังคมนั้น ประกอบไปด้วยความรัก ความปรารถนาดี ความเป็นมิตรต่อกัน ขณะที่กรุณาจะทำให้คนในสังคมมีใจพลอยห่วงใย อยากช่วยเหลือ ปลดปล่อยความทุกข์หรือแก้ไขปัญหาเมื่อสังคมมีปัญหาเกิดขึ้น ทำให้สังคมกลับมาสู่ภาวะปกติ หายทุกข์ และมุทิตาทำให้กิจกรรมที่ต่างกันในสังคม ดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น เพราะความริษยาไม่สามารถแทรกเข้ามาได้ นอกจากนี้มุทิตายังจะเป็นแรงจูงใจให้คนในสังคมมีการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมต่อไปอีกด้วย เพราะเมื่อมีการกระทำที่ถูกต้องต่าง ๆ เกิดขึ้นในสังคมแล้วจะได้รับการชื่นชมจากคนในสังคมอย่างจริงใจ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ซึ่งมีผู้ที่สมควรจะต้องรับผิดชอบการกระทำของตน รวมทั้งฝึกหัดความรับผิดชอบนั้น คือ ในกรณีถ้าเข้าไปช่วยเหลือด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา จะเป็นการละเมิดต่อความจริงความถูกต้องต่าง ความสมควรตามเหตุผล หรือทำลายหลักการ กฎ กติกาที่ชอบธรรม อุเบกขาจึงเป็นองค์ธรรมซึ่งทำให้กลไกของสังคมดำเนินไปอย่างถูกต้องเหมาะสมได้^{๘๖}

สรุปได้ว่า พรหมวิหารจึงเป็นหมวดธรรมที่สามารถสร้างสันติสุขให้แก่สังคมได้ พรหมวิหารเป็นหมวดธรรมที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่เป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัฏฐานเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เป็นหลักปฏิบัติซึ่งนำไปสู่สุคติภูมิ เป็นพื้นฐานในการบรรลุนิพพานขั้นสูงสุด และสร้างสันติสุขแก่สังคมนั้น เห็นได้ว่า พรหมวิหารธรรมมีความสำคัญยิ่งเพราะองค์ธรรมในพรหมวิหารจะทำให้สังคมนั้นปราศจากความพยายาบาท ความเบียดเบียน ความอิจฉาริษยา และอคติ เป็นสังคมที่มีสันติสุขได้ นั่นเอง

^{๘๔}ที่.สี. (ไทย) ๙/๕๕๕/๒๔๔.

^{๘๕}เอ็น. โอยสวามี ศาสตรี, พัฒนาการของพระพุทธศาสนา, แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

^{๘๖}พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), จากสุขในบ้านสู่ความเกษมสันต์ทั่วสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒-๒๓.

๒.๒.๔ องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษา “องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรม” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

พรหมวิหารเป็นธรรมะหมวดสี่^{๘๗} หลักพรหมวิหาร มี ๔ ข้อ คือ เมตตา ความมีไมตรี ความเป็นมิตร ความรักปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา ความสงสาร เมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์ก็อยากช่วย ให้พ้น จากทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดี เอาใจสนับสนุน ส่งเสริม เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จได้ดีมีสุข ก็อยากให้ได้ดีมีสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป และอุเบกขา การวางเฉยเป็นกลางให้ทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งต่างจากเมตตา กรุณา ที่ใช้เพียงความรู้สึกที่ดีก็พอ แต่อุเบกขาจะใช้ลำพังความรู้สึกไม่ได้ ต้องใช้ความรู้ (ปัญญา) ด้วย คือ ต้องรู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรเป็นความจริง อะไรเป็นความถูกต้อง อะไรคือหลักการ แล้วเอาความรู้ที่นั้นมาปรับเข้ากับความรู้สึกให้ลงตัวพอดี เพื่อวางตัวได้ถูกต้อง เป็นกลางตามธรรม^{๘๘} เมื่อจำแนกองค์ธรรมของพรหมวิหาร พบว่า มีหลักธรรมะ ๔ ประการ ๑ เมตตา (Loving-Kindness ; Friendliness) กรุณา (Compassion) มุทิตา (Sympathetic Joy, Altruistic Joy) และอุเบกขา (Equanimity ; Neutrality ; Poise)^{๘๙} พรหมวิหาร ประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ

๑) เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนด ได้แก่ ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

๒) กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ คำว่า “กรุณา” หมายถึง ความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ร้อน ได้แก่ ปรารถนาเพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนของเขา หรือ ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ความไม่ใจอันอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ เดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “มุทิตา” หมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีหรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คำว่า “อุเบกขา” หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลาง หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจ มองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของ

^{๘๗} บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๓.

^{๘๘} จุฬารัตน์ บุญยากร, ถ้อยธรรมพระราชดำรัส, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

^{๘๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๙๐} แก้ว ชิตตะขบ, รมววิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๗), หน้า ๙๓-๙๔.

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า พรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วยองค์ธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จะเป็นหมวดธรรมที่มีลักษณะเดียวกัน คือ มีเป้าหมาย คือ การบำเพ็ญประโยชน์ และการกำจัดทุกข์ แต่เนื่องจากองค์ธรรมของพรหมวิหาร ๔ แต่ละข้อนั้นมีนิมิตต่างกัน ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพรหมวิหาร ๔ มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้แยกอธิบายรายละเอียดองค์ธรรมของพรหมวิหาร ๔ แต่ละข้อ ตามลำดับ ดังนี้

ก. องค์ธรรมที่ ๑ : เมตตา

ความหมายของเมตตาปรากฏอยู่ในสารีปุตตสูตรตนิทเทศว่า คำว่าเมตตา ได้แก่ ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกันความอนุเคราะห์ ความไม่พยายาบาท ความไม่ปองร้าย กุศลมูล คือ อโหสะในหมู่สัตว์^{๙๑} นอกจากนี้ความหมายของเมตตายังปรากฏอยู่ใน เมตตาอัปมัญญานิทเทศว่า “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะรักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า เมตตา”^{๙๒}

เมตตา คือ ธรรมชาติที่ห่วงใยในอันที่จะทำประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งหลาย อหยาศัยที่ใคร่ประโยชน์ที่เป็นไปต่อมิตร^{๙๓} เมตตา คือ ภาวะของจิตใจที่มีเยื่อใยไมตรีจิต มิตรใจ คิดเกื้อกูลด้วยสุขประโยชน์ ปราศจากอาฆาตพยายาบาทซึ่งเคียดโกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบเข้มแข็ง มองดูด้วยสายตาดำอันแสดงถึงใจที่เอิบอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความพยายาบาทมุ่งร้ายที่เป็นภัยเวรทั้งปวง^{๙๔}

เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี อยากรู้อยากเห็นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า^{๙๕} เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดีขอให้มนุษย์และสัตว์อื่นเป็นสุข ตรงกันข้ามกับ พยายาบาท คิดให้เขาถึงความพินาศ^{๙๖} เมตตา คือ ความรักใคร่เอ็นดู ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้มีความสุข ความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองตามสมควรแก่สภาพ^{๙๗} เมตตา คือ ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอกได้แก่ ยิ้มแย้มแจ่มใสและดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่ง ๆ ขึ้นไป^{๙๘}

^{๙๑} ชู.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๒/๕๙๐.

^{๙๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๓/๔๒๗.

^{๙๓} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๗.

^{๙๔} สมเด็จพระญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒนมหาเถร), ทศบารมี ทศพิธราชธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑๓.

^{๙๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๙๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๒๐.

^{๙๗} ดนัย ไชโยธา, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๖.

^{๙๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระในบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: คาชาวรรณการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๘-๙.

เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาที่เห็นคนอื่นมีความสุข ลักษณะของความเมตตา คือ ความสนิทสนม ความรักใคร่ที่ไม่เจือด้วยราคะ โดยเนื้อหาแล้วได้แก่ ความปรารถนาความสุขความเจริญให้เกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น^{๙๙} ลักษณะของเมตตา คือความเป็นไปด้วยอาการเกื้อกูล หมายความว่า เมตตา มีสภาพต้องการที่จะบำเพ็ญประโยชน์แก่บุคคลอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ เมื่อบิดามารดามีจิตผูกพันในบุตรธิดาญาติพี่น้องมีจิตผูกพันในญาติของตนหรือมิตรสหายมีจิตผูกพันในเพื่อน ต่างคิดว่าเป็นลูกหลานญาติพี่น้อง หรือมิตรสหายของเรา แล้วจึงช่วยเหลือเกื้อกูลความรู้สึกเช่นนี้ไม่ใช่เมตตา ในพรหมวิหาร แต่เป็นความผูกพันซึ่งจัดว่าเป็นกิเลสอย่างหนึ่งในกรณีตรงกันข้าม เมตตาที่แท้จริง จะต้องมีความปรารถนาดีโดยไม่หวังผลตอบแทนไม่เลือกบุคคลว่าเป็นคนที่รู้จักหรือไม่รู้จักหรือเกลียดชัง^{๑๐๐}

เมื่อแปลตามศัพท์ เมตตา หมายความว่า เมตตา มีสภาพต้องการที่จะบำเพ็ญประโยชน์แก่บุคคลอื่น โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ^{๑๐๑} เมตตา คือ ความรัก หมายถึง รักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี ความสุขที่เรามีเรา รักผู้อื่นเสมอด้วยรักตนเอง^{๑๐๒} เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดีที่มีเมตริต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข^{๑๐๓}

ความเมตตา เป็นความรักใคร่ เยื่อใย ที่ปรารถนาจะให้ผู้อื่น สัตว์อื่นมีความสุข ความรักใคร่นี้มี ๒ ประเภท ได้แก่ ความรักประเภทแรก คือ รักอย่างมีกิเลสด้วยอำนาจกามตัณหา เป็นความรักในทางชั่วสาวที่ปรารถนาจะเอาและครอบครองเป็นเจ้าของด้วยอำนาจของราคะเมื่อไม่ได้ก็ผิดหวังเสียใจ หรือคิดทำลายให้พินาศไป ส่วนความรักประเภทสอง คือ เป็นรักในเมตตา เป็นความรักใคร่ที่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข เป็นความรักที่บริสุทธิ์มิได้เจือด้วยความใคร่ในราคะ มิใช่รักด้วยความพอใจเพื่อพึงได้รับอามิส ลาภสักการ และเป็นความรักที่ปรารถนาจะให้มิใช่จะเอาไม่ปรารถนาที่ครอบครองเป็นเจ้าของ ความรักในเมตตาจึงมีลักษณะชุ่มเย็นเหมือนน้ำที่อาบขโลมให้ใจดวงอื่นคลายความเร่าร้อนและสงบเย็นลงได้จิตใจยอมผ่อนใสขึ้นบานทั้งผู้ให้และผู้รับ สำหรับสิ่งที่ตรงข้ามกับเมตตา คือ ราคะ ได้แก่ ความกำหนัดยินดีในกามและพยาบาท คือความอาฆาตปองร้ายซึ่งมีแต่จะทำให้จิตใจกระวนกระวาย เร่าร้อน ถูกแผดเผาด้วยไฟแห่งความอาฆาตแค้นและพิษแห่งความกำหนัดนั้น^{๑๐๔}

^{๙๙} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตถาโณ), นิเทศธรรม, (กรุงเทพมหานคร: แปรสปีดเจ็ด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖๙.

^{๑๐๐} กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑.

^{๑๐๑} พระคัมภีร์สาราถิวังศ์, คุณธรรมของคนดีและพรหมวิหาร ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๑๐๒} กิตต์ นรินทร์พานิช, จากใจให้คุณครูและนักบริหารทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพรส มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๖๐.

^{๑๐๓} บุญชัย จงกลณี, คุณธรรมของนักบริหาร, (ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น, มปป.), หน้า ๓๘.

^{๑๐๔} กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนาคุณภาพการบริหารการศึกษาตามระบบคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒.

เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข^{๑๐๕} คุณสมบัติของเมตตา มีลักษณะ คือ สภาพหรือเครื่องหมาย ได้แก่ อาการประพุดิสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย^{๑๐๖} รส คือ หน้าที่หรือความบริบูรณ์ ได้แก่ การนำประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งหลายอย่างใกล้ชิด^{๑๐๗} ปัจจุบันฐาน คือ ผลปรากฏ ได้แก่ ความสงบนิ่งแห่งจิต^{๕๘} ปทัชฐาน คือ เหตุใกล้ ได้แก่ การเห็นสภาวะที่น่าเจริญใจ ของคนสัตว์ทั้งหลาย สมบัติ คือ ความสมบูรณ์หรือสัมฤทธิ์ผล ได้แก่ การเกิดความสงบ หายไร้ความแค้นเคืองไม่พอใจ วิบัติ คือ ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาดไม่สำเร็จผล ได้แก่ การเกิดเสนาหา ข้ำศึกใกล้ ได้แก่ รากะ ข้ำศึกไกล ได้แก่ พยาบาท คือ ความขัดเคืองไม่พอใจ^{๑๐๘}

ข. องค์ธรรมที่ ๒ : กรุณา

ความหมายของกรณามีปรากฏอยู่ใน กรุณาอัปมัญญานิทเทศ ว่า “ความสงสารกิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย กรุณาเจโตวิมุตตินี้เรียกว่า กรุณา”^{๑๐๙}

กรุณา คือ ภาวะของจิตที่หวั่นไหวไปเพราะความทุกข์ของผู้อื่น เหมือนอย่างถ้าซื้อได้ก็จะซื้อความทุกข์ของเขา คือ จะช่วยให้ความทุกข์ของเขาหมดสิ้นไป จึงมีอาการที่ทนเฉยอยู่ไม่ได้ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบำบัดทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติม เห็นใครตกอยู่ในความทุกข์ไม่มีที่พึ่ง ก็อดอยู่ไม่ได้ จะต้องคิดช่วย^{๑๑๐}

กรุณา ได้แก่ ความสะเทือนใจ ระลึกไปในสัตว์ทั้งหลายผู้ประสบทุกข์ ต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดเปลื้องทุกข์ของสัตว์อื่นให้หมดไป^{๑๑๑} กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์^{๑๑๒} กรุณา คือ ความสงสาร ความใฝ่ใจขอให้มนุษย์และสัตว์อื่นที่เป็นทุกข์พ้นทุกข์ ตรงกันข้ามกับ วิหเสหาหรือวิหิงสา คิดเบียดเบียน^{๑๑๓} กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง ความปรารถนาจะช่วยผู้อื่นให้พ้นความทุกข์ยาก เห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๑๑๔}

^{๑๐๕} มาลินี จุฑะรพ, จิตวิทยาการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เปลวอักษร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

^{๑๐๖} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธเจ้าจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๘๕.

^{๑๐๗} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะมหาอภิธรรมสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี หลักสูตรชั้นมัคฌิมอาภิธรรมิกโท, หน้า ๑๗๙.

^{๑๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

^{๑๐๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๕๓/๔๒๘.

^{๑๑๐} สมเด็จพระญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), ทศปารมี ทศพิธ ราชธรรม, หน้า ๒๑๕.

^{๑๑๑} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธเจ้าจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๗.

^{๑๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๑๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๒๐.

^{๑๑๔} ดนัย ไชโยธา, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า ๑๔๖.

กรุณา คือ ความสงสาร ความ เห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ยามเห็นผู้อื่นมีความลำบากก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแสดงออกมาด้วยการเข้าช่วยเหลือเจือจุน ด้วยความเต็มใจเสมอ ในทำนอง สุขที่สุขด้วย นั้นเทียบ^{๑๑๕} กรุณา คือ ความสงสารที่จะช่วยให้คนอื่นหลุดพ้นจากความทุกข์ เมื่อเห็นคนอื่นได้รับความทุกข์ต้องการจะปลดเปลื้อง ขจัดปัดเป่าความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น^{๑๑๖}

ลักษณะของกรุณา คือ ความเป็นไปด้วยอาการขจัดความทุกข์นั้นคือความสงสาร อนุเคราะห์ผู้ที่ประสบความเดือดร้อน กรุณา หมายความว่า กรุณาเป็นสภาวะที่ทำให้สัตว์บุรุษเกิดใจ หวั่นไหว คือ เกิดความสงสารไม่อาจจะนิ่งนอนใจอยากจะอนุเคราะห์ผู้อื่นให้พ้นทุกข์เมื่อเราพบเห็นคน อ่อนแอถูกเบียดเบียนอยู่หรือพบเห็นสัตว์เดียรัจฉานเบียดเบียนกันหรือ ว่าพบเห็นคนเบียดเบียนสัตว์ เดียรัจฉานที่ไร้กำลังต่อสู้เรามักเกิดความสงสารที่จะช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ความรู้สึกเช่นนี้เรียกว่า กรุณา กรุณานี้เป็นธรรมสำคัญมาก ถ้ามวลมนุษยชาติความกรุณาสงสารกันสังคมมนุษย์ก็จะปราศจาก ความสุขมนุษย์จะขาดคุณธรรมมีแต่ความเห็นแก่ตัวส่วนสังคมที่รู้จักสงสารกันโอบอ้อมอารีช่วยเหลือ กันและกันก็จะอยู่เป็นสุขบุคคลที่รู้จักสงสารช่วยเหลือผู้อื่นในยามยากนั้นย่อมจะได้รับผลทันตาใน ปัจจุบัน คือ ไม่ว่าเขาจะไปทีใดหรืออยู่ที่ไหนเมื่อต้องการความช่วยเหลือก็มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งมา ช่วยเหลือให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องนั้นๆ การเจริญกรุณานี้เหมือนกับ การเจริญเมตตา คือ เจริญทาง กาย ทางวาจา และทางใจ ทางกายก็เป็นการอนุเคราะห์บุคคลอื่นด้วยวัตถุสิ่งของหรือชวนช่วย จัดแจง ทางวาจาก็เป็นการแนะนำปลอบโยนทางใจก็เป็นความสงสารเห็นใจ^{๑๑๗}

กรุณา เป็นสภาวะที่ทำให้สัตว์บุรุษเกิดใจหวั่นไหว คือ เกิดความสงสารไม่อาจจะนิ่งนอนใจ อยากจะอนุเคราะห์ผู้อื่นให้พ้นทุกข์^{๑๑๘} กรุณา คือ ความสงสาร ความปรานี พิจารณาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ชี้ช่องทางให้พ้นทุกข์^{๑๑๙} ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ใฝ่ใจที่จะปลด เปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง^{๑๒๐}

กรุณามีลักษณะ คือ สภาพหรือเครื่องหมาย ได้แก่ ความเป็นไปแห่ง กาย วาจา ใจ ในอันที่ จะบำบัดทุกข์ของผู้อื่น รส คือ หน้าที่หรือความบริบูรณ์ ได้แก่ การอดกลั้นนิ่งดูตายอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ ของผู้อื่นและอยากช่วย^{๑๒๑} ปัจจุบันฐาน คือ ผลปรากฏ ได้แก่ การไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น ปทัชฐาน คือ เหตุ ไกล ได้แก่ การเห็นภาวะไรที่พึ่ง สภาพน่าอนาถของคนสัตว์ทั้งหลายที่ถูกทุกข์ครอบงำ สมบัติ คือ ความ สมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล ได้แก่ การเว้นจากการเบียดเบียนและการฆ่า วิบัติ คือ ความล้มเหลว หรือการปฏิบัติผิดพลาดไม่สำเร็จผล ได้แก่ การเกิดขึ้นแห่งความเศร้าโศก ข้ำศึกไกล ได้แก่ โทมัส คือ ความโศกเศร้าเสียใจ และข้าศึกไกล ได้แก่ วิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียน^{๑๒๒}

^{๑๑๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระในบ้าน, หน้า ๙.

^{๑๑๖} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตวาโณ), นิเทศธรรม, หน้า ๓๖๙.

^{๑๑๗} กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, หน้า ๒๑-๒๒.

^{๑๑๘} พระคัมภีร์สารทวิวงศ์, คุณธรรมของคนดีและพรหมวิหาร ๔, หน้า ๑๘.

^{๑๑๙} กิตต์ นรินทร์พานิช, จากใจให้คุณครูและนักบริหารทั่วไป, หน้า ๖๐.

^{๑๒๐} บัญญัติ ชงกลณี, คุณธรรมของนักบริหาร, หน้า ๓๙.

^{๑๒๑} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะมหาอภิธรรมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี หลักสูตรชั้นมัชฌิมอาภิธรรมิกโท, หน้า ๑๙๘.

^{๑๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๖.

กรุณา คือ ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์^{๑๒๓} ความกรุณา คือ ความปรารถนาที่จะช่วยผู้อื่นสัตว์อื่นให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนมีความเห็นอกเห็นใจคนและสัตว์อื่นที่ตกทุกข์ได้ยากและประสงค์จะปลดปล่อยทุกข์ให้แก่คนและสัตว์เหล่านั้น สิ่งตรงข้ามกับความกรุณา คือ ความโหดร้าย หมายถึง ความไม่สบายใจ ความเศร้าใจที่ไม่อาจช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์ยากให้พ้นจากทุกข์ได้ และวิหิงสา คือ ความเบียดเบียนเป็นความมุ่งร้ายทำลายผู้อื่นสัตว์อื่นให้ได้รับความทุกข์ยากความกรุณา เป็นเรื่องของจิตที่คิดสงสารเมื่อเห็นชีวิตของผู้อื่น สัตว์อื่น ประสบกับความทุกข์ยากก็เกิดความรู้สึกหวั่นไหวจนไม่อาจนิ่งเฉยไม่อาจนั่งดูตายและไม่อาจทนอยู่ต่อไปได้จึงต้องลงมือหาทางช่วยเหลือในทันทีทันใดเพื่อให้ชีวิตของผู้อื่นนั้นพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนความกรุณาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่ทำให้คนเกิดความเสียสละยอมสละความสุขส่วนตัวเพื่อเข้าไปให้ความช่วยเหลือและทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไปยังผู้อื่นได้และจิตที่มีความกรุณานี้เองที่ทำให้คนเกิดความมีน้ำใจที่คิดจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันอันเป็นการช่วยเยี่ยวยาและบรรเทาความทุกข์ยากของคนในสังคม ทั้งยังช่วยสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคมนั้น^{๑๒๔}

ค. องค์ธรรมที่ ๓ : มุทิตา

ความหมายของมุทิตามีปรากฏอยู่ใน มุทิตาอัปมัญญานิทเทศว่า “ความพลอยยินดีในกิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย มุทิตาเจโตวิมุตติ นี้ชื่อว่ามุทิตา”^{๑๒๕}

มุทิตา คือ ภาวะของจิตที่บันเทิงยินดี ในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่าง ๆ ปราศจากความริษยา เห็นใครพร้อมด้วยสมบัติ ก็พลอยมีมุทิตา ตัดความยินร้าย ไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสียได้^{๑๒๖} มุทิตา คือ ความยินดีต่อผู้พร้อมด้วยสมบัติทั้งหลาย^{๑๒๗}

มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญองงามยิ่งขึ้นไป^{๑๒๘} มุทิตา คือ ความยินดีด้วยในเมื่อมนุษย์และสัตว์อื่นประสบสุข ไม่อิจฉาริษยา ตรงกันข้ามกับ อรติหรือริษยา^{๑๒๙}

^{๑๒๓} มาลินี จุฑะรพ, จิตวิทยาการเรียนการสอน, หน้า ๑๐.

^{๑๒๔} กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนาคุณภาพการบริหารการศึกษาตามระบบคุณธรรม, หน้า ๓๒-๓๓.

^{๑๒๕} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๖๓/๔๓๐.

^{๑๒๖} สมเด็จพระญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), ทศบารมี ทศพิธราชธรรม, หน้า ๒๑๖.

^{๑๒๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๘.

^{๑๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๑๒๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๒๐.

มุทิตา คือ ความชื่นชมยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น ไม่แสดงความอิจฉาริษยาด้วยการทนดูทนเห็นคนที่เขาดีกว่าตัวไม่ได้ ดูได้จากการไปแสดงไมตรีจิตต่อบุคคลอื่นหรือชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่ต้องบังคับใจ^{๑๓๐} มุทิตา คือ ความพลอยชื่นชมยินดี เมื่อเห็นคนอื่นได้ดี มุทิตาคือความเบิกบานใจ ได้แก่ ความพลอยชื่นชมยินดี ในขณะที่คนอื่นเจริญก้าวหน้า^{๑๓๑}

มุทิตา ความมีจิตพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คือ การแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ เช่น การเลื่อนฐานะ ตำแหน่ง ยศ เป็นต้น มุทิตาเป็นคุณธรรมที่สามารถกำจัดความอิจฉาริษยาได้ เพราะการอิจฉาริษยาผู้อื่นย่อมมีแต่ความทุกข์จิตใจจะหาความสุขสงบไม่ได้ แต่บุคคลที่มีมุทิตาจะมีความสุขใจ หน้าที่าสตขึ้น แจ่มใส และเป็นที่ยรักของคนทั่วไป^{๑๓๒}

ลักษณะของมุทิตา คือ ความชื่นชม หมายความว่า พลอยยินดีในความสุข หรือความสำเร็จของคนอื่น มุทิตาเป็นธรรมที่พึงเจริญในเมื่อเราเห็นคนอื่นดีกว่าตน ต่างจากกรณณาที่เจริญเมื่อเห็นคนอื่นมีทุกข์ตกต่ำกว่าตนในเชิงปฏิบัติจริง ๆ มุทิตานี้ทำได้ยากกว่ากรณณาบางคนมีเมตตาปรารถนาดีมีความกรุณาสงสารแต่เจริญมุทิตาไม่ได้เพราะเราทุกคนมีอนุสัยกิเลสคือ ความริษยานองเนืองอยู่ในกระแสจิต น้อยคนนักที่จะกำจัดความริษยานั้นได้ จะต้องฝึกฝนไปเรื่อย ๆ จึงจะบรรเทาลงได้ การฝึกฝนนั้นก็ต้องประกอบด้วยโยนิโสมนสิการ คือความเข้าใจด้วยเหตุผลว่า ความริษยาไม่ก่อให้เกิดคุณใด ๆ ผู้มีความริษยาจะได้รับผลคือขาดบิรวารไม่มีคนติดสอยห้อยตามแต่ผู้ที่เจริญมุทิตาโดยกำจัดความริษยาได้ย่อมจะได้รับอานิสงส์คือมีบิรวารมีมิตรสหายห้อมล้อมความริษยานั้นเป็นธรรมก่อให้เกิดโทษในปัจจุบันและภพต่อไปไม่ว่าเกิดกับผู้ใดก็ทำให้ผู้นั้นตกต่ำไปตลอด การเจริญมุทิตานั้นเหมือนกับการเจริญเมตตาและกรณณา คือ เจริญทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทางกายก็เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นที่ประสบความสำเร็จแล้วให้ได้รับความสำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นไปทางวาจาก็เป็นการแนะนำบุคคลนั้นในหนทางที่ดีทางใจก็เป็นความพลอยยินดีกับความความสำเร็จของผู้นั้น^{๑๓๓}

มุทิตา หมายความว่า พลอยยินดีในความสุขหรือความสำเร็จของคนอื่น^{๑๓๔} มุทิตา คือ มีจิตอ่อนโยน หมายถึง จิตที่ไม่มีความอิจฉาริษยาเจือปนมีอารมณ์สดชื่นแจ่มใสตลอดเวลา^{๑๓๕} มุทิตา คือ ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแจ่มชื่นเบิกบานเมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จองกามยิ่งขึ้นไปก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย^{๑๓๖} มุทิตา คือ ความพลอยยินดี ในเมื่อผู้อื่นได้ดี^{๑๓๗}

^{๑๓๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระในบ้าน, หน้า ๙.

^{๑๓๑} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ), นิเทศธรรม, หน้า ๓๖๙.

^{๑๓๒} ดนัย ไชโยธธา, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า ๑๔๗.

^{๑๓๓} กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, หน้า ๒๒.

^{๑๓๔} พระคันธสาราภิวังค์, คุณธรรมของคนดีและพรหมวิหาร ๔, หน้า ๑๘.

^{๑๓๕} กิตต์ นรินทร์พานิช, จากใจให้คุณครูและนักบริหารทั่วไป, หน้า ๖๐.

^{๑๓๖} บุญชัย จงกลณี, คุณธรรมของนักบริหาร, หน้า ๓๙.

^{๑๓๗} มาลินี จุฑะรพ, จิตวิทยาการเรียนการสอน, หน้า ๑๐.

มุทิตา คือ การพลอยยินดีชื่นชมโสมนัสเมื่อผู้อื่น สัตว์อื่นได้ดีมีความสุขสำหรับผู้เป็นครู แล้ว คือ ความยินดี ปลื้มดีใจในความสำเร็จของผู้เป็นศิษย์จึงเป็นสิ่งที่ยิ่งความชุ่มชื่นใจในผลสำเร็จของงานให้แก่ผู้ที่เป็นครู สิ่งที่ตรงข้ามกับมุทิตา คือ ความโสมนัสที่เจือด้วยกามคุณและความริษยา คือ ความไม่ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ความอิจฉาริษยานั้นส่งผลให้มีแต่การทำลายโลกให้เร่าร้อนและแหลกกลาย ไม่เป็นสุข ทำลายทั้งตนเองและผู้อื่นให้พินาศย่อยยับ ผู้ที่ขาดมุทิตาจะหาความสุขมิได้ เพราะใจจะเร่าร้อนหงุดหงิดด้วยอำนาจของความอิจฉาและริษยาและมองไม่เห็นความดีความเจริญทั้งของตนเองและผู้อื่นจึงไม่อาจมีความสุขที่แท้จริงทั้งที่มีทรัพย์สมบัติและความพร้อมตรงข้ามกับผู้มีมุทิตาแม้จะมีความยากจนแต่ใจที่มีมุทิตาก็ทำให้ชีวิตมีความสุขสมบูรณ์ได้^{๑๓๘}

มุทิตามีลักษณะ คือ สภาพหรือเครื่องหมาย ได้แก่ การบันเทิงใจในคุณความดี ทรัพย์ บริวาร ความสุขของผู้อื่น รส คือ หน้าที่หรือความบริบูรณ์^{๑๓๙} ปัจจุบันฐานของมุทิตา คือ ผลปรากฏ ได้แก่ การขจัดความริษยา ความไม่ยินดีหรือทนไม่ได้ต่อความสำเร็จของผู้อื่น ปทัชฐาน คือ เหตุใกล้ ได้แก่ การรู้เห็นความเจริญด้วยคุณความดี ทรัพย์ บริวาร ความสุขของผู้อื่น สมบัติ คือ ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล ได้แก่ มีความสงบแห่งความไม่ยินดีด้วย วิบัติ คือ ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาดไม่สำเร็จผล ได้แก่ การเกิดความสนุกสำราญ^{๑๔๐} ข้าศึกใกล้ ได้แก่ โสมนัส เช่น ดีใจว่าตนจะพลอยได้รับผลประโยชน์ และข้าศึกไกล ได้แก่ อรติ คือ ความไม่ยินดี ไม่ใ้ยดีริษยา^{๑๔๑}

ง. องค์ธรรมที่ ๔ : อุเบกขา

ความหมายของอุเบกขามีปรากฏอยู่ใน อุเบกขาอัปมัณฺญานิทเทศว่า “ความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในสัตว์ทั้งหลาย อุเบกขาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า อุเบกขา”^{๑๔๒}

อุเบกขาในพรหมวิหาร คือ ความมีใจมัธยัสถ์เป็นกลางในสัตว์ทั้งหลาย ไม่ตกไปในราคะ คือ ความยินดีติด หรือปฏิฆะ ความยินร้าย^{๑๔๓} เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวทั้งสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและประสบวิบัติ ไม่ยินดียินร้าย มองเห็นว่าทุก ๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของ ๆ ตน จะมีสุข จะพ้นจากทุกข์จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้^{๑๔๔} อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ด้วยพิจารณาว่ามนุษย์และสัตว์ต่างมีกรรมเป็นของตน ตรงกันข้ามกับ ราคะ ความติด ความยึด^{๑๔๕}

^{๑๓๘} กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนาคุณภาพการบริหารการศึกษาตามระบบคุณธรรม, หน้า ๓๓.

^{๑๓๙} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะมหากอถัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี หลักสูตรชั้นมัชฌิมอาภิธรรมิกโท, หน้า ๑๙๘.

^{๑๔๐} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๘.

^{๑๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๕.

^{๑๔๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๗๓/๔๓๑.

^{๑๔๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒนมหาเถร), ทศบารมี ทศพิธ ราชธรรม, หน้า ๒๓๕.

^{๑๔๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒนมหาเถร), รวมธรรมะ, หน้า ๒๐๑.

^{๑๔๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๒๑.

อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลาย กระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักผิดชอบของตน^{๑๔๖} อุเบกขา คือ ภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย^{๑๔๗}

อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ ซึ่งหมายถึง ความไว้วางใจเป็นกลาง^{๑๔๘} อุเบกขา คือ ความวางเฉยในเมื่อไม่อาจจะช่วยเหลือเขาได้ไม่ทับถมซ้ำเติมและเมื่อผู้อื่น ผิดพลาดหรือได้รับความวิบัติ ไม่แสดงอาการสมน้ำหน้าเมื่อเขาพลาดเป็นต้น^{๑๔๙} อุเบกขา ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลางไม่ให้เกิดความดีใจหรือเสียใจ^{๑๕๐}

ลักษณะของอุเบกขา คือ ความเป็นไปโดยอาการวางเฉยในเหล่าสัตว์ กล่าวคือ เมื่อเราไม่อาจช่วยเหลือผู้อื่นได้ก็พึงวางใจเป็นกลางยอมรับความจริงว่าเป็นกรรมเก่าของเขา ไม่มีใครบังคับบุคคลเหล่านั้นให้เป็นไปในอำนาจของตนเพราะเหล่าสัตว์มีกรรมเป็นสมบัติของตนจึงต้องเป็นไปตามกรรมทำไว้ แม้พระพุทธเจ้าก็สักแต่แนะนำข้อปฏิบัติเพื่อเพิ่มพูนกรรมดีแต่พระองค์ไม่อาจจะลบล้างกรรมเก่าของเราได้ กรรมเก่าที่เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วนั้นติดตามทุกคนอยู่เสมอเหมือนเงาตามตัวเรา ไม่อาจรู้ว่าบาปกรรมในอดีตจะส่งผลเมื่อใด เพื่อให้บาปกรรมนั้นมีกำลังอ่อนส่งผลในปัจจุบันไม่ได้เรา จึงต้องทำกรรมดีให้มีอยู่เสมอกรรมดีที่ทำในปัจจุบันชาตินี้จะช่วยอุปลักษณ์กำจัดกรรมฝ่ายดีในอดีตให้ส่งผลและขัดขวางบาปกรรมในอดีต^{๑๕๑}

อุเบกขา หมายความว่า เราไม่อาจช่วยเหลือผู้อื่นได้ก็พึงวางใจเป็นกลางยอมรับความจริงว่าเป็นกรรมเก่าของเขา^{๑๕๒} อุเบกขา คือ ความวางเฉย นั่นคือ มีการวางเฉยต่ออารมณ์ที่มากกระทบความวางเฉยในพรหมวิหารนี้ หมายถึง เฉยโดยธรรมคือทรงความยุติธรรมไม่ลำเอียงต่อผู้ใดผู้หนึ่ง^{๑๕๓}

อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ความวางเฉย ไม่ดีใจเสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ^{๑๕๔} อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอมั่นคงเที่ยงตรงดุจตราขึง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยวางตนและปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม^{๑๕๕}

^{๑๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๕.

^{๑๔๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๘.

^{๑๔๘} ดนัย ไชโยธา, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า ๑๔๗.

^{๑๔๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระในบ้าน, หน้า ๙.

^{๑๕๐} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตถาโณ), นิเทศธรรม, หน้า ๓๖๙.

^{๑๕๑} กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, หน้า ๒๒-๒๓.

^{๑๕๒} พระคันธสาราภิกขุ, คุณธรรมของคนดีและพรหมวิหาร ๔, หน้า ๑๘.

^{๑๕๓} กิตต์ นรินทร์พานิช, จากใจให้คุณครูและนักบริหารทั่วไป, หน้า ๖๑.

^{๑๕๔} มาลินี จุฑะรพ, จิตวิทยาการเรียนการสอน, หน้า ๑๐.

^{๑๕๕} บุญชัย จงกลนี้, คุณธรรมของนักบริหาร, หน้า ๓๙.

อุเบกขา คือ ความวางเฉยด้วยปัญญาในความวิบัติของคนและสัตว์ทั้งหลายเพราะเหตุที่ไม่อาจเข้าไปให้ความช่วยเหลือคนและสัตว์เหล่านั้นได้จึงวางเฉยไม่ตั้งใจเสียใจไปกับสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นโดยพิจารณาด้วยปัญญาว่าเป็นกรรมที่เขาทำของเขามาอย่างนี้ไม่ใช่หน้าที่เราที่จะเข้าไปแก้ไข ใครทำอย่างไรไว้ก็ยอมได้รับผลอย่างนั้น แต่การพิจารณาถึงเหตุดังกล่าวนั้นต้องเป็นไปโดยไม่มีอคติใด ๆ สิ่งตรงข้ามกับอุเบกขา คือ โมหะ หมายถึง ความหลงกับราคะ หมายถึง ความยินดีและปฏิฆะ ความยินดีอันทำให้ใจมีดมัวเศร้าหมองด้วยความไม่รู้และความเข้าไปยินดียินดีร้ายในความวิบัติขัดข้องของคนและสัตว์^{๑๕๖}

อุเบกขา มีลักษณะ คือ สภาพหรือเครื่องหมาย ได้แก่ อาการเป็นกลางต่อคนสัตว์ทั้งหลาย รส คือ หน้าที่หรือความบริบูรณ์ ได้แก่ มองเห็นความเสมอภาคกันในสัตว์ทั้งหลาย ปัจจุบันฐาน คือ ผลปรากฏ ได้แก่ ระวังความขัดเคืองเสียใจและความคล้อยตามดีใจ ปทัชฐาน คือ เหตุใกล้ ได้แก่ มองเห็นภาวะที่ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมของตนว่า สัตว์ทั้งหลายจักได้สุข พันทุกข์ ไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ที่ถึง ตามใจชอบได้อย่างไร^{๑๕๗} สมบัติ คือ ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล ได้แก่ ความสงบหายไม่มีความยินดียินดีร้าย วิบัติ คือ ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาดไม่สำเร็จ ได้แก่ เกิดความเฉยด้วยไม่รู้ เข้าศึกใกล้ ได้แก่ อัญญาอุเบกขา คือ เฉยไม่รู้เรื่อง เฉยโง่ เฉยเมย เข้าศึกไกล ได้แก่ ราคะ คือ ความใคร่ และปฏิฆะ คือ ความเคือง หรือชอบใจและขัดใจ^{๑๕๘}

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ ได้แก่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัชฌา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ เป็นหมวดธรรมซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ ในสมัยก่อนพุทธกาล ไม่สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ปรมาตลประโยชน์ได้ เหมือนการเจริญพรหมวิหาร ๔ ที่ปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา และพรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมหนึ่งซึ่งสามารถสร้างสันติสุขให้แก่สังคม เพราะว่าการเจริญพรหมวิหาร ๔ ต้องส่งจิตไปให้สัตว์อื่น ดังนั้น เมื่อมีการเจริญพรหมวิหาร ๔ เกิดขึ้น จึงไม่ได้มีผลเฉพาะผู้ปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อสังคมโดยตรง พรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วยองค์ธรรม ๔ ประการ ได้แก่ (๑) เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี ปราศจากความพยาบาทมุ่งร้าย คิดทำประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ เปรียบเหมือนจิตของมารดาบิดาเมื่อมองดูบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยความปรารถนาดี นั่นเอง (๒) กรุณา คือ ความสงสาร กิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย ต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ เหมือนความรู้สึกรักของมารดาบิดาผู้มองดูบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยความสงสาร (๓) มุทิตา คือ ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย โดยปราศจากความริษยา เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข เปรียบเหมือนความรู้สึกรักของมารดาบิดาผู้มอง ดูบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยความชื่นชม และ (๔) อุเบกขา คือ ความเป็นไปโดยอาการวางเฉยในเหล่าสัตว์ กล่าวคือ เมื่อเราไม่อาจช่วยเหลือผู้อื่นได้ก็พึงวางใจเป็นกลางยอมรับความจริงว่าเป็นกรรมเก่าของเธอ

^{๑๕๖} กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนาคุณภาพการบริหารการศึกษาตามระบบคุณธรรม, หน้า ๓๓๔.

^{๑๕๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๙.

^{๑๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๖.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่

ผู้วิจัยได้ศึกษา “แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ การปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยได้ศึกษา “การปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพ” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

บุคคลที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ คือ บุคคลที่ตั้งใจปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ ใช้กลวิธีหรือเทคนิคการทำงานที่จะสร้างผลงานได้มาก เป็นผลงานที่มีคุณภาพเป็นที่น่าพอใจ^{๑๕๙} ประสิทธิภาพของการทำงานเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นในตัวบุคคล ซึ่งแสดงออกในลักษณะ ดังนี้

๑) มีความสามารถพิเศษที่คาดการณ์ข้างหน้าได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ หรืออาจเรียกได้ว่ามีวิสัยทัศน์ที่ดี แล้วยังสามารถจัดการธุรกิจหรืองานที่ได้รับมอบหมายให้ไปสู่สิ่งที่คาดการณ์ไว้

๒) มีไฟแห่งพลังการทำงาน คือ การตระหนักถึงความมุ่งมั่น ทุ่มเท กระฉับกระเฉง สามารถอดทนหรือรับภาวะกดดันต่าง ๆ โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคนานัปการ

๓) มีบาร์มอยู่ในตัว ใครเห็นก็เป็นที่ยำเกรง ให้ความเคารพนอบน้อม พร้อมทั้งจะปฏิบัติตามทั้ง ๆ ที่ไม่ได้แสดงอำนาจบาตรใหญ่ หรือวางท่าทีแต่อย่างใด

๔) มีความสามารถที่จะจัดการหรือแก้ปัญหาได้อย่างเฉียบพลัน และมีโอกาสผิดพลาดน้อย อาศัยการประสานประโยชน์จากความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ และการสื่อสารข้อความได้อย่างดีเยี่ยม^{๑๖๐}

ประการสำคัญ คือ ในการปฏิบัติงานในหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพนั้น ทำได้เพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๓ ประการ ที่ผสมผสานอยู่ด้วยกัน คือ

ประการที่ ๑ ความพยายาม คือ ขนาดของกำลังความพยายามของพนักงานที่ทุ่มเทให้กับงานของกลุ่ม จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่ออกแบบว่า เป็นงานที่ท้าทายความสามารถหรือไม่ให้อิสระในการตัดสินใจหรือไม่ เป็นต้น

ประการที่ ๒ ทักษะความรู้ หมายถึง ทั้งทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความรู้ที่จะเอาไว้พิชิตงาน และรวมไปถึงการมีทักษะและความรู้ที่เกี่ยวกับการเข้ากับคนเพื่อการทำงานด้วย ทักษะและความรู้นี้เองที่จะทำให้มีประสิทธิภาพเข้ากันได้ และรวมพลังกันเพื่อการทำงานได้

ประการที่ ๓ กลยุทธ์ที่ใช้แก้ปัญหาหรือประยุกต์ใช้ทำงาน ถ้ากลุ่มมีกลไกในการร่วมกัน และช่วยกันคิดค้นหากกลยุทธ์ที่จะใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนางานให้ดีขึ้นตลอดเวลาและประสิทธิภาพจะเกิด ขึ้นได้เสมอ^{๑๖๑}

^{๑๕๙} สมใจ ลักษณะ, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๓), หน้า ๗-๘.

^{๑๖๐} ดนัย เทียนพุด, การบริหารทรัพยากรบุคคลในทศวรรษหน้า, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖๔-๒๖๕.

^{๑๖๑} ธงชัย สันติวงศ์, องค์การและการจัดการทันสมัยยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๖.

อนึ่ง หากทำงานร่วมกันเป็นทีม การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพของทีมจะมีลักษณะที่พอสรุปได้ ดังนี้

- ๑) สมาชิกมีความเข้าใจในบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มเป็นอย่างดี
- ๒) สมาชิกมีความเข้าใจในลักษณะของทีมและบทบาทของทีมที่มีต่อองค์การ
- ๓) สมาชิกทุกคนมีการสื่อสารถึงกันและกันโดยสะดวกและคล่องตัว
- ๔) สมาชิกทุกคนต่างสนับสนุนและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี
- ๕) สมาชิกแต่ละคนต่างเข้าใจกระบวนการทำงานของกลุ่ม เข้าใจพฤติกรรมและพลวัตกลุ่มที่ช่วยให้กลุ่มทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด
- ๖) ทีมมีแนวทางการทำงานและการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพทั้งระดับกลุ่มและระหว่างกลุ่ม
- ๗) ทีมสามารถใช้ความขัดแย้งให้เกิดประโยชน์มากกว่าที่จะเป็นการทำลาย
- ๘) สมาชิกให้ความร่วมมือ มีการประสานงานอย่างดีระหว่างสมาชิกในกลุ่มและลดการแข่งขันซึ่งดีชิงเด่นซึ่งจะนำไปสู่ความเสียหายของกลุ่มและองค์การ
- ๙) ทีมมีการเพิ่มประสิทธิภาพและสมรรถภาพของทีม โดยประสานกับทีมอื่น
- ๑๐) สมาชิกทุกคนมีความเคารพในหน้าที่ของแต่ละคน มีการกำหนดหน้าที่ให้แก่กันและกันสนับสนุนกันและกัน^{๑๖๒}

องค์กรหรือหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นมาขึ้นนั้น ย่อมต้องการให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งความคาดหวังของหน่วยงาน คือ ความต้องการคนที่มีประสิทธิภาพในการทำงาน และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ จึงต้องมีการจูงใจในการทำงานให้บุคลากรนำความรู้ ความสามารถ ที่ตนมีอยู่มาใช้ในการปฏิบัติงาน^{๑๖๓}

สรุปได้ว่า การปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพเป็นความมุ่งหวังของทุกองค์กรที่มีต่อบุคลากรในหน่วยงานหรือองค์กรนั้นๆ และการปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพพิจารณาจากผลการปฏิบัติงานที่สามารถทำให้เกิดความพอใจหรือได้รับผลกำไรจากการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย อาทิ ความพยายามของพนักงานที่ทุ่มเทให้กับการปฏิบัติงานในหน้าที่ ทักษะความรู้ที่จะเอาไว้พิชิตงาน รวมถึงกลยุทธ์ที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นด้วย ประการสำคัญ คือ หากที่การทำงานเป็นทีม สมาชิกในทีมจำเป็นต้องมีความเข้าใจในบทบาทตนเองและคนในทีมอย่างดี และต้องให้ความเคารพในหน้าที่ของตนเอง และผู้อื่น โดยมีการกำหนดหน้าที่ให้แก่กันและกันสนับสนุนกันและกันด้วย

^{๑๖๒} สุรินทร์ เลขาพันธ์, การพัฒนาองค์การ (Organization Development), (กรุงเทพมหานคร: ดีดีบุ๊คส์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๒.

^{๑๖๓} เสถียร อักษรชู, การจัดสวัสดิการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, (กรุงเทพมหานคร: กองการเจ้าหน้าที่ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓-๒๔.

๒.๓.๒ การวัดระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่

ผู้วิจัยได้ศึกษา “การวัดระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

ประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานระบบราชการเกิดจากผลการปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดความพึงพอใจและได้รับผลกำไรจากการปฏิบัติงาน ซึ่งความพึงพอใจหมายถึงความพึงพอใจในการบริการให้กับประชาชนโดยพิจารณาจากการให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน (Equitable service) การให้บริการอย่างรวดเร็วทันเวลา (Timely service) การให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample service) การให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous service) และการให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progression service)^{๑๖๔} เครื่องมือที่นิยมใช้ในการวัดประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน มีอยู่ ๔ แบบด้วยกัน คือ

แบบที่ ๑ ใบกำหนดหน้าที่งาน คือ แบบฟอร์มที่กำหนดหน้าที่ว่าบุคคลตำแหน่งใดมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบอะไรบ้าง

แบบที่ ๒ มาตรฐานการปฏิบัติงาน คือ เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ในการวัดผลการปฏิบัติ โดยลักษณะของมาตรฐานการปฏิบัติงานอาจระบุลักษณะของการปฏิบัติงานในเชิงปริมาณ คุณภาพ ระยะเวลา ค่าใช้จ่าย และพฤติกรรมได้

แบบที่ ๓ แบบประเมินผลการปฏิบัติงาน คือ เอกสารที่ออกแบบขึ้นเพื่อบันทึก ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพนักงานว่าทำได้ทำอะไรเป็นผลสำเร็จบ้าง ทำได้มากน้อยเพียงใด และทำได้ดีเพียงใด

แบบที่ ๔ ระเบียบปฏิบัติงานบุคคลว่าด้วยการประเมินผลการปฏิบัติงาน^{๑๖๕}

ผลการปฏิบัติงานของบุคลากรเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการแสดงพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้ การวัดผลการปฏิบัติงานของบุคลากรจึงเป็นการวัดผลการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สามารถวัดได้ด้วยการกำหนดตัวเลขมีการพิจารณาตามเกณฑ์ต่าง ๆ โดยแบ่งประเภทของพฤติกรรม ตลอดจนการเทียบอัตราส่วนพฤติกรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ

วิธีที่ ๑ การวัดด้วยวิธีอันดับ หมายถึง การกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรม โดยอาศัยความรู้สึกเป็นเกณฑ์ การกำหนดค่าตอบหรือตัวเลข ไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์มาตรฐานทั่วไปแต่จะเป็นไปตามรู้สึกของผู้สังเกตแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นการตอบผิดหรือถูก มีมาตราวัดเป็นระดับต่าง ๆ รวม ๔ ระดับ คือ มาตราวัดประเภท มาตราวัดจัดอันดับ มาตราวัดอันตรายภาค และมาตราวัดอัตราส่วน

วิธีที่ ๒ การวัดโดยวิธีปรนัย หมายถึง การกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรมตามหลักเกณฑ์ภายนอกที่แน่นอน ไม่ว่าจะกำหนดโดยใครก็ตามจะมีค่าเหมือนกันหมด ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๔ วิธี คือ วัดความถี่ วัดเวลา วัดความแรง และวัดระยะทาง^{๑๖๖}

^{๑๖๔} อรรถวุฒิ ตัญญาวิทย์, **ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

^{๑๖๕} อลงกรณ์ มีสุทธา และสมิต สัจฉกร, **การประเมินผลการปฏิบัติงาน แนวความคิด หลักการ วิธีการ และกระบวนการ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ส. เอเชียเพรส, ๒๕๓๙), หน้า ๕๓.

^{๑๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

ประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่วัดได้หลายมิติ ตามแต่วัตถุประสงค์ที่ต้องการพิจารณา คือ

๑) ประสิทธิภาพในมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนการผลิต ได้แก่ การใช้ทรัพยากรการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุ เทคโนโลยีที่มีอยู่อย่างประหยัด คุ่มค่า และเกิดการสูญเสียน้อยที่สุด

๒) ประสิทธิภาพในมิติของกระบวนการบริหาร ได้แก่ การทำงานที่ได้มาตรฐาน รวดเร็ว และใช้เทคโนโลยีที่สะดวกกว่าเดิม

๓) ประสิทธิภาพในมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ ได้แก่ การทำงานที่มีคุณภาพเกิดประโยชน์ต่อสังคม เกิดผลกำไร ทันเวลาของผู้ปฏิบัติงาน มีจิตสำนึกที่ดีต่อการทำงานและบริการเป็นที่พอใจของลูกค้าหรือผู้มารับบริการ^{๑๖๗}

การพิจารณาถึงประสิทธิภาพอาจพิจารณาได้ใน ๒ ด้าน คือ ประสิทธิภาพเชิงสมบูรณ์ (Absolute Efficiency) และประสิทธิภาพเชิงสัมพัทธ์ (Relative Efficiency) โดยเห็นว่า ประสิทธิภาพเชิงสมบูรณ์เป็นการมองว่าการปฏิบัติงานต้องได้ผลออกมา ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เต็ม ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้อาจไม่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นได้ยาก ดังนั้น จึงได้ให้ความสำคัญต่อประสิทธิภาพเชิงสัมพัทธ์ ซึ่งเป็นการใช้แนวคิดในการเปรียบเทียบตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไป อาทิเช่น เปรียบเทียบระหว่างต้นทุนกับผลประโยชน์ เป็นต้น^{๑๖๘}

สรุปได้ว่า การวัดระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร เป็นการวัด ผลของการปฏิบัติงาน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการประเมินผลการปฏิบัติงานในหน้าที่ของพนักงานในหน่วยงานหรือองค์กร ที่เกิดขึ้นจากการแสดงพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้ ซึ่งปัจจุบันได้ยึดถือเป็นแนวทางในการควบคุมการปฏิบัติงาน และเป็นแนวทางสำหรับวัดประสิทธิภาพของหน่วยงานหรือองค์กรได้ และเครื่องมือนำมาใช้ในการวัดซึ่งนิยมกันแพร่หลายอยู่ในปัจจุบันมีอยู่ ๒ แบบ ได้แก่ การวัดด้วยวิธีอัตนัย คือ การกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรม อาศัยความรู้สึกเป็นเกณฑ์ และการวัดโดยวิธีปรนัย คือ การกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรมของพนักงานตามเกณฑ์ภายนอกที่แน่นอน ไม่ว่าจะกำหนดโดยใครก็ตามจะมีค่าเหมือนกันหมด

๒.๓.๓ ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่

ผู้วิจัยได้ศึกษา “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่นำเข้าไป และผลลัพธ์ เพื่อสร้างให้เกิดต้นทุนสำหรับทรัพยากรต่ำสุด ซึ่งเป็นการกระทำอย่างหนึ่งที่ถูกต้องโดยคำนึงถึงวิธีการใช้ทรัพยากรให้เกิดการประหยัดหรือสิ้นเปลืองน้อยที่สุดและคำนึงถึงปัจจัยที่มีผลกระทบด้วย^{๑๖๙}

^{๑๖๗} ทิพาวดี เมฆสุวรรณค์, การส่งเสริมประสิทธิภาพในระบบราชการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘), หน้า ๒.

^{๑๖๘} อมร รักษาสัตย์ อ่างใน เทพศักดิ์ บุญรัตพันธ์, ประมวลสาระ แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ ๕, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕๓.

^{๑๖๙} ฐิตินันท์ สุวรรณศิริ, การจัดการความรู้ของผู้ตรวจประเมินระบบคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานรับรองระบบคุณภาพ วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (สร.ว.ส.ท.), ๒๕๕๐), หน้า ๙๕.

หลักการงานให้มีประสิทธิภาพ ตามที่ระบุในหนังสือชื่อ The Twelve Principles of Efficiency ซึ่งเป็นหลักการได้รับการยกย่องและกล่าวขวัญกันมาก คือ หลัก ๑๒ ประการ ดังนี้

- ๑) ทำความเข้าใจและกำหนดแนวความคิดในการทำงานให้กระจ่าง
- ๒) ใช้หลักสามัญสำนึกในการพิจารณาความน่าจะเป็นไปได้ของงาน
- ๓) คำปรึกษาแนะนำต้องสมบูรณ์ถูกต้อง
- ๔) รักษาระเบียบวินัยในการทำงาน
- ๕) ปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม
- ๖) การทำงานต้องเชื่อถือได้ มีสมรรถภาพ และมีการลงทะเบียนไว้เป็นหลักฐาน
- ๗) งานควรมีลักษณะแจ้งให้ทราบถึงการดำเนินงานอย่างทั่วถึง
- ๘) งานสำเร็จทันเวลา
- ๙) ผลงานได้มาตรฐาน
- ๑๐) การดำเนินงานสามารถยึดเป็นมาตรฐานได้
- ๑๑) กำหนดมาตรฐานที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกสอนงานได้
- ๑๒) ให้บำเหน็จรางวัลแก่งานที่ดี

หากพิจารณาประสิทธิภาพในระบบราชการซึ่งมีความหมายรวมถึงการผลิตภาพและประสิทธิภาพโดยประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่วัดได้หลายมิติตามปัจจัยที่ต้องการพิจารณา คือ

ประสิทธิภาพในมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนการผลิต ได้แก่ การใช้ทรัพยากรการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุ เทคโนโลยีที่มีอยู่อย่างประหยัด คุ่มค่าและเกิดการสูญเสียน้อยที่สุด

ประสิทธิภาพในมิติของกระบวนการบริหาร ได้แก่ การทำงานที่ถูกต้องได้ตามมาตรฐานรวดเร็ว และใช้เทคโนโลยีที่สะดวกกว่าเดิม

ประสิทธิภาพในมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ ได้แก่ การทำงานที่มีคุณภาพเกิดประโยชน์ต่อสังคม เกิดผลกำไร ทันเวลา ผู้ปฏิบัติงานมีจิตสำนึกที่ดีต่อการทำงานและบริการ เป็นที่พอใจของลูกค้าหรือผู้มารับบริการ^{๑๗๐}

หากพิจารณาในบริบทขององค์การจะเห็นได้ว่า องค์การจะมีประสิทธิภาพเกิดขึ้นได้โดยอาศัยสมาชิกภายในองค์การและการจัดวางระบบทำงาน รวมทั้งโครงสร้างการบริการตลอดจนผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สถานการณ์จะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยปัจจัย ดังนี้

๑) การติดต่อสื่อสารที่ดี ของทั้งภายในองค์การกับสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การและการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลภายในองค์การ ทำให้องค์การสามารถดำรงอยู่ได้ มีประสิทธิภาพเพราะความเข้าใจกัน ความสามารถในการสื่อความหมายให้ตรงกันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับองค์การ

๒) ความคล่องตัวของการทำงานในองค์การ ความคล่องตัวการบริหารงานระหว่างฝ่ายต่างๆ สามารถติดต่อถึงกัน โดยไม่มีขั้นตอนที่สลับซับซ้อน ความคล่องตัวของพนักงานในการปฏิบัติงานมีอิสระในการทำงาน และการตัดสินใจในงานบางอย่าง

๓) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นความสามารถขององค์การที่จะกระตุ้นให้สมาชิกในองค์การให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของพนักงานจะช่วยให้ประสิทธิภาพการทำงานดีขึ้น

^{๑๗๐} สุรนาค ขมะณรงค์, นโยบายสาธารณะ หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

๔) ความผูกพันกับองค์กร หมายถึง ความเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรความเข้าใจกัน ความมีมนุษยสัมพันธ์ต่อกัน ทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามเป้าหมายลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะสมาชิกร่วมงาน ทำงาน และมีความสนิทสนมกลมเกลียวกัน^{๑๗๑}

ประสิทธิภาพ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการนำเข้าและผลผลิต โดยเป้าหมายในการพิจารณาที่สำคัญคือ การใช้ต้นทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งต้นทุนประกอบไปด้วย บุคลากร เงินทุน อุปกรณ์ ฯลฯ ต่าง ๆ^{๑๗๒} ประสิทธิภาพในการผลิตหรือ ผลิตภาพแรงงาน เป็นการเปรียบเทียบระหว่างจำนวนสินค้าหรือบริการที่ผลิตได้ กับจำนวนของทรัพยากรหรือปัจจัยที่ใช้ในการผลิตสินค้า หรือบริการนั้นออก ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของประสิทธิภาพในการผลิต และปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเพิ่มหรือลดลงของประสิทธิภาพ การผลิต อาจแบ่งได้ ๓ หมวด คือ

๑) ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี เช่น กระบวนการผลิต กระบวนการทำงานของเครื่องจักร หรือเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ

๒) ปัจจัยด้านระบบการบริการ เช่น การใช้เทคนิคทางการบริหาร ส่งเสริมระบบแรงงานสัมพันธ์ การใช้ระบบทวิภาคีเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เป็นต้น

๓) ปัจจัยด้านแรงงาน เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดเพราะกิจการใด ๆ อาจใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องจักรที่ทันสมัยที่สุด มีการบริหารงานที่ดีเพื่อผลิตสินค้าหรือบริการที่ดีที่สุดในกิจการนั้น ๆ แต่หากไม่มีแรงงานเป็นผู้ใช้เทคโนโลยี และระบบที่วางไว้เป็นอย่างดีนั้นก็ย่อมไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น แรงงานจึงเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด การปรับปรุงระบบการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพของแรงงานนั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต แต่ในปัจจุบันยังขาดข้อมูลที่จะเป็นเครื่องตัดสินใจในการดำเนินนโยบายทางด้านเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนบริหารแรงงาน การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ และการวางแผนพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งในภาครัฐและเอกชน^{๑๗๓}

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพประกอบด้วยทักษะความรู้และกลยุทธ์ที่ใช้แก้ปัญหาหรือประยุกต์ใช้และความเพียรพยายามในการทำงานของผู้นำ รวมถึงต้องใช้กระบวนการกลุ่มหรือทีมให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้กระบวนการสื่อสารสร้างความสัมพันธ์ในกระบวนการของการทำงานกลุ่มทำให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกัน สนับสนุนและช่วยเหลือกันในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสานงาน ร่วมมือกัน และเคารพในหน้าที่กันและกัน

^{๑๗๑} ปรียาพร วงอนุตรโรจน์, จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๔), หน้า ๙๘-๙๙.

^{๑๗๒} นภาพร ชันธนาภา, การจัดการและการบริหารธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๑๗๓} กระทรวงแรงงาน, ภาวะการมีงานทำ และการว่างงาน, (กรุงเทพมหานคร: กรมการจัดหางาน, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๒.

๒.๓.๔ การนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ในการปฏิบัติงาน

ผู้วิจัยได้ศึกษา “การนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ในการปฏิบัติงาน” จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย โดยได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

พรหมวิหาร ๔ นี้ ผู้มีเมตตาธรรมควรเจริญในเวลาปกติยอมทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างไม่มีเวร ไม่มีภัย มีความรักใคร่ สนิมสนม กลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้มีกรุณาธรรมควรเจริญในเวลาที่ได้รับความสะดวกหรือเดือดร้อน ผู้มีกรุณาธรรมยอมนำมาซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้ออาทรต่อกัน ไม่หนีเอาตัวรอด ความเดือดร้อน ความทุกข์ยากของผู้ร่วมงาน ผู้อยู่ในสังคมองค์กรจะบรรเทาเบาบางลงอยู่ด้วยความมีน้ำใจ ผูกผันกันอย่างแนบแน่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้มีมุทิตาธรรมควรเจริญในเวลาที่คุณอื่นได้รับความชอบที่เขากระทำคุณงามความดี ผู้มีมุทิตาธรรมยอมนำมาซึ่งความโสมนัสปรีเปรมเอิบอ้อมใจ ยินดี สามัคคีกกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นำมาซึ่งความสุขใจ สบายใจ อยู่ร่วมกันอย่างกัลยาณมิตร สัมพันธจิต สนิทใจ ผู้มีอุเบกขาธรรมควรเจริญในเวลาที่คุณอื่นถึงความวิบัติที่ไม่อาจช่วยเหลือได้ ดังคำสั่งสอนใน สุตตนิบาต ขุททกนิกาย ว่า “สัตว์โลกยอมเป็นไปตามกรรม”^{๑๗๔} นั่นคือ ตั้งสติ ทำความเข้าใจว่า คนทุกคนมีกรรมเป็นของตน ถ้าทำกรรมดีก็จะได้ผลตอบแทน ถ้าทำกรรมชั่วก็ได้รับผลชั่วตอบแทน ไม่มีทางหนีหนีกรรมของตนพ้น กรรมจะติดตามตนไปเหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคหรือเวลา ที่เรามีความสุขไปพลูแล้ว ไม่จำเป็นต้องช่วยเหลืออีก พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นธรรมสำหรับพระพรหม เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและเป็นกรรมฐาน การเจริญหรือการบำเพ็ญพรหมวิหาร ๔ แม้ในกรณีที่คุณปฏิบัติไม่อาจบรรลุถึงขั้นอุปนาสมาธิหรือขั้นฌาน ก็สามารถนำความสุข ความสงบมาให้แก่ผู้บำเพ็ญได้มาก รวมทั้งทำสังคมส่วนรวมให้สงบสุขด้วย^{๑๗๕}

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า พรหมวิหารธรรม เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข มีรายละเอียดสำหรับการนำไปปฏิบัติ ดังนี้

๑) เมตตา คือ ภาวะของจิตที่มีเยื่อใยไมตรีจิตคิดเกื้อกูลด้วยประโยชน์ปราศจากอาฆาตพยาบาท ซึ่งเคียด โกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบเข้มแข็ง มองด้วยสายตาด้านแสดงถึงใจที่เอิบอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความมุ่งร้ายที่เป็นภัยเวรทั้งปวง เมตตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นภายในจิต วิธีอบรมคือ ระวังใจมิให้โกรธแค้น ชัดเคืองอาฆาตพยาบาท เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามสงบระงับเสีย หัดคิดว่าตัวเองรักสุขต้องการความสุขฉันใด คนอื่นสัตว์อื่นทั้งปวงก็ฉันนั้น เมื่อทำความสงบอาฆาตพยาบาทและทำไมตรีจิตมิตรใจให้เกิดขึ้นได้แล้ว ควรหัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปแก่คนอื่นสัตว์อื่น โดยเจาะจงหรือโดยไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยใจที่คิดปรารถนาสุขประโยชน์ คิดว่า จงอย่ามีเวร อย่ามีเบียดเบียน อย่ามีทุกข์ มีสุขรักษาตนให้สวัสดิ์เถิด

^{๑๗๔} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๕๕๗/๓๘๒.

^{๑๗๕} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตภาโณ), การพัฒนาจิต, หน้า ๑๒๑.

ภาวะของจิตที่มีความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข ย่อมมีอยู่ในตนและในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นปกติ แต่ยังมีใจด้วยราคะเสนหาบ้าง เจือด้วยอาฆาตพยาบาทในผู้อื่นสัตว์อื่นบ้างนี้ จึงนับว่าเป็นภาวะของจิตที่เป็นสามัญธรรมดา พระบรมศาสดาทรงสั่งสอนธรรมให้ปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เป็นสามัญธรรมดาให้เป็นธรรม คือ เป็นคนเกื้อกูลขึ้นมา ให้รักใคร่ ปรารถนาสุขดังกล่าวให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้คับแคบเฉพาะตนและคนซึ่งเป็นที่รักในวงแคบของตนหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่จำกัดไม่มีประมาณ และให้ปราศจากอาฆาตพยาบาท ทั้งให้บริสุทธิ์จากราคะเสนหาด้วย เพราะอาฆาตพยาบาทที่เป็นศัตรูที่ห่างของเมตตา ราคะเสนหาเป็นศัตรูที่ใกล้ของเมตตา ความรักใคร่ที่เป็นสามัญธรรมดาของโลกย่อมเจือด้วยสิ่งทั้งสองนั้น ทางปฏิบัติอบรมจึงต้องอบรมสิ่งที่มีอยู่เป็นธรรมดาโลกให้เป็นธรรมขึ้นมา ให้เป็นเครื่องคุ้มครองโลก ดังภาษิตที่ว่า เมตตาธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองโลก เพราะเหตุนี้ ผู้ที่รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น และให้ยกคนที่เป็นที่รักเป็นอุปมาว่า พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยเมตตา เหมือนอย่างเห็นคนผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจแล้วเกิดไมตรีจิตมิตรรักใคร่ ฉะนั้น ดังนั้น จึงควรหัดแผ่เมตตาเข้ามาให้ตนเองก่อน แล้วจึงแผ่ไปให้คนอื่น ตั้งต้นแก่คนที่เป็นที่รัก เพราะจะแผ่ไปง่าย แล้วจึงแผ่ไปในคนที่เป็นคนกลาง ๆ แล้วจึงแผ่ไปในคนที่เป็ศัตรูไม่ชอบใจกันและให้เว้นคนที่งก่อให้ เกิดราคะเสนหาแก่คนที่ตายไปแล้ว การแผ่เข้ามาในตนเองจะต้องมีตนเป็นพยานอ้างอิงดังกล่าวข้างต้น พิจารณาจะเห็นได้ว่าตนเองจะต้องมีสุขเพราะจิตใจสงบปราศจากอาฆาตพยาบาทเสียก่อน อาฆาตพยาบาทนั้นเหมือนไฟที่เผาใจตนเองให้ร้อนและแผ่ความร้อนไปถึงคนอื่นด้วย ฉะนั้น ตนเองจึงเป็นบุคคลที่ควรเมตตาและแผ่เมตตาเข้ามาดับไฟที่เผาใจนี้ลงเสียก่อน ประพรมลงไปด้วยน้ำ คือ เมตตา ซึ่งควรจะเปลี่ยนจิตใจภาวะที่ร้อนมาสู่ภาวะที่เย็นสนิทด้วยมิตรภาพไมตรี เมตตาจึงเป็นธรรมเครื่องที่ใจตนเองให้อยู่เป็นสุข และแผ่ความเย็นความสุขไปถึงผู้อื่นด้วย

๒) กรุณา คือ ภาวะจิตที่หวั่นไหวไปเพราะความทุกข์ร้อนของผู้อื่น เหมือนอย่างถ้าซื้อได้ก็จะซื้อความทุกข์ของเขา คือ จะช่วยทำความทุกข์ของเขาให้หมดสิ้นไป จึงมีโอกาที่ทนเฉยอยู่ไม่ได้ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบำบัดความทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติม เห็นใครตกอยู่ในความทุกข์ไม่มีที่พึ่งก็อดอยู่ไม่ได้ที่ต้องคิดช่วย กรุณานี้ เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีในจิต วิธีอบรมคือ ระวังใจไม่ให้คิดเบียดเบียนใคร และหัดใจให้คิดว่าเมื่อตนเองมีทุกข์ก็ต้องการความช่วยเหลือฉันใด ผู้อื่นสัตว์อื่นก็ฉันนั้น ดังนี้แล้วก็หัดใจให้เมตตาให้ชวนช่วยช่วยเหลือทุกข์ของผู้อื่นตามความสามารถหรือตามที่ควรจะทำได้ หัดแผ่จิตใจที่กรุณาออกไปแก่คนและสัตว์ทั้งหลายโดยเจาะจงหรือโดยไม่เจาะจง ด้วยความคิดว่า จงพ้นความทุกข์เดือดร้อน ฉะนั้น

ภาวะของจิตใจที่ต้องการความช่วยเหลือในเมื่อมีทุกข์ ย่อมมีอยู่เป็นสามัญธรรมดาแต่ยังมีเจือด้วยวิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นเพื่อให้ตนพ้นทุกข์ และยังความเศร้าโศกโทมนัสเมื่อใดเห็นทุกข์ของคนผู้เป็นที่รัก เพราะเป็นภาวะของจิตที่คับแคบต้องการให้ตนเองและคนผู้เป็นที่รักของตนพ้นทุกข์เท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติอบรมปรับปรุงภาวะที่มีอยู่ให้เป็นธรรมขึ้นมา มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ทีตนรักหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่จำกัดไม่มีประมาณ และให้ปราศจากวิหิงสาความเบียดเบียน และให้ความสงบโศกโทมนัสในเพราะทุกข์ของคนที่เป็นที่รักด้วย เพราะว่าวิหิงสาเป็นศัตรูที่ห่างของกรุณาส่วนความโศกโทมนัสเป็นศัตรูที่ใกล้ของกรุณา จึงได้มีพุทธภาษิตตรัสสอนไว้ให้ยกตนเป็นพยานหรือเป็นอุปมาเช่นเดียว กับในข้อเมตตาและให้ยกคนตกยากเป็นอุปมาว่า พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยความกรุณาเหมือนอย่างเห็นคนตกยาก ฉะนั้น

๓) มุทิตา คือ ภาวะของจิตที่บันเทิงยินดีในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่าง ๆ ปราศจากความริษยาเห็นใครพรั่งพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตาด้วย ตัดความยินร้ายไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสียได้ มุทิตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรม คือ ระวังใจมิให้ริษยาในเมื่อได้เห็นได้ทราบสมบัติ คือ ความพรั่งพร้อมต่าง ๆ ของผู้อื่นเมื่อความริษยาเกิดขึ้นก็พยายามระวังเสีย หัดคิดว่าตนเองมีความยินดีเมื่อได้สมบัติที่ชอบใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อคนอื่นเขาได้จึงไปริษยาเขา ควรจะพลอยยินดีกับเขา พิจารณาให้เห็นโทษของความริษยา เช่นว่า อรติ โลกนาสิกา ความริษยาเป็นเหตุทำลายโลก เมื่อทำมุทิตาจิตให้เกิดขึ้นได้ ก็หัดแผ่เช่นนี้ออกไปแก่คนสัตว์อื่นโดยเจาะจงหรือโดยไม่เจาะจง ด้วยความคิดว่า จงอย่าวิตติจากสิ่งที่ได้แล้ว ฉะนั้น

ภาวะของจิตที่ยินดีในเวลาได้สมบัติต่าง ๆ ย่อมมีอยู่ในเมื่อตนหรือคนเป็นที่รักได้สมบัติที่ตนได้ก็ยังมีโสมนัสเจือตณหา พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่เป็นอยู่ให้เป็นธรรมขึ้น คือ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ยึดรักเท่านั้น แต่ให้กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ โดยให้ปราศจากริษยา ทั้งปราศจากโสมนัสที่เจือกิเลส ตัณหาด้วย เพราะว่ารິษยาเป็นศัตรูที่ห่างของมุทิตา ส่วนความโสมนัสเป็นศัตรูที่ใกล้ของมุทิตา ฉะนั้นก็พึงยกตนขึ้นเป็นพยานหรือเป็นอุปมาเช่นเดียวกับในสองข้อข้างต้น

๔) อุเบกขา คือ ภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและในคราวประสบวิบัติ ก็ไม่ยินดียินร้าย มองเห็นว่าทุก ๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของของตน จะมีสุข จะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้คือวาง ได้แก่ไม่ยึดถือไว้ วางลงได้ เฉย คือ ไม่จัดแจงวุ่นวาย ปล่อยให้เป็นไปตามกรรมหรือตามกำหนดของกรรม อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งซึ่งเป็นข้อสุดท้ายที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรม คือ ระมัดระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้ายทั้งในคราวประสบสมบัติทั้งในคราวประสบวิบัติเมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับใจหัดคิดถึงกรรมและผลของกรรม หัดคิดวางลงไปให้แก่กรรม เหมือนอย่างไรกรรมรับผิดชอบเอาไปเสีย เมื่อทำจิตให้อุเบกขาได้ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปแก่คนอื่นสัตว์อื่น โดยเจาะจงหรือโดยไม่เจาะจงทั่วไป

ภาวะจิตเป็นอุเบกขานี้ ย่อมมีอยู่เป็นสามัญธรรมดาในเวลาปกติ ยังไม่มีอะไรมาทำให้เกิดความยินดียินร้าย แต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ (อัญญาณ) และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินร้ายขึ้นได้โดยง่าย พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่เป็นอยู่ให้เป็นธรรมมากขึ้น คือ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิใช่ในเวลาที่ไม่มีการอะไรมากระทบจิตเท่านั้น แม้มีเรื่องมากระทบจิตให้ยินดียินร้ายก็จะระงับได้ ทำใจให้สงบเป็นอุเบกขาได้ด้วยความรู้ (ญาณ) เพราะความยินดี (ราคะ) และความยินดีร้าย (ปฏิฆะ) เป็นศัตรูที่ห่างของอุเบกขา ส่วนอุเบกขาด้วยความรู้ (อัญญาณอุเบกขา) เป็นศัตรูที่อยู่ใกล้ของอุเบกขา ฉะนั้น พึงยกตนขึ้นเป็นพยานหรืออุปมา ดังเช่นว่า ตนไม่ชอบให้ใครอื่นเพ่งเล็งชอบใจอยากได้อะไรของตนและไม่ชอบให้ใครอื่นหมยมันปองร้ายฉันใด ตนก็ไม่ควรไปคิดยินดียินร้ายดังนั้นแก่คนอื่น ควรจะมีใจมัธยัสถ์คือกลางเป็นฉันทันและให้ยกบุคคลที่เป็นกลาง ๆ ขึ้นเป็นอุปมา ^{๑๗๖}

^{๑๗๖} สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, หน้า ๑๙๕-๒๐๔.

พรหมวิหารธรรม คือธรรมเป็นหลักประจำใจ กำกับพฤติกรรมคนในองค์กร ในสังคม ให้เป็นไปโดยชอบธรรม ถูกต้องทำนองคลองธรรม ก่อให้เกิดอานิสงส์นานัปการโดยเฉพาะเมตตาธรรม ซึ่งได้รวบรวมไว้ ๑๑ ประการ ดังนี้

- ประการที่ ๑ ยามตื่นก็เป็นสุข
- ประการที่ ๒ ยามหลับก็เป็นสุข
- ประการที่ ๓ ยามฝนก็ฝนดี ไม่มีฝนร้าย
- ประการที่ ๔ เป็นที่รักของคนทั้งปวง
- ประการที่ ๕ เป็นที่รักของสัตว์โลกทั้งมวล
- ประการที่ ๖ เทพยินดีคุ้มครองรักษา
- ประการที่ ๗ ภัยพิบัติ ศาสตร์อาวุธ ยาพิษ ไม่แผ้วพานกรำกราย
- ประการที่ ๘ มีจิตที่มั่นคงมีเสถียรภาพ
- ประการที่ ๙ มีผิวพรรณผ่องใส ใบหน้าอัมเอิบ
- ประการที่ ๑๐ เมื่อเวลาสิ้นใจก็มีสติ
- ประการที่ ๑๑ เมื่อยังไม่ก้าวสู่โลกุตระธรรมก็สุขุขคติในพรหมโลก^{๑๗๗}

Loving Kindness เมตตา มีความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข หมายถึง พฤติกรรมมีความหวังดีเพื่อนให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่ไม่ตรีจิต สนับสนุนกับผู้น้อย หวังความดีงามแก่เขา อยากให้เขามีความสุข ไม่อยากให้มีอันตรายจากความอาฆาตบาดหมางใจกัน ปรารถนาให้มีสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ ความสามารถอันเป็นทางให้เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพ เมตตาธรรมเป็นเครื่องบำรุงอธยาศัย ร้อยใจให้จิตคิดเอื้อเพื่อแผ้วแผ้วกัน ชำระล้างเสียซึ่งมลทิน คือ ความพยาบาท ความเห็นแก่ได้ ความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ประโยชน์ ถ้าดวงจิตมีเมตตาแล้ว จะป้องกันความคิดวิปริตในทางทำลายให้ร้ายป้ายสีในทางเสียหาย ไม่เป็นความจริงได้ สังคมก็จะอยู่เป็นสุข องค์กรก็จะสามัคคี

Compassion กรุณา มีความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง พฤติกรรมหวังดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ร้อน ตกทุกข์ได้ยาก ก็รู้สึกสงสาร ห่วงใจไปตามเมื่อเห็นเขามีความทุกข์ กรุณาธรรมเป็นเครื่องปราบปรามจิตใจไม่ให้คิดเบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความลำบากในการกระทำการกิจกรรมต่าง ๆ ย่อมมีความลำบากทั้งกายและใจ จึงมีความเห็นใจ พลอยหาวิธีไม่ให้เกิดความลำบากแก่ผู้ทำงาน ด้วยการอำนวยความสะดวก สนับสนุน อุปกรณ์ เครื่องมือ ให้เต็มกำลังในการทำงาน

Sympathetic Joy มุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความชื่นบานในเวลาที่มีผู้อื่นได้รับความดี เมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถ เจริญด้วย ลาภ ยศ และชื่อเสียง พลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มุทิตาธรรมเมื่ออยู่ในดวงจิตผู้ใด ผู้นั้นย่อมปราบปรามซึ่งความริษยา อิจฉา ตาร้อนในคุณงามความดีของผู้อื่นเมื่อผู้อื่นได้รับความดี อตรนทนไม่ได้ เราร้อน ชุ่นเคือง หงุดหงิด งุ่นง่าน ความอิจฉาริษยาเป็นโทษทำลายความสามัคคี ความเจริญของหมู่คณะ เมื่อเกิดขึ้นย่อมชักนำจิตให้วิปริตไปต่าง ๆ นานา คิดแต่อุบายในการทำลายยุยงให้เสียหาย แม้เหตุแห่งความไม่เป็นจริง มีแต่มุทิตาธรรมที่ปราบปรามความอิจฉาริษยาของคนในสังคมในองค์กรได้

^{๑๗๗} พิสิฐ เจริญสุข, ปกิณกรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๐.

Equanimity อุเบกขา การวางตนเป็นกลาง วางเฉย ไม่ดีใจ เสียใจ เมื่อสถานการณ์ไม่เอื้อที่จะแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมความมีเมตตา กรุณา และมุนิตา จิตได้อุเบกขาธรรมเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ ผู้นำ หัวหน้างาน ที่ปกครองพนักงาน เจ้าหน้าที่ หม่อมคณะ ที่ต้องประพฤติอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีผู้ประพฤติอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีผู้ประพฤติดีก็ต้องขมยกลงสรรเสริญคุณงามความดีของเขา แต่เมื่อมีผู้ประพฤติไม่ดีก็ต้องถูกตำหนิ ลงโทษตามกรณีของความผิดไม่ตัดสินเอนเอียงเพราะอำนาจอคติที่ผิด ๆ นี่คือ พฤติกรรมการมีอุเบกขาธรรม

ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาควรยึดธรรมเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างเชิงการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประการหนึ่งที่ผู้บริหารหรือผู้ใหญ่ควรยึดปฏิบัติในการปกครองตน^{๑๗๘} ดังนี้

๑) เมตตา แปลว่า ความรัก ความปรารถนาดี มีไมตรีจิต คิดช่วยเหลือให้ทุกคนในโลกนี้ ประสบประโยชน์และความสุขโดยทั่วกัน จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของเมตตานี้คือการฝึก อบรมจิตใจของเราเองเป็นสำคัญ คือ ฝึกจิตให้มีความเยือกเย็น มีเมตตาอารีต่อสรรพสัตว์ทั่วหน้าไม่ว่าประเภทใด สัตว์ทุกประเภท มีความรักในชีวิตของตนเสมอเหมือนกันหมด สัตว์ทุกประเภทมีความรักความสุขเกลียด ทุกข์ เท่าเทียมกันไม่มียกเว้น โดยการฝึกเมตตา หรือวิธีปลูกฝังเมตตา มี ๒ วิธี คือ

๑.๑) การปฏิบัติตนตามปกติเป็นการแผ่เมตตาอยู่เป็นนิจ เพราะเมตตานี้ หมายถึง การกระจายความหวังดีของตนให้กว้างขวางออกไปเรื่อยๆ เรียกว่า “อโณธามรณา” หวังให้สรรพสัตว์มีความสุขโดยไม่จำกัด และไม่หวังผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น และต้องปฏิบัติตามประจําเป็นนิตย์ จนให้กลายเป็นอุปนิสัยหรือมีจิตสำนึก ถ้าวันไหนไม่ได้ทำก็คล้าย ๆ กับขาดอะไรไปสักอย่าง ดังนั้น การแผ่เมตตาต้องฝึกทุกวันก่อนทำสมาธิก่อนนอน กล่าวคือ การตั้งใจไว้เสมอว่าขอให้มีมนุษย์และสัตว์ทั้งปวงสุขโดยทั่วกัน

๑.๒) การปฏิบัติอย่างเป็นพิธีการ คือ แผ่เมตตาตามแบบที่ครูบาอาจารย์ท่านได้สอนไว้ เช่น ท่านวางระเบียบไว้ให้แผ่หลังจากไหว้พระสวดมนต์เราก็แผ่เมตตา สอนให้เราแผ่ก่อนนอนเราก็แผ่ก่อนนอน ท่านแต่งบทสวดหรือบทแผ่เมตตาไว้อย่างไร เราก็ว่าไปตาม อย่างนี้เรียกว่าทำเป็นพิธีการ นอกจากนี้ ท่านยังแนะนำวิธีแผ่เมตตาโดยแผ่ไปแบบเจาะจงแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง เรียกว่า โอธิสพรณา อานิสงส์ของการแผ่เมตตา คือ กระแสจิตที่ระคนด้วยเมตตานี้ย่อมปรุงใจของผู้แผ่เมตตานั่นเอง ทำให้สงบเยือกเย็นและในโอกาสเดียวกันก็เข้าไปคลี่คลายมุ่งร้ายในจิตใจผู้คิดมุ่งร้ายต่อเราให้คลายความเหี้ยมโหดลดลงด้วย

๒) กรุณา แปลว่า ความสงสาร คือ คิดจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ได้แก่ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบ่าบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง การปฏิบัติเกี่ยวกับกรุณานี้เริ่มแรกด้วยการปลูกฝังความสงสาร ผู้ได้รับความลำบากเกิดขึ้นในใจ เมื่อมีคุณธรรม คือ กรุณาในใจแล้วการแสดงออกย่อมจะเกิดขึ้นตามแต่เหตุการณ์นั้น เช่น การช่วยเหลือคนเจ็บ ช่วยเหลือคนกำพร้า อนาถา ช่วยเหลือคนขาดแคลน

^{๑๗๘} วรรณ ทองอุ่น, มนุษย์สัมพันธ์ในองค์การ, (สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๐-๒๑๒.

กรุณาเป็นเรื่องของความสงสาร เมื่อเห็นคนหรือสัตว์ประสบความทุกข์เดือดร้อน มีความรู้สึกห่วงใยไปกับความทุกข์เดือดร้อนของคนอื่น จนไม่อาจที่จะนั่งอยู่เฉยได้ ความกรุณาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะทำให้คนเป็นนักเสียสละพร้อมที่จะทำทุกอย่างเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้รับความสุข เป็นต้นว่า เมื่อเกิดอุทกภัย วาตภัย หรืออัคคีภัย ผู้มีจิตใจกรุณา ก็จะอยู่นิ่งเฉยไม่ได้ จึงได้ส่งเสื้อผ้า อาหารและอื่น ๆ ไปบรรเทาความทุกข์ความเดือดร้อนผู้ที่ได้รับเคราะห์กรรมนั้น

๓) มุทิตา ได้แก่ ความชื่นบาน กล่าวคือ ความพลอยยินดีด้วยในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี มุทิตานี้เป็นหลักธรรมของผู้มีลักษณะใจกว้างขวาง ยินดีต่อความดีของผู้อื่น นับได้ว่าเป็นการกระทำบุญหรือความดีอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น นักกีฬาแข่งขันกีฬา เมื่อฝ่ายตรงข้ามชนะก็แสดงออกซึ่งความยินดีที่ชนะ ไม่อิจฉาริษยาหรือกลั่นแกล้ง คุณธรรมข้อนี้ยังหมายถึงการให้การสนับสนุน แก่ผู้สร้างประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่สังคมด้วย

๔) อุเบกขา ได้แก่ การวางใจเป็นกลาง โดยพิจารณาข้อเท็จจริง กล่าวคือ ในการตัดสินใจเรื่องใด ๆ จะต้องพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผลอย่างถูกต้อง ด้วยความเที่ยงธรรมสามารถใช้สติปัญญาพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องประกอบด้วยเหตุผล แล้วปฏิบัติลงไปด้วยความเยือกเย็น สุขุมรอบคอบ สามารถดำรงมั่นรักษาความถูกต้องหรือความยุติธรรมไว้ได้

ดังนั้น การฝึกฝนในเรื่องปฏิบัติพรหมวิหารธรรมในเบื้องต้นควรปฏิบัติดังนี้

ขั้นที่ ๑ มองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป

ขั้นที่ ๒ แผ่เมตตา

ขั้นที่ ๓ ขวนขวายให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น

ขั้นที่ ๔ สนับสนุนและเข้าร่วมในงานสาธารณประโยชน์

ขั้นที่ ๕ ไม่เหยียดหยัน รังแก และริษยาผู้อื่น

ขั้นที่ ๖ แสดงความยินดีในเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ

ขั้นที่ ๗ วางใจเป็นกลางมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงและในลำดับต่อไป และควร

เลือกปฏิบัติตามวาระ คือ

- เมตตา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาปกติหรือเหตุการณ์ทั่วไป

- กรุณา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้รับความทุกข์และเดือดร้อน

- มุทิตา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้ดี หรือประสบความสำเร็จ

- อุเบกขา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นเขาถึงความวิบัติและหมดหนทางที่จะ

ช่วยเหลือใด ๆ ได้แล้ว^{๑๗๙}

สรุปได้ว่า การนำหลักพรหมวิหารธรรมไปสู่ภาคปฏิบัติ หรือการนำหลักพรหมวิหาร ๔ ไปใช้ในการปฏิบัตินั้น ผู้นำหรือผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาควรยึดเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง กล่าวได้ว่า หลักพรหมวิหาร ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา จะช่วยให้บุคลากรในองค์กรมีไมตรีจิตสนิทสนมยิ่งขึ้น

^{๑๗๙} ใสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป, หน้า ๑๓๙-๑๔๒.

๒.๔ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีรายละเอียดข้อมูลพื้นที่วิจัย ดังนี้

คณะสงฆ์อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม มีเขตปกครองทั้งหมด ๔ ตำบล ดังนี้

- ตำบลบางคนที
- ตำบลกระดังงา
- ตำบลบางกุ้ง-บางพรหม
- ตำบลบางนกแขวก

ปัจจุบัน มีพระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ เป็นเจ้าคณะอำเภอบางคนที มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๒๒ วัด

๑) ตำบลบางคนที

พระครูสมุทรประภากร วัดตะโหนดทราย ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลบางคนที วัดในเขตปกครอง คือ วัดตะโหนดทราย วัดดอนมะโนรา วัดสินวิเศษศรีธาราม วัดบางคนทีใน และวัดบางน้อย

๒) ตำบลกระดังงา

พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์ วัดไทร ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลกระดังงา วัดในเขตปกครอง คือ วัดไทร วัดเกาะใหญ่ วัดเกาะแก้ว วัดปากง่าม และวัดบางใหญ่

๓) ตำบลบางกุ้ง-บางพรหม

พระครูสมุห์บุญหยด วฑฒโน วัดแก่นจันทร์เจริญ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลบางกุ้ง วัดในเขตปกครอง คือ วัดแก่นจันทร์เจริญ วัดโบสถ์ วัดตรีจินดาวัฒนาราม วัดบางกุ้ง วัดบางพลับ และวัดกลางเหนือ

๔) ตำบลบางนกแขวก

พระครูสมุทรปัญญาพล วัดเจริญสุขารามวรวิหาร ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลบางนกแขวก วัดในเขตปกครอง คือ วัดปราโมทย์ วัดปรกราษฎร์รังสฤษดิ์ วัดบางกล้วย และวัดบางสะแก และวัดโพธิ์งาม^{๑๘๐}

สรุปได้ว่า คณะสงฆ์อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม แบ่งเขตการปกครองเป็น ๔ ตำบล ประกอบด้วย ตำบลบางคนที ตำบลกระดังงา ตำบลบางกุ้ง-บางพรหม และตำบลบางนกแขวก โดยปัจจุบัน มีพระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ เป็นเจ้าคณะอำเภอบางคนที มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๒๒ วัด ได้แก่ วัดตะโหนดทราย วัดดอนมะโนรา วัดสินวิเศษศรีธาราม วัดบางคนทีใน วัดบางน้อย วัดไทร วัดเกาะใหญ่ วัดเกาะแก้ว วัดปากง่าม วัดบางใหญ่ วัดแก่นจันทร์เจริญ วัดโบสถ์ วัดตรีจินดาวัฒนาราม วัดบางกุ้ง วัดบางพลับ วัดกลางเหนือ วัดปราโมทย์ วัดปรกราษฎร์รังสฤษดิ์ วัดบางกล้วย วัดบางสะแก และวัดโพธิ์งาม

^{๑๘๐} สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, เอกสารประกอบการประชุมพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม ประจำปี ๒๕๕๘, (สมุทรสงคราม: สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐-๑๒. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับการปกครอง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ได้แก่

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุเมธ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๒๑-๓๐ ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๘ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๓ มีตำแหน่งพระลูกวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๓ วุฒิการศึกษาทางธรรม ไม่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘ วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๕ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๓ (๒) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ หน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ เพราะการที่คณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนามี ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ (๓) ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระภิกษุ ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ พรรษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ และวุฒิการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ส่วนพระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาทางฝ่ายสายสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ และ (๔) ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการปกครอง เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ การอบรมพระ ภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและการอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทในการปฏิบัติอันเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีหรือแบบอย่างที่ดี และมีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รวมทั้งการยกย่องพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในกิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ^{๑๘๑}

^{๑๘๑}พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุเมธ), “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระมหาอุบล จรธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ปรัชญาการปกครองของนักปรัชญาตะวันตกให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องปรัชญาการปกครองเป็นหลักสำคัญ เช่น หลักการปกครองและเป็นผู้ปกครองเน้นที่ความสงบสุขของประชาชนเป็นหลัก รูปแบบการปกครองแต่ละรูปแบบนั้นไม่มีความเท่าเทียมกันเพราะการบริหารของผู้ปกครองว่าจะปรับใช้ รูปแบบใดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนที่ชนะของ มาเคียวเวลลี คือ ผู้ปกครองมีความสำคัญในการปกครอง ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง จะจัดการปกครองให้ดีแค่ไหนเพียงไร และรูปแบบการปกครอง (๒) การปกครองตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นธรรมชาติของมนุษย์เป็นสำคัญ พระพุทธเจ้าทรงวางรูปแบบการปกครองให้คณะสงฆ์ได้ปฏิบัติตามกล่าวคือ พระธรรมกับพระวินัย โดยคณะสงฆ์ทั้งหมดต้องยึดหลักพระธรรมวินัย อันเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติและสามารถครอบคลุมด้านการปกครองตามหลักทางพระพุทธศาสนาและหลักการปกครองด้วยสามัคคีธรรม แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง เป็นธรรมมีเหตุผล อันประกอบไปด้วย อำนาจในการปกครอง รูปแบบการปกครอง จริยธรรมการปกครอง หลักธรรมสำหรับนักปกครองตามหลักพุทธะปรัชญา ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมในการปกครองตามแบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ปกครองด้วยความถูกต้อง ความจริง มีศีลธรรม มีความยุติธรรม อำนวยประโยชน์และความสงบสุข แก่ผู้ใต้ปกครอง นอกจากนี้ในพระพุทธศาสนามีระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม ดังนั้นจะเห็นได้ในรัชวัชชี ของพวกลิจฉวี ซึ่งเป็นระบบการปกครองที่นำไปปรับใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม คุณลักษณะของผู้ปกครองในระบบของการปกครอง ผู้ปกครองต้องจัดระบบการปกครองที่มุ่งสร้างสรรค์สังคมมนุษย์ให้เป็นสังคมที่ดี มีระเบียบให้อยู่ด้วยความสงบสุขและอุดมสมบูรณ์ ผู้ปกครองเมื่อได้อำนาจใช้อำนาจที่ได้มานั้นตลอดถึงการขยายอำนาจที่รักษาไว้นั้นจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนมาก ต้องให้ความสำคัญแก่คุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเห็นความเท่าเทียมกัน ปราศจากชั้นวรรณะจากจากกำเนิด ความเสมอภาคในทางเพศ หมายความว่า เพศหญิงที่มีสถานภาพต่ำกว่าเพศชาย เน้นเสรีภาพของบุคคลเท่าเทียมกัน และที่สำคัญผู้ปกครองต้องยึดหลักการปกครองด้วยธรรม หลักธรรมที่สำคัญประกอบด้วย ทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตรธรรม ๑๒ ราชสังคหวัตถุ ๔ ละเว้นอคติ ๔ เป็นต้น จริยธรรมของผู้ปกครองเน้นการประพฤติธรรม คือ คุณความดีของผู้ปกครอง เว้นจากการประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะเป็ทางกาย วาจา ใจ ก็คือ หลักของศีลธรรม เพื่อสร้างคนให้เป็นคนดี มีระเบียบวินัย ซึ่งทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลจะเป็นคนดีต้องประพฤติธรรมตามขั้นสามารถแบ่งออกเป็น จริยธรรมขั้นพื้นฐาน คือ ศีล ๕ จริยธรรมขั้นกลาง คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ จริยธรรมขั้นสูง คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อนำหลักธรรมเหล่านี้ไปประพฤติปฏิบัติขึ้นไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต คือ พระนิพพาน ผู้ปกครองต้องยึดรูปแบบธรรมเหล่านี้ในการปกครอง อันเป็นแบบอย่างของผู้ปกครองและบุคคลทั่วไป และ (๓) รูปแบบการปกครองจะดีหรือตกต่ำต้องขึ้นอยู่กับผู้ปกครองซึ่งตั้งอยู่ในธรรม คือ ปกครองอย่างถูกต้อง ดีงาม ยุติธรรม ปรัชญาการปกครอง ต้องประกอบด้วยรูปแบบที่ดี เหมือนปรัชญาการปกครองของพระพุทธเจ้านำหลักพระธรรมวินัยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งทำให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปได้อย่างเหมาะสม^{๑๘๒}

^{๑๘๒} พระมหาอุบล จรธมโม, “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุทธิมปญโญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี นั้น การวิจัยแบ่งได้ออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรกคือศึกษาความคิดเห็น ซึ่งผลการวิจัยปรากฏว่า (๑) กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริทานิยธรรม ๗ ว่าอยู่ในระดับ “มาก” (๔.๓๐ จาก ๕) และพิจารณาผลแยกตามหัวข้อธรรมย่อยทั้ง ๗ ข้อก็พบว่า หัวข้อที่เกี่ยวกับการให้ความเคารพผู้อาวุโสกว่า และหัวข้อที่เกี่ยวกับการประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน ได้รับความเห็นในระดับ “มากที่สุด” (๔.๖๓ และ ๔.๖๐) นอกนั้นอีก ๕ หัวข้อย่อยแม้มีคะแนนไม่ค่อยต่างกัน แต่จัดอยู่ในระดับที่ “มาก” ทุกหัวข้อ โดยมีหัวข้อย่อยเกี่ยวกับการหมั่นประชุมเป็นเนื่องนิตย์ และหัวข้อเกี่ยวกับการยินดีในเสนาสนะป่า มีคะแนนน้อยที่สุด (๓.๘๓ และ ๓.๘๘) (๒) ผลการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความคิดเห็น พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของความคิดเห็นอย่างมีนัยสำคัญเด่นชัดคือ ปัจจัยด้านการศึกษาสามัญ (sig. = 0.30) ส่วนปัจจัยด้านการศึกษาทางธรรม (sig. = 0.014) และปัจจัยด้านพื้นที่การปกครอง (sig. = 0.01) แม้ผลทางสถิติจะระบุว่าส่งผลให้เกิดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ แต่เนื่องจากมีการกระจุกตัวของกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาสามัญถึงร้อยละ ๕๘.๒ อยู่ในพื้นที่ปกครองเดียวกันคือตำบลท่าขนุน เขต ๒ จึงทำให้ไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นเพราะทั้ง ๒ ปัจจัยส่งผลร่วมกัน หรือเป็นเพราะปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียวหรือไม่ ซึ่งต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป จึงจะสามารถสรุปได้ ส่วนปัจจัยด้านอายุ แม้มีผลต่อความคิดเห็นอย่างมีนัยสำคัญ (sig. = 0.001) แต่เมื่อพิจารณาว่าการกระจุกตัวของประชากรที่อายุ ๒๐-๓๐ ปี ในช่วงพรรษาไม่เกิน ๕ พรรษาอย่างมากผิดปกติ และเมื่อพิจารณาช่วงเวลาการเก็บข้อมูลที่อยู่ในช่วงเข้าพรรษา จึงอนุมานได้ว่า ช่วงเวลาดังกล่าวมีกุลบุตรบวชใหม่เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดกลุ่มพระใหม่ที่ยังไม่ค่อยได้ศึกษาเล่าเรียนธรรม มากกว่าในช่วงเวลาที่ไม่มีอยู่ในพรรษา จึงส่งผลให้พระบวชใหม่ ที่อยู่ในกลุ่มอายุ ๒๐-๓๐ ปีดังกล่าว มีความคิดเห็นที่แตกต่างจากพระเก่าที่ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ ๓๐-๔๐ อย่างมีนัยสำคัญ (sig. = 0.001) จึงยังไม่อาจสรุปได้ว่าปัจจัยด้านอายุ มีผลต่อความคิดเห็น จนกว่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติมในช่วงนอกพรรษา และ (๓) ผลการศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ควรมีการประเมินผลการบริหารงานของพระสังฆาธิการ โดยให้คณะสงฆ์ นอกพื้นที่เป็นผู้ดำเนินการประเมินอย่างเป็นกลาง ควรจัดกิจกรรม สัมมนา อบรม เพื่อให้เกิดการพบปะกันระหว่างพระภิกษุ เจ้าอาวาสควรให้การสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และทางโลก แก่พระภิกษุ-สามเณร อย่างเต็มความสามารถ ๔) ส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัด โดยนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาวัดให้มากขึ้น เป็นต้น ควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน และควรมีการดูแลสอดส่องพระภิกษุ-สามเณรภายในวัดอย่างทั่วถึง^{๑๘๓}

^{๑๘๓}พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุทธิมปญโญ), “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกขูปริทานิยธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการบริหารแบบพอปกครองลูกประกอบด้วยสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ โดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับชั้นอาวุโส มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ ทรงเป็นประธานในการตัดสินวินิจฉัยวางกรอบแนวการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ด้วยหลักพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคหนึ่งๆ ก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติเกณฑ์กำหนดตัดสิน ให้ดำเนินไปด้วยหลักประชาธิปไตยโดยยึดหลักเสียงข้างมากเป็นมติเอกฉันท์ กล่าวโดยรวมในสมัยพุทธกาลนั้นได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ คือ การบวช พระธรรมวินัย การศึกษา และการเผยแผ่ หลังจากพุทธปรินิพพานมาแล้ว การบริหารกิจการคณะสงฆ์เริ่มต้นด้วยการทำสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เข้าเป็นหมวดหมู่และมีการตรวจสอบเพื่อความถูกต้อง ตามหลักธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ เพื่อป้องกันมิให้กระจัดกระจาย ในภายหลังพุทธกาลไม่นาน คณะสงฆ์เริ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมวินัยแตกต่างกันไป จนเกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์โดยแบ่งแยกรูปแบบการปกครองออกไปเป็นหลายคณะ และอันสืบจากทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำให้ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาเผยแผ่ในเมืองไทย เริ่มจากดินแดนอาณาจักรสุวรรณภูมิ สู่อาณาจักรกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังปฏิบัติตามรูปแบบการปกครองของพระพุทธองค์ถือตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ คณะสงฆ์จะมีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร การพึ่งอำนาจรัฐน่าจะเป็นการสร้างศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไปตามนานาอารยประเทศถึงกระนั้นก็ตาม พระสงฆ์ก็ยังอยู่บนกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดียวกันนั่นเอง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารไปสู่ความเจริญ และมี กฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่าง ๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำ ในการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติที่ดีงาม และเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม ส่วนผลการสำรวจความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ^{๑๘๔}

^{๑๘๔} พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตโต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมโม)” จากผลการวิจัยพบว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมโม) สามารถนำธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ มาประยุกต์ใช้ได้จริงกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ดังนี้ ด้านหลักนิติธรรม ได้ปกครองคณะสงฆ์โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนุญสูงสุดในการปกครอง อิงอาศัยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบต่างๆ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวเนื่องพระธรรมวินัย มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในองค์กรคณะสงฆ์ และมีระเบียบปฏิบัติที่บัญญัติขึ้นบังคับใช้เป็นการภายใน โดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัยที่เป็นธรรมนุญสูงสุด เพื่อรักษาหมู่คณะให้มีข้อปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎ และหากมีการละเมิดกฎที่บัญญัติไว้ ผู้กระทำต้องได้รับโทษ เว้นไว้แต่การกระทำนั้นเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการบัญญัติเป็นกฎเพื่อปฏิบัติร่วมกัน ด้านหลักคุณธรรม ได้ปกครองคณะสงฆ์ในลักษณะการปกครองโดยธรรมเถิดธรรมคือความถูกต้องเป็นใหญ่ ตามคติทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมาธิปไตย โดยพื้นฐานจากคุณสมบัติภายในของผู้ปกครองที่ต้องมีธรรมะประจำใจ แล้วจึงนำธรรมะมาใช้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา พร้อมรณรงค์ให้มีการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ด้านหลักความโปร่งใส ได้ปกครองคณะสงฆ์ด้วยความเปิดเผย ตรงไปตรงมา โดยอาศัยการจัดประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม และการจัดประชุมเพิ่มเติมเป็นการภายในเขตปกครองคณะสงฆ์ เพื่อสร้างเวทีสำหรับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการปกครองอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทันทการณ์ มีความชัดเจน และถือเป็นโอกาสในการมอบนโยบาย แนวทางปฏิบัติงาน ระดมความคิด และเสริมสร้างความสามัคคีได้ ด้านหลักการมีส่วนร่วม ได้ปกครองคณะสงฆ์โดยเปิดโอกาสให้พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ตั้งใจทำงาน และมีคุณสมบัติเหมาะสม เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการผู้ปกครองในระดับต่างๆ และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการบริหารงานเฉพาะกิจ ในรูปแบบของการทำงานเป็นทีม ทุกคนในทีมมีอิสระในการร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดวิธีปฏิบัติงาน ดำเนินการตามขั้นตอน จนถึงการสรุป ประเมินผล ตลอดจนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานได้ ด้านหลักความรับผิดชอบ ได้ปกครองคณะสงฆ์ด้วยสำนึกรับผิดชอบต่อปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเขตปกครอง มีความกระตือรือร้นในการระงับอธิกรณ์ให้ยุติลง ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ มีการวินิจฉัยความผิดและลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดวินัยหรือประพฤติตนไม่สมควรแก่สมณสาธูป ด้วยความเที่ยงธรรม สุจริต เอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งปัญหา โดยอาศัยมาตรการทางวินัยเป็นเบื้องต้น และหากเป็นกรณีความผิดที่มีโทษทางอาญาแผ่นดินรวมอยู่ด้วย ก็จะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของทางฝ่ายบ้านเมืองรับไปดำเนินการต่อ และด้านหลักความคุ้มค่า ได้ปกครองคณะสงฆ์โดยการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน มอบหมายงานตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงานของบุคลากร บนพื้นฐานความตระหนักในสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่มีคุณค่ามากที่สุด มุ่งผลสำเร็จของการทำงานให้คุ้มค่ากับเวลาที่สูญเสียไป โดยการพิจารณาเลือกใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับงานนั้น ๆ ^{๑๘๕}

^{๑๘๕} พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตโต (ภิรมย์พร), “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมโม)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงครามโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านบุคลากร โดยรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านบุคลากร ข้อที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่จัดจำข้อพระวินัยได้ รู้และเข้าใจในสังฆกรรมต่างๆและมีความรู้และเข้าใจในเนื้อหาของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ส่วนข้ออื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมาก ด้านการบริหาร โดยรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าพระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการบริหาร ข้อที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การสรรหาและพัฒนาครูผู้สอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี, จัดให้มีคณะกรรมการบริหารจัดการวัดอย่างเป็นรูปธรรม, จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการวัดมีการวางแผนการดำเนินงานและจัดโครงการเพื่อการพัฒนาวัดและมีการประเมินงานวัดผลงานที่ผ่านมาเพื่อสรุปหาข้อดีและข้อเสียเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาและแก้ไขต่อไป ส่วนข้ออื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมาก และด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้านค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการปกครอง อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีอยู่ในอันดับสูงสุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒ ได้แก่ ปกครองภิกษุ สามเณรให้มีความสมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวต่อหมู่คณะ ส่วนข้อที่อยู่ในระดับต่ำสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๑ ได้แก่ สอนให้ภิกษุ สามเณร เป็นนักคิด นักพูด นักปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนและประโยชน์ผู้อื่นต่อไป (๒) ผลการเปรียบเทียบระหว่างสถานภาพส่วนบุคคลกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิก่อนการศึกษาทางธรรมและตำแหน่งพระสังฆาธิการต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ทุกด้าน และ ๓๓) ปัญหา และอุปสรรคของการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า มีปัญหาการกระจายตัวของบุคลากรทางการศึกษาที่มีคุณภาพ มีปัญหาเกี่ยวกับข้อมูลในการทำงานค่อนข้างล่าช้า ทำให้นโยบายไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมในแต่ละพื้นที่ มีปัญหาด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างพระสังฆาธิการ และจุดศูนย์รวมอำนาจอยู่กับผู้นำสงฆ์เพียงรูปใดรูปหนึ่ง สำหรับข้อเสนอแนะ และแนวทาง คือ ด้านบุคลากร ควรเน้นศักยภาพการปฏิบัติงานด้วยการพัฒนาการศึกษา โดยมีการประเมิน และติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ ด้านการบริหาร ควรทำงานอย่างบูรณาการ โดยให้บุคลากรรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมเรียนรู้หลักการทำงาน ส่วนด้านการปกครอง ควรมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน จากข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน^{๑๘๖}

^{๑๘๖} พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระใบฎีกาสมชาย ธมฺมธโร ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๑ เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ด้านการปกครองตามพระธรรมวินัย บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับมากเป็นลำดับ, ด้านการปกครองตามกฎหมายคณะสงฆ์ บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับมากเป็นลำดับ, ด้านการปกครองภายในวัด บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับมากเป็นลำดับ (๒) ผลการเปรียบเทียบคุณภาพการความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิการศึกษาทางธรรมไม่แตกต่างกัน ส่วนพระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน โดยนัยนี้ เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่พบว่า พระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาบาลีระหว่าง เปรียญธรรม ๔- เปรียญธรรม ๖ ประโยค และพระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาาระหว่าง เปรียญธรรม ๗ ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี ด้านการปกครองภายในวัดน้อยกว่า พระสังฆาธิการที่ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (๓) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี พบว่า ผู้บริหารสำนักงานปฏิบัติการได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามพระธรรมวินัย, การออกกฎระเบียบข้อบังคับของพระธรรมวินัย พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ค่อยตั้งใจเท่าที่ควร, ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจกฎระเบียบของพระธรรมวินัยภายในวัด, การขัดแย้งกันและไม่เข้าใจกันในเรื่องพระธรรมวินัย, ขาดความเด็ดขาดในการดูแล เกรงครัดตามกฎหมายคณะสงฆ์เกินไป, การไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้บังคับบัญชาในข้อกำหนดของคณะสงฆ์, การติดต่อสื่อสารไม่ชัดเจน ฉะฉานขาดการทำงานของคณะสงฆ์, ขาดความกระตือรือร้นในการทำงานตามกฎหมายของคณะสงฆ์, การไม่ให้ความเคารพกันของผู้บวชก่อนหลัง, พระภิกษุสามเณรมีมาก จึงทำให้ผู้ปกครองดูแลไม่ทั่วถึง, ผู้ปกครองไม่ทราบปัญหาที่แท้จริงของผู้ใต้บังคับบัญชา, พระเถระผู้ใหญ่ไม่ค่อยใกล้ชิดกับพระภิกษุสามเณรเท่าที่ควร และ (๔) ข้อเสนอแนะ พบว่า ควรจัดให้มีการอบรมเรื่องกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การปกครองคณะสงฆ์, ควรให้มีการจัดการประชุมเพื่อวางนโยบายในการปกครองร่วมกันภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์ และควรให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีส่วนในการกำหนดหรือการออกข้อบังคับในการปกครองเพื่อทำให้เกิดความสมดุลในการบริหารหรือเพื่อให้ผู้บังคับและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีการปกครองอย่างเรียบร้อย^{๑๘๗}

^{๑๘๗} พระใบฎีกาสมชาย ธมฺมธโร, “บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การเมืองการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) การเมืองการปกครอง หมายถึง การปกครองดูแลแผ่นดินที่เป็นอาณาเขตรัฐของตน รวมถึงการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ที่อาศัยอยู่ภายในแผ่นดิน ซึ่งจะเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองได้จากบริบทต่าง ๆ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามี ๓ บริบท คือ บริบททางการเมือง บริบททางสังคม และบริบททางเศรษฐกิจ โดยบริบททางการเมืองนั้นมีทั้งความหมายของรัฐ การกำเนิดและวิวัฒนาการของรัฐความสำคัญของรัฐ ความสัมพันธ์ภายในรัฐ สงครามระหว่างแคว้น อำนาจในการปกครองความหมายของอภิปไตย ๓ และผู้ปกครอง มีโครงสร้างทางสังคมที่เป็นนักรบ นักบวช และสามัญชน จนในที่สุดกลายมาเป็นระบบวรรณะที่มีกษัตริย์เป็นชนชั้นปกครอง สภาพเศรษฐกิจสมัยพุทธกาล เป็นการผสมผสานระหว่างการค้า เลี้ยงสัตว์ และกสิกรรมเป็นหลัก (๒) หลักธรรมที่ใช้ในการปกครองเหมาะสมกับการเป็นอยู่ในสมัยนั้น เช่น หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ สังคหวัตถุ ๔ ประการ อคติ ๔ ประการ ใช้สำหรับชนชั้นผู้นำ หลักธรรมที่ใช้และประพจน์ร่วมกัน ทั้งชนชั้นผู้ปกครอง ผู้สนองงาน ข้าราชการบริพารและประชาราษฎร์ เช่น ทิศ ๖ และ จริต ๖ (๓) รูปแบบการบริหารรัฐกิจในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๒ รูปแบบ คือ แบบราชาธิปไตย และแบบสามัคคีธรรม โดยการปกครองแบบราชาธิปไตยนี้เป็นระบบการเมืองการปกครองของไทยในอดีต เรียกว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ เมืองที่เป็นศูนย์กลางในปกครองในสมัยพุทธกาลมี ๔ รัฐ ได้แก่ มคธ โกศล วังสะ และอวันตี ส่วนการปกครองแบบสามัคคีธรรม ปัจจุบันเราเรียกว่า ประชาธิปไตย คือ รัฐวชิ (๓) วิธีการบริหารรัฐกิจในคัมภีร์พระพุทธศาสนามี ๒ วิธี คือ วิธีการบริหารรัฐกิจในส่วนข้าราชการบริพาร และวิธีการบริหารรัฐกิจในส่วนประชาราษฎร์ ทั้งส่วนคฤหัสถ์ (ที่ไม่มีข้าราชการบริพาร) และส่วนสมณสงฆ์ ซึ่งมี ๔ ประเด็น คือ ความหมาย การได้รับตำแหน่งหรือการแบ่งกลุ่มการปกครอง บทบาทและหน้าที่ และคุณธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ (๔) สำหรับการประยุกต์รูปแบบและวิธีการบริหารรัฐกิจมาใช้ในสังคมปัจจุบัน เช่น พระราชาทรงให้ความสำคัญแก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน เช่น ทางคณะรัฐบาลต้องให้ความสำคัญและ ปรึกษาปัญหา กับคณะสงฆ์ การประยุกต์หลักธรรมในการบริหารรัฐกิจแบบสามัคคีธรรมของแคว้นวัชชีมาใช้ในระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สำหรับพุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ที่รับการปลูกฝังคติความเชื่อของพระพุทธศาสนามาช้านาน มีผลให้สังคมไทยอยู่สภาวะมาตลอดหลายร้อยปี ถึงแม้จะมีปัญหาอยู่บ้างในบางยุค แต่ก็ดูเหมือนยังคงมีปัญหาความเสื่อมทรามลงทางศีลธรรมในสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบันดังที่ปรากฏพบเห็นอยู่เนือง ๆ พร้อม ๆ กับการพยายามผลักดันการพัฒนาประเทศที่เน้นตัวเลขทางเศรษฐกิจโดยขาดการพัฒนาด้านศีลธรรมอย่างมีดุลยภาพ และการปรับตัวขององค์กรด้านการส่งเสริมศีลธรรมเพื่อให้ทันกับวิวัฒนาการทางสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น ทั้งทางด้านทั้งการจำแนกหลักธรรมและการสังเคราะห์ให้เหมาะสมแก่กลุ่มบุคคลในสังคมตามอำนาจหน้าที่ จะเป็นเรื่องสำคัญ ตลอดจนถึงการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายของรัฐเพื่อให้การปลูกฝังศีลธรรมของสังคมด้วยการขับเคลื่อนกระบวนการทางสังคม^{๑๘๘}

^{๑๘๘} ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, “การศึกษาวิเคราะห์การเมืองการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระครูพิพัฒนจริยาภรณ์ (สาโชติ อาภาธโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) การปกครอง หรือ การควบคุมและส่งเสริมความเรียบร้อยดีงามนี้ เป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง ที่จะต้องดูแลพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม ตามหลักพระธรรมวินัย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม และกฎหมายบ้านเมืองด้วย (๒) พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีสถานะภายในวัดเป็นลูกวัด จำนวน ๒๐๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๒๙ มีอายุ ๕๐-๖๐ ปี จำนวน ๗๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๖๖ มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๔๗ มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๐๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๐๒ และมีวุฒิการศึกษานักธรรมชั้นตรี ๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๗๘ (๒) ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ด้านการปกครอง อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๑ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีข้อที่อยู่ในระดับมาก ๒ ข้อ ได้แก่ การให้ความสำคัญในการระงับอธิกรณ์และวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุเรื่องราวหรือลงนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๑ และการตรวจเยี่ยมให้ความรู้ อบรม แนะนำผู้อยู่ในการปกครองให้ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๘ ส่วนข้ออื่นๆ ที่เหลือ อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ (๓) สถานภาพส่วนบุคคลในด้าน สถานะภายในวัด อายุ และพรรษา มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลในด้าน วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ (๔) ปัญหา อุปสรรค ด้านการปกครอง พบว่า ผู้ปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละระดับชั้น ขาดการออกไปเยี่ยมเยียน ดูแล ให้คำปรึกษา บำรุงขวัญกำลังใจ แก่ผู้ใต้ปกครองในสังกัดของตน การปฏิบัติในปัจจุบันเป็นเพียงการรอคอยให้ผู้ใต้ปกครองประสบปัญหา แล้วจึงลงพื้นที่มาสะสางปัญหานั้นๆ ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาจึงไม่เข้าใจปัญหาโดยถ่องแท้ เนื่องจากขาดความเข้าใจในสถานการณ์ของพื้นที่นั้น ๆ กฎระเบียบภายในแต่ละวัด ออกโดยผู้ปกครองเพียงผู้เดียว ไม่มีการประชุม ปรึกษาหารือ ผู้ใต้ปกครอง การร่วมประชุมกันมีน้อย การประชุมเพื่อพบปะ ปรึกษาหารือ กิจการคณะสงฆ์มีน้อย ไม่เพียงพอ ไม่ทันกับสถานการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้น และ (๕) ข้อเสนอแนะด้านการปกครอง พบว่า ผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับชั้น ควรลงพื้นที่เพื่อดูแล ให้คำปรึกษา และบำรุงขวัญกำลังใจแก่ผู้ใต้ปกครองเป็นประจำ การออกกฎระเบียบภายใน นอกจากต้องเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว ผู้ปกครองควรจัดประชุมโดยให้ผู้ใต้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการบัญญัติ กฎ ระเบียบ แสดงทัศนะ แล้วจึงตั้งโดยใช้มติในที่ประชุมและควรจัดประชุมคณะสงฆ์ในระดับอำเภอเป็นประจำทุกเดือน^{๑๘๘}

^{๑๘๘} พระครูพิพัฒนจริยาภรณ์ (สาโชติ อาภาธโร), “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระครูสังวรสาธุวัตร (สำรวย ส่วโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๐ ๒) ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี และ วุฒิการศึกษาทางสามัญ มีผลให้ความคิดเห็นของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยทุกข้อที่ตั้งไว้ และ ๓) ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม พบว่า ขาดการเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด ผู้บริหารสั่งงานปฏิบัติการได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามนโยบาย และขาดพระที่มีความรู้ความสามารถในการให้ความรู้ในการปกครอง แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรดูแลพระสงฆ์ให้ทั่วถึงและเสมอภาค ทั้งต้องสนับสนุนให้การศึกษากับพระภิกษุสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรีเพื่อจะได้มีพระภิกษุสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น อนึ่ง จากผลการวิจัย พบว่า การปกครองไม่ว่าจะแบ่งออกเป็นรายด้านก็ด้านก็ตาม ซึ่งกล่าวโดยรวมแล้วคือ การบริหารหมู่คณะ คือ การปกครองดูแล ตลอดทั้งแนะนำสั่งสอน อบรม พระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย ตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบคำสั่ง และการประกาศของมหาเถรสมาคม โดยกิจการด้านการปกครองนั้นถือว่าเป็น บทบาทภารกิจในการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองในปัจจุบันนอกจากเจ้าอาวาสจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์เป็นต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการอย่างมีระเบียบและต้องการทำอย่างต่อเนื่อง^{๑๙๐}

สรุปได้ว่า การศึกษาเรื่องการปกครองในส่วนของฝ่ายโลกียะเป็นการศึกษาในบริบทแนวความคิดทางการเมืองหรือลัทธิการเมือง แต่การศึกษาในฝ่ายของพระพุทธศาสนา เน้นการปกครองแบบธรรมาธิปไตยในหลักการปกครอง ๓ ประเภท คือ อัตตาธิปไตย ธรรมาธิปไตย และโลกาธิปไตย เพื่อใช้เป็นหลักของความดี ความถูกต้อง ความเสมอภาค ใช้เป็นหลักในการปกครองเพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก หรือชนชั้นวรรณะ สี ผิวดำ วรรณะ ชาติ วรรณะ มีความสมานฉันท์ และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน หลักการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักการปกครองสายกลาง อหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก

^{๑๙๐} พระครูสังวรสาธุวัตร (สำรวย ส่วโร), “บทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

๒.๕.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับหลักพรหมวิหารธรรม

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพรหมวิหารธรรม พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้แก่

พระเมธีธรรมาลังการ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แพร่ เขต ๑" ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑ ใน ๔ ด้าน คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า (๑) ด้านเมตตา ในภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านเมตตา เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย อันดับแรก คือ ผู้บริหารสนับสนุนส่งเสริมให้ท่านพัฒนาตนเองอยู่เสมอ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๒) อันดับสอง คือ ผู้บริหารสนับสนุนส่งเสริมให้ท่านประสบความสำเร็จก้าวหน้าในการทำงานเสมอ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘) อันดับสาม คือ ผู้บริหารมีอัธยาศัยไมตรีที่ดี มีน้ำใจต่อท่าน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘) อันดับสุดท้าย คือ ผู้บริหารใช้คำพูดที่เหมาะสมในการตักเตือนท่านในที่สาธารณะ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓) (๒) ด้านกรุณา ในภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๑) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านกรุณา เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย อันดับแรก คือ ผู้บริหารเสียสละเวลาเพื่อให้คำปรึกษาในการทำงานแก่ท่านเสมอ และผู้บริหารกระตุ้นและชักจูงครูให้เกิดการพัฒนาการเรียนการสอน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐) อันดับสอง คือ ผู้บริหารเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติงานในสถานศึกษา (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙) อันดับสาม คือ ผู้บริหารส่งเสริมให้ท่านและผู้ร่วมงานแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงาน ด้วยวิธีการที่เหมาะสม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗) อันดับสุดท้าย ผู้บริหารจัดกิจกรรมการนิเทศภายในร่วมกับท่านอย่างสม่ำเสมอ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๙) (๓) ด้านมุทิตา ในภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านมุทิตา เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย อันดับแรก คือ ผู้บริหารแสดงความยินดีกับท่านที่ได้เลื่อนตำแหน่งเสมอ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๑) อันดับสอง คือ ผู้บริหารส่งเสริมให้ท่านเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗) อันดับสาม คือ ผู้บริหารสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพอันดีต่อท่าน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙) อันดับสุดท้าย ผู้บริหารมีเทคนิคในการสร้างแรงจูงใจให้ท่านประสบความสำเร็จในการทำงาน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗) (๔) ด้านอุเบกขา ในภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านอุเบกขา เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย อันดับแรก คือ ผู้บริหารของท่านมีความซื่อสัตย์ สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕) อันดับสอง คือ ผู้บริหารแบ่งหน้าที่ให้ท่านรับผิดชอบอย่างชัดเจน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘) อันดับสาม คือ ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นของท่านและผู้ร่วมงานทุกคน และผู้บริหารประเมินผลการปฏิบัติงานของท่านตามกรอบภาระงาน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖) อันดับสุดท้าย ผู้บริหารของท่านมีความมั่นคงทางอารมณ์ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕)^{๑๙๑}

^{๑๙๑} พระเมธีธรรมาลังการ และคณะ, "การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แพร่ เขต ๑", รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

พระจรัล จิรปุณโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๑) และเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๐) และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ด้านการศาสนศึกษา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๔) และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ด้านการศึกษา สงเคราะห์ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๐) และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘) และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ด้านการสาธารณูปการ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๑) และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗) และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ และ (๒) การวิเคราะห์การเปรียบเทียบการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล จากการเปรียบเทียบระดับการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล คือ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรมและวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม พบว่า โดยภาพรวม ส่วนใหญ่พระสงฆ์ ที่มีอายุ วุฒิการศึกษา วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มี พรรษาและวุฒิการศึกษาบาลี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และ (๓) ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรีจังหวัดนครปฐม มีข้อเสนอแนะว่า พระสังฆาธิการควรมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการในองค์กร, ควรหางบประมาณในการสนับสนุนการศึกษาจากภาครัฐ, ควรมีการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความเข้าใจวิธีการเผยแผ่ธรรมะ ควรมีผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยดูแลประสานงานในถาวรวัตถุภายในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยอยู่เสมอและวัดกับชุมชนควรมีการประสานงานในการจัดกิจกรรมด้วย พระภิกษุสงฆ์ควรมีบทบาทในการส่งเสริมด้วยการปลูกจิตสำนึกให้เข้าถึงชุมชน สร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน การสื่อธรรมเข้าสู่ชุมชน การส่งเสริมศีลธรรมซึ่งควรจะต้องเป้าหมายไว้ให้ชุมชนชนปลอดอบายมุขด้วย และจากการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่าการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรีจังหวัดนครปฐมมีการดำเนินอยู่แล้ว แต่ต้องมีการเพิ่มประสิทธิภาพให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการงานของวัดให้พระภิกษุสงฆ์ให้มีความรู้มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการงานของวัดต่อไป^{๑๙๒}

^{๑๙๒} พระจรัล จิรปุณโณ, “การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระมหาทองดี นิปโก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๘ และเมื่อพิจารณา ในแต่ละด้าน พบว่า บุคลากรเจ้าหน้าที่ และประชาชนผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้มารับบริการของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค มีการบริหารงานของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ มีการบริหารงาน ตามหลักพรหมวิหาร ๔ อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ ด้านเมตตา บุคลากรเจ้าหน้าที่ และประชาชนผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้มารับบริการของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค มีความคิดเป็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘ ด้านกรุณา บุคลากรเจ้าหน้าที่ และประชาชนผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้มารับบริการของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค มีความคิดเป็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๕ ด้านมูทิตา บุคลากรเจ้าหน้าที่ และประชาชนผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้มารับบริการของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค มีความคิดเป็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๖๗ และด้านอุเบกขา บุคลากรเจ้าหน้าที่ และประชาชนผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้มารับบริการของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค มีความคิดเป็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๖๑ (๒) การเปรียบเทียบการบริหารงานของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลที่มีเพศ อายุ วุฒิการศึกษา รายได้ และสถานภาพ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลมีผลทำให้การบริหารงาน ของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ แตกต่างกันได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา รายได้ และสถานภาพ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ (๓) ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ที่มีผลต่อการบริหารงาน ได้แก่ ในบางครั้งคนที่เข้ามาใช้บริการรับการสงเคราะห์ในบ้านบางแค มาจากพื้นฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน นิสัยใจคอ ความประพฤติปฏิบัติ ระเบียบแบบแผนไม่เหมือนกัน เมื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความขัดแย้งกัน ในบางครั้ง ขาดบุคลากรที่จะคอยช่วยเหลือ รักษาพยาบาลที่เชี่ยวชาญ เนื่องจากผู้สูงอายุจะมีบ้างปัญหาสุขภาพ มีความเจ็บไข้ได้ป่วยโดยตลอด และยังมีขาดแพทย์ และพยาบาลที่ปฏิบัติงานประจำ ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการให้บริการ เนื่องจากบ้านบางแค มีผู้สูงอายุอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน และบุคลากรเจ้าหน้าที่ก็มีจำนวนจำกัด ย่อมมีปัญหาขัดแย้ง และควรสนับสนุนการพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคลากรเจ้าหน้าที่ ให้มากกว่านี้ ดังนั้น ผู้บริหารควรเน้นการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม โดยการนำหลักพรหมวิหาร มาประยุกต์ใช้กับบุคลากรเจ้าหน้าที่ ของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค ให้มีจริยธรรมเพื่อเป็นการส่งเสริมพัฒนาการบริหารงานของสถานสงเคราะห์บ้านบางแคให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมีการจัดให้มีการอบรมชี้แนะในหน้าที่ให้มากขึ้นเกี่ยวกับความรู้ เกี่ยวกับงานในหน้าที่ที่ดำเนินงานอยู่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องต่อผู้สูงอายุ สร้างความรัก ความปรารถนาดีต่อบุคลากรเจ้าหน้าที่ สร้างความรู้สึกสำนึกรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อผู้สูงอายุ และประชาชนทั่วไปที่มาใช้บริการให้บุคลากรเจ้าหน้าที่ให้ความช่วยเหลือเอาใจใส่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใสให้บริการ และดูแลผู้สูงอายุอย่างเท่าเทียมกัน^{๑๙๓}

^{๑๙๓}พระมหาทองดี นิปโก, “การบริหารงานของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระอดิศักดิ์ สารโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) จากการศึกษา พบว่า ความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงาน ด้านการวางแผนกำลังบุคคล ส่วนด้านการพัฒนาบุคลากร และด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับเดียวกันและด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การบำรุงรักษาบุคลากร ตามลำดับ (๒) การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ประสบการณ์ในการทำงาน ขนาดโรงเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (๓) ปัญหาอุปสรรคการบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า มีผู้แสดงความคิดเห็นทั้งหมดจำนวน ๔๒ คน โดยประเด็นที่มีผู้แสดงความคิดเห็นตรงกันมากที่สุด คือ ผู้บริหารควรเผยแพร่ผลการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องของบุคลากรให้ปฏิบัติอย่างทั่วถึง จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๑ ประเด็นรองลงมา คือ ผู้บริหารควรพิจารณาจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงานด้วยความเที่ยงธรรม ต่อหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๒ ประเด็นต่อมา คือ ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนงานบริหารบุคลากร จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๑ และประเด็นที่ว่า ผู้บริหารควรปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้ร่วมงานในการพัฒนาบุคลากรเพื่อผลการทำงานที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงของการพัฒนาบุคลากร จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๗ ประเด็นต่อมา คือ ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาบุคลากรในภาพรวม ประเด็นต่อมา คือ ผู้บริหารควรวางแผนบุคลากรด้วยความเป็นธรรม ต่อทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๘ และ (๔) สรุปข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ผู้บริหารควรเผยแพร่ผลการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องของบุคลากรให้ปฏิบัติอย่างทั่วถึง ควรพิจารณาจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงานด้วยความเที่ยงธรรม ต่อหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนงานบริหารบุคลากร ปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้ร่วมงานในการพัฒนาบุคลากรเพื่อผลการทำงานที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงของการพัฒนาบุคลากร และควรวางแผนบุคลากรด้วยความเป็นธรรมต่อทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ในการปฏิบัติงานทุกๆ ด้าน และ (๕) การวิจัยนี้ มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ ผู้บริหารมีกรนาหลักพรหมวิหาร ๔ ประยุกต์ใช้ในการบริหารงานบุคลากรอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านที่น้อยที่สุด คือ ด้านการบำรุงรักษาบุคลากร ดังนั้น ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพิจารณาความดีความชอบและสวัสดิการต่างๆ ของบุคลากรอย่างเหมาะสม^{๑๙๔}

^{๑๙๔} พระอดิศักดิ์ สารโท, “การบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พระมหาบุญญวัฑฒ์ ปญญาวุฑโฒ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการบริหารงานบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัย พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า (๑) ด้านการใช้หลักเมตตา พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มากที่สุดคือ ให้บุคลากรมีส่วนร่วมวางแผนการปฏิบัติงานในโรงเรียน รองลงมาคือ เมื่อมีปัญหา/อุปสรรคในการบริหารการวางแผนงานบุคลากร ผู้บริหารสามารถใช้ความอดทนในการบริหารงานจนสำเร็จจุลวง และรองลงมาคือ จัดทำข้อมูลประวัติบุคลากรที่จะใช้ประโยชน์ในการบริหารงานบุคลากรอย่างเป็นระบบ และน้อยที่สุดคือ ได้มีการบริหารการวางแผนงานบุคลากรด้วยความเที่ยงธรรมปราศจากอคติ ตามลำดับ (๒) ด้านการใช้หลักกรุณา พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มากที่สุดคือ ได้กำหนดหน้าที่การปฏิบัติงานของบุคลากรแต่ละคนอย่างชัดเจนรองลงมา คือ ได้ชี้แจงรายละเอียดของงานที่มอบหมายให้บุคลากรเข้าปฏิบัติทราบ รองลงมาอีก คือ มีการเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเท่าเทียมกันทุกฝ่าย และน้อยที่สุด คือ เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ตามลำดับ (๓) ด้านการใช้หลักมูทิตา พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มากที่สุดคือ ผู้บริหารมีความยินดีในการให้คำแนะนำปรึกษาแก่บุคลากร รองลงมาคือ มีการสนับสนุน ส่งเสริมให้บุคลากรร่วมกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน รองลงมาอีก คือ ส่งเสริมให้บุคลากรได้รับความก้าวหน้าในตำแหน่งที่สูงขึ้นอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และน้อยที่สุด ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายในการพัฒนาบุคลากร ตามลำดับ และ (๔) ด้านการใช้หลักอุเบกขา พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มากที่สุดคือ มีความเป็นกลางในการส่งเสริมบุคลากรให้เข้าอบรม ศึกษาต่อเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ และเพิ่มพูนคุณวุฒิที่สูงขึ้นไป รองลงมา คือ มีความเป็นธรรม ในการแก้ไขการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างสร้างสรรค์ รองลงมาอีก คือ ประเมินบุคลากรด้วยผลงานทางวิชาการและการปฏิบัติงานด้วยความเป็นกลาง และน้อยที่สุดคือ แจ้งผลการประเมินบุคลากรให้บุคลากรทราบทุกครั้ง ตามลำดับ ส่วนปัญหาและอุปสรรค พบว่า ปัญหา ด้านเมตตา มีการเลือกปฏิบัติโดยปรารถนาอยากให้ผู้อื่นมีความสุขเฉพาะบุคคลที่ตนเองได้รับผลประโยชน์, ด้านกรุณาบุคลากรเกรงกลัวต่อผู้บังคับบัญชาในการจะร้องทุกข์, ด้านมูทิตาผู้บริหารเลือกแสดงความยินดีต่อบุคลากรบางท่านเท่านั้นโดยไม่แสดงความยินดีกับบุคลากรทุกคน และด้านอุเบกขา ผู้บริหารไม่พิจารณาถึงคุณและโทษตามความเป็นจริงเห็นแก่พวกพ้องมีอคติไม่วางใจเป็นกลาง สำหรับแนวทางการบริหารงานบุคลากรตามหลักพรหมวิหาร ๔ พบว่า ผู้บริหารควรมีเมตตาที่เป็นการแสดงถึงความรักความปรารถนาดีต่อบุคลากรทุกคนอย่างทั่วถึง ผู้บริหารควรให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคลากรทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ผู้บริหารควรมีทัศนคติที่ดีต่อบุคลากรยินดีในความสำเร็จของบุคลากรอย่างจริงใจ และ ผู้บริหารวางตัวเป็นกลางในทุกสถานการณ์^{๑๙๕}

^{๑๙๕} พระมหาบุญญวัฑฒ์ ปญญาวุฑโฒ, “การศึกษาการบริหารงานบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ณัฐวรรณ ฐิตาคม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒” จากผลของการวิจัยพบว่า (๑) ความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษา และบุคลากรครูในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๗๙ มีกลุ่มอายุ ๔๐-๕๐ ปี จำนวน ๑๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๐๗ ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๑๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๔๓ ตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบส่วนมากเป็นครูในโรงเรียนสอน จำนวน ๑๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๓๕ และประสบการณ์ในการสอน ๑๑-๑๕ ปี จำนวน ๗๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๒๐ (๒) ผู้อำนวยการสถานศึกษา และบุคลากรครูในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษา และบุคลากรครูในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ อยู่ในระดับมากทุกด้าน จำแนกเป็นรายด้าน ได้แก่ ด้านเมตตา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘) ด้านกรุณา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔) ด้านมูทิตา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓) และด้านอุเบกขา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๗) (๓) เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษา และบุคลากรครูในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ ต่อการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลแล้วพบว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษา และบุคลากรครูในสถานศึกษา ที่มีประสบการณ์ในการสอน ตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษาและบุคลากรครูในสถานศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับเพศ อายุ ระดับการศึกษาและตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน และ (๔) ข้อเสนอแนะรูปแบบที่บุคลากรครูในสถานศึกษาต้องการให้ผู้บริหารมีพฤติกรรม ด้านเมตตา คือ มีการบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้, ผู้บริหารสร้างความพึงพอใจแก่บุคลากรและผู้รับบริการทางการศึกษา ด้านกรุณา คือ มีความกล้าตัดสินใจในการปรับปรุงการบริหารงานให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพที่พึงปรารถนาในอนาคตพร้อมกัน, มีการวางแผนการบริหารงานในอนาคตได้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ด้านมูทิตา คือ ผู้บริหารมีความเอาใจใส่เกี่ยวกับปัญหาและมีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น, บริหารงานบุคลากรให้ได้รับความเป็นธรรมจากการปฏิบัติงานอย่างเท่าเทียมกัน ด้านอุเบกขา คือ มีการบริหารการวางแผนด้วยความเที่ยงธรรมปราศจากอคติ, มีความเสมอภาคในการบริหารงานในสถานศึกษา อนึ่ง การวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรในสถานศึกษาและบุคลากรทรงคุณวุฒิได้มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน การดำเนินงานต่าง ๆ มีการพัฒนาบุคลากรให้สามารถใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่อย่างคุ้มค่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด และผู้บริหารควรให้การสนับสนุนให้ชุมชนหรือบุคลากรในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษามากขึ้น^{๑๙๖}

^{๑๙๖}ณัฐวรรณ ฐิตาคม, “การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ทิพยาพัศ คลังแสง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า (๑) สถานภาพของพนักงานครูเทศบาล ส่วนมาก เป็นเพศชาย จำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๐ เมื่อพิจารณาถึง อายุ ส่วนมาก มีอายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปีจำนวน ๙๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๐ และเมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษา พบว่า ส่วนมาก อยู่ในระดับปริญญาตรี มีจำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๐ ส่วนประสบการณ์ทำงาน พบว่าส่วนมาก มีประสบการณ์ทำงานในระดับ ๑-๕ ปี จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๗๐ และจำนวนพนักงานครูเทศบาลที่สูมตัวอย่างมาจากขนาดของโรงเรียนเทศบาลนครสวรรค์ พบว่าอยู่ในระดับโรงเรียนขนาดใหญ่จำนวน ๑๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๙๐ (๒) ความคิดเห็นของการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกด้าน (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย พบว่า พนักงานครูเทศบาลมีความคิดเห็นต่อการบริหารงาน ด้านมูทิตาและด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒) รองลงมาคือด้านกรุณา อยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓) และด้านเมตตา อยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔) (๓) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลเป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่าง ตัวแปรต้น ได้แก่ การจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ขนาดของโรงเรียน พบว่าโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ที่มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อพิจารณาการจำแนกตามประสบการณ์ทำงาน พบว่า มีความแตกต่างกันคือ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑-๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ น้อยกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาต่อไปพบอีกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์ มากกว่า กลุ่มที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง ๑๖ ปีขึ้นไป ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ และ (๔) ข้อเสนอแนะพบว่า ผู้อำนวยการควรมีการสนับสนุนให้พนักงานครูเทศบาลเข้าร่วมงานและ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบ ต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อผู้บังคับบัญชาและต่อประชาชน เพื่อเป็นการสร้าง รอยยิ้มให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและชุมชนของตน, ผู้อำนวยการควรมีการจัดอบรมให้ความรู้ ข้อปฏิบัติงานแก่พนักงานครูเทศบาลอย่างชัดเจนและถูกต้องตรงตามเป้าหมายของหน่วยงานพร้อมทั้งมีการสนับสนุนและให้โอกาสพนักงานครูลาราชการได้ปฏิบัติธรรมตามสมควร, ผู้อำนวยการควรใช้คำพูดที่เหมาะสมในการว่ากล่าวตักเตือนพนักงานครูเทศบาล ด้วยเหตุและผลและมีความจริงใจ และผู้อำนวยการควรพิจารณาเห็นความจริงในการตัดสินปัญหา วางใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียงเพราะอคติให้ความยุติธรรมต่อพนักงานครูเทศบาลด้วย ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายไม่นิ่งเฉยต่อพนักงานครูเทศบาลที่กระทำความผิด^{๑๙๗}

^{๑๙๗}ทิพยาพัศ คลังแสง, “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ณัฐพร ภูทองเงิน ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในกลุ่มสถานศึกษาเขตพื้นที่ ที่ ๑-๔ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า (๑) การบริหารงานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในกลุ่มสถานศึกษาเขตพื้นที่ ที่ ๑-๔ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านเมตตา ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการบริหารงานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านเมตตา โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๙) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารไม่สร้างความแตกแยกในหมู่ผู้ร่วมงานในสถานศึกษามีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๖) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ผู้บริหารดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงานในสถานศึกษาตามความสามารถของตน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘) เมื่อพิจารณาภาพรวม พบว่า ทุกข้อมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก, ด้านกรุณา ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการบริหารงานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านกรุณาโดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๕) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าผู้บริหารให้ความช่วยเหลือส่งเสริมการพัฒนาด้านความรู้ ด้านอารมณ์จิตใจ และด้านสังคมต่อเพื่อนร่วมงานตามกำลังความสามารถมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕) และค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ผู้บริหารแนะนำให้คำปรึกษาด้วยความสุภาพใช้วาจาสุภาพและปฏิบัติตามวาจาที่ให้ไว้ต่อผู้ร่วมงาน และผู้บริหารละเว้นการกระทำที่ทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความกระทบกระเทือนต่อจิตใจ อารมณ์ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔) เมื่อพิจารณาภาพรวม พบว่า ทุกข้อมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก, ด้านมุทิตา ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการบริหารงานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านมุทิตาโดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าผู้บริหารวางตนเหมาะสมเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องความประพฤติปฏิบัติไม่เป็นผู้มีอคติความลำเอียงต่อผู้ร่วมงาน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ผู้บริหารให้ความช่วยเหลือผู้ได้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานตามความเหมาะสม ด้วยความยินดี(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๑) เมื่อพิจารณาภาพรวม พบว่า ทุกข้อมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และด้านอุเบกขา ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีต่อการบริหารงานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านอุเบกขาโดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารมีใจเป็นกลางวางเฉยเมื่อผู้ร่วมงานปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือในการทำงานในสถานศึกษาโดยไม่ตอบโต้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ผู้บริหารพิจารณาความดีความชอบบุคลากรในสถานศึกษาอย่างยุติธรรมยึดความถูกต้องเที่ยงธรรมโดยไม่มีอคติ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓) จากผลการวิจัยนี้ จึงควรส่งเสริมการนำหลักพรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไปใช้ในการบริหารงานบุคลากรให้มากขึ้นเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป^{๑๙๘}

^{๑๙๘}ณัฐพร ภูทองเงิน, “การบริหาร งานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในกลุ่มสถานศึกษาเขตพื้นที่ ที่ ๑-๔ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ณัชชา อมราภรณ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) การบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร บุคลากรทางการศึกษามีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเมตตา บุคลากรทางการศึกษามีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๙) ด้านกรุณา บุคลากรทางการศึกษามีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗) ด้านมุทิตา บุคลากรทางการศึกษามีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๑) ด้านอุเบกขา บุคลากรทางการศึกษามีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๙) (๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษาต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร จำแนกตามข้อมูลประชากร ได้แก่ เพศ, สถานภาพ, อายุ, วุฒิการศึกษา, รายได้ต่อเดือน, ตำแหน่ง, และอายุราชการ พบว่า บุคลากรทางการศึกษามีเพศ, สถานภาพ, อายุ, วุฒิการศึกษา, รายได้ต่อเดือน, ตำแหน่ง, และอายุราชการ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ และ (๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านเมตตา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาไม่มีความมั่นใจในการตัดสินใจอย่างเด็ดขาด ไม่กล้าที่จะมองการณ์ไกลและยังไม่เข้าใจถึงปัญหา และความต้องการของบุคลากร พิจารณาความดีความชอบ ไม่พิจารณาตามผลงาน ด้านกรุณา พบว่าผู้บริหารไม่ค่อยมีเวลาในการให้คำปรึกษาและช่วยแก้ปัญหาเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาประสบปัญหาผู้บริหารไม่มีการสอบถามสุขภาพเท่าที่ควร บางครั้ง ไม่ค่อยคำนึงถึงความทุกข์ของผู้ใต้บังคับบัญชา ด้านมุทิตา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาไม่ค่อยแสดงออกถึงความยินดี ทำเฉย ๆ ผู้บริหาร บางครั้งไม่มีมุทิตา การให้ความสำคัญต่าง ๆ กับบุคลากรที่มาติดต่อประสานงาน ด้านอุเบกขา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษายังบกพร่องในเรื่องของคามยุติธรรมในการให้รางวัลกับผู้ใต้บังคับบัญชา การวางตนเป็นกลางของผู้บริหารสถานศึกษา ยังมีการลำเอียงไม่คอยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา บางครั้งผู้บริหารสถานศึกษาบริหารจัดการไม่ค่อยยึดถือความถูกต้องส่วนข้อเสนอแนะ ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมบุคลากรทางการศึกษาให้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสอน และควรให้ความสำคัญกับบุคลากรทุกคนโดยเท่าเทียมกัน ส่วนสรุปผลการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้บริหารบางคนได้นำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารงาน ซึ่งประกอบด้วย ความเมตตา ความกรุณา ความมุทิตา และความอุเบกขา ที่มีต่อผู้ร่วมงานรวมถึงผู้ปกครอง และนักเรียนอีกด้วย จนเป็นที่รักของผู้ร่วมงาน^{๑๙๙}

^{๑๙๙}ณัชชา อมราภรณ์, “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

พระณัฐพล จิตธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร และศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสงฆ์ในเขตธนบุรีทั้งหมดจำนวน ๒๗๐ รูป) ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อบรรยายข้อมูลคุณลักษณะส่วนบุคคลหรือตัวแปรต้น การทดสอบค่าเอฟ โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการปกครอง สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล มีความคิดเห็นแตกต่างกันตามพรรษาและวุฒิการศึกษาบาลี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุวุฒิการศึกษา วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๒๐๐}

สรุปได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับการพรหมวิหารธรรม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับนောင်ค์ธรรมทั้ง ๔ ข้อของหลักพรหมวิหารมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลต่าง ๆ ซึ่งโดยหลักการของหลักพรหมวิหารประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นหลักของความประพฤติที่บริสุทธิ์ เหมาะสมสำหรับนักปกครอง ผู้บริหาร เพื่อนร่วมงาน และคนในสังคมหรือองค์กรจะได้นำมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน เนื่องจาก หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมีจิตเกื้อกูลต่อผู้อื่น ช่วยบำบัดทุกข์เมื่อผู้อื่นเดือดร้อน พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นมีสุข และสามารถวางตัวเป็นกลางให้ถูกต้องได้ในทุกสถานการณ์

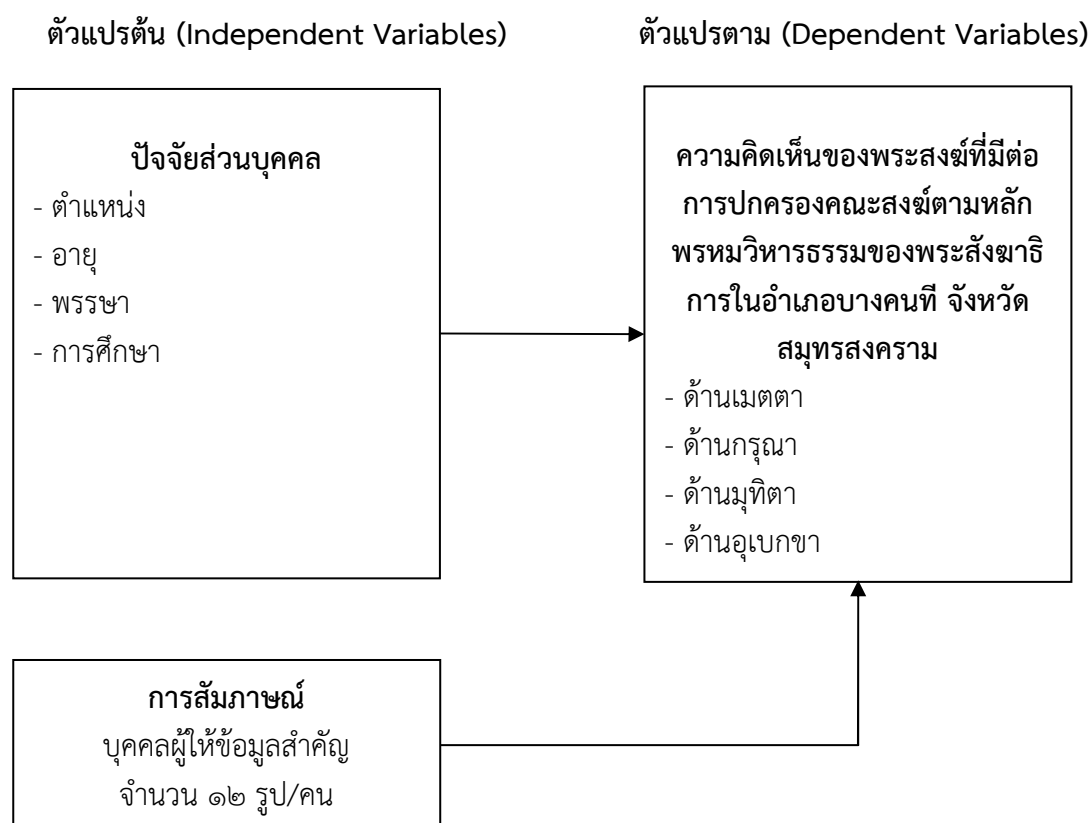
^{๒๐๐} พระณัฐพล จิตธมโม, “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม” โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่ง อายุ พรรษา และการศึกษา

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยสังเคราะห์จากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค^{๒๐๑} ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) เมตตา ๒) ด้านกรุณา ๓) ด้านมุทิตา และ ๔) ด้านอุเบกขา

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

^{๒๐๑}ที.สี. (ไทย) ๙/๕๑๘-๕๕๙/๒๓๐-๒๔๗.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ประชากร (Population)

ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม มีจำนวน ๒๐๖ รูป^๑

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง (Sample)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากประชากร โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร ยามานะ (Taro Yamane)^๒ ในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕

^๑สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางคนที่, บัญชีสำรวจพระภิกษุ, สามเณร, ซี, ศิษย์วัด, อารามิกชน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๐ คณะอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, (สมุทรสงคราม: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางคนที่, ๒๕๖๐), หน้า ๑. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

^๒คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๘.

สูตร	n	=	$\frac{N}{1 + N(e)^2}$
เมื่อ	n	คือ	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
	N	คือ	ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย
	e	คือ	เปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (0.05)
แทนค่า	n	=	$\frac{206}{1 + 206(0.05)^2}$
		=	135.97 หรือ 136 รูป

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม มีจำนวน ๒๐๖ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๓๖ รูป จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๔ กลุ่ม ตามสังกัดตำบล แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ๑๓๖ รูป ออกเป็น ๔ กลุ่ม ตามสัดส่วน โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม ดังนี้^๓

สูตร	n_i	=	$\frac{N_i}{N} \times n$
เมื่อ	n_i	คือ	จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วย
	N_i	คือ	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
	N	คือ	จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัย
	n	คือ	จำนวนประชากรในแต่ละหน่วย

ตัวอย่าง การขนาดกลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์ ตำบลบางคนที่ จำนวน ๕๖ รูป ได้แก่

$$n_i = \frac{136}{206} \times 56$$

$$= 36.97 \text{ หรือ } 37 \text{ รูป}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ ตำบลบางคนที่ คือ ๓๗ รูป

รายละเอียดจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่ได้จากการคำนวณ แสดงไว้ในตารางที่ ๓.๑

^๓ กัลยา วานิชย์บัญชา, สถิติสำหรับงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม จำแนกตามสังกัดตำบล

ที่	ตำบล (คณะสงฆ์)	ประชากร (รูป)	กลุ่มตัวอย่าง (รูป)
๑	ตำบลบางคนที	๕๖	๓๗
๒	ตำบลกระดังงา	๔๑	๒๗
๓	ตำบลบางกุ้ง-บางพรม	๗๐	๔๖
๔	ตำบลบางนกแขวก	๓๙	๒๖
	รวม	๒๐๖	๑๓๖

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๒ กลุ่ม รวมทั้งสิ้น ๑๒ รูป/คน ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ บรรพชิต จำนวน ๖ รูป ได้แก่

๑) พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์	เจ้าคณะอำเภอบางคนที
จังหวัดสมุทรสงคราม
๒) พระครูสถิตกมลธรรม	เจ้าคณะตำบลกระดังงา
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
๓) พระครูสมุทรปัญญาพล	เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
๔) พระมหานพพล กนต์สีโล, ดร.	เจ้าคณะตำบลบางคนที
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
๕) พระครูสมุห์บุญหยด วฑฒโน	เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง-บางพรม
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
๖) พระใบฎีกาศรชัย ชินวโร, ดร.	เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบางคนที
จังหวัดสมุทรสงคราม

กลุ่มที่ ๒ คฤหัสถ์ จำนวน ๖ คน ได้แก่

๑) นางสาวนิลุบล รั้งธีธรรมานุกูล	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดสมุทรสงคราม
๒) นายณัฐภัทร เอมอ่อน	นายอำเภอบางคนที
จังหวัดสมุทรสงคราม
๓) นายวัลลภ สุวรรณฉวี	ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
๔) นายแจ่ม โสรรัตนาร	ไวยาวัจกรวัดตะโหนดราย
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

๕) นายวินัย จิตรสมุทร	ไวยาวัจกรวัดปากง่าม
อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๖) นายนิพนธ์ อัครางกูร	ไวยาวัจกรวัดวัดเจริญสุขาราม
อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
- ๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์
 - ๔) สร้างเครื่องมือ
 - ๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
 - ๖) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
 - ๗) ปรับปรุงแก้ไข
 - ๘) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

- ๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์
- ๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์

พระครูวิสุทธานันทคุณ, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ประจำหลักสูตร

พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระครูวาทีวรวัดน์, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
พระมหากังวาล อีธรรมโม, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
พระครูสังฆรักษ์ทรงพรธม ชยทตโต, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๔ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ ๐.๘๐-๑.๐๐ และมีบางข้อที่ใช้คำไม่เหมาะสมจึงได้ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓) หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-Out) กับพระสงฆ์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (ในการศึกษาครั้งนี้ คือ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม) จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ อัลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๗๕๑

๔) นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่ง อายุ พรรษา และการศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม รวม ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

- ๑) ด้านเมตตา มีคำถามทั้งหมด ๘ ข้อ
- ๒) ด้านกรุณา มีคำถามทั้งหมด ๘ ข้อ
- ๓) ด้านมุทิตา มีคำถามทั้งหมด ๘ ข้อ
- ๔) ด้านอุเบกขา มีคำถามทั้งหมด ๘ ข้อ

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง ความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มี การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๕ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายถึงความว่า ระดับความคิดเห็น มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายถึงความว่า ระดับความคิดเห็น มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายถึงความว่า ระดับความคิดเห็น ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายถึงความว่า ระดับความคิดเห็น น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายถึงความว่า ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

(๒) แบบสัมภาษณ์ (Interview)

แบบสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์

^๕ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire)

๑) ขอนหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถาม ในพื้นที่เป้าหมาย

๒) นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดร้อยละ ๑๐๐ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

๓) นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

๔.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ (Interview)

๑) ขอนหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

๒) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๓) ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๔) นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามแบบปลายเปิด

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

- ๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
- ๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
- ๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม” นี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล ดังนี้

\bar{X} แทน ค่าเฉลี่ย

S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

n แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

t แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t- distribution)

F แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F- distribution)

SS แทน ผลโดยรวมกำลังสอง (Sum of Square)

df แทน ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)

MS แทน ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)

Sig. แทน ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significances)

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของพระสงฆ์อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน ๑๓๖ รูป และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๑๒ รูป/คน มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม โดยจำแนกตาม ตำแหน่ง อายุ พรรษา และการศึกษา รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

(n = ๑๓๖)		
ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. ตำแหน่ง		
พระสังฆาธิการ	๑๔	๑๐.๒๙
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๘๙.๗๑
รวม	๑๓๖	๑๐๐.๐๐
๒. อายุ		
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๓๖.๐๓
๓๑-๔๐ ปี	๓๓	๒๔.๒๖
๔๑-๕๐ ปี	๑๙	๑๓.๙๗
๕๑-๖๐ ปี	๒๒	๑๖.๑๘
มากกว่า ๖๐ ปี	๑๓	๙.๕๖
รวม	๑๓๖	๑๐๐.๐๐
๓. พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๗๓	๕๓.๖๘
๕-๑๐ พรรษา	๑๗	๑๒.๕๐
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๑๖.๙๑
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๑๑.๗๖
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๗	๕.๑๕
รวม	๑๓๖	๑๐๐.๐๐
๔. การศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๑๑	๘๑.๖๒
ปริญญาตรี	๑๙	๑๓.๙๗
สูงกว่าปริญญาตรี	๖	๔.๔๑
รวม	๑๓๖	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นพระภิกษุทั่วไป จำนวน ๑๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๗๑, มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๔๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐๓, มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๗๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๖๘ และมีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๖๒

๔.๒ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

ผลการวิเคราะห์การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม

(n = ๑๓๖)

ที่	การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ด้านเมตตา	๓.๙๔	๐.๔๓๑	มาก
๒	ด้านกรุณา	๓.๘๗	๐.๔๙๔	มาก
๓	ด้านมุทิตา	๓.๘๙	๐.๔๘๖	มาก
๔	ด้านอุเบกขา	๔.๐๕	๐.๔๔๓	มาก
ภาพรวม		๓.๙๔	๐.๓๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา

(n = ๑๓๖)

ข้อ	ด้านเมตตา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	มีความรักและห่วงใยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความจริงใจ	๓.๙๐	๐.๘๗๑	มาก
๒	มีความหวังดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๔.๐๑	๐.๘๓๐	มาก
๓	สร้างความสนิทสนมด้วยอัธยาศัยที่เป็นกันเองไม่ถือตัวกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๔.๑๐	๐.๙๐๕	มาก
๔	มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๓.๘๒	๐.๘๗๑	มาก
๕	ไม่กล่าวหา ใส่ร้ายป้ายสีในทางเสียหายกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๔.๐๓	๐.๙๘๑	มาก
๖	ไม่ใช้คำพูดประชดประชันกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๓.๙๗	๑.๐๑๘	มาก
๗	เลือกใช้คำพูดที่เหมาะสมในกรณีต้องให้คำแนะนำหรือตักเตือนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๓.๘๗	๐.๘๖๘	มาก
๘	มีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเจริญ ลาภ ยศ และชื่อเสียง กับและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๓.๘๒	๐.๘๖๒	มาก
รวม		๓.๙๔	๐.๘๓๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๓ สร้างความสนิทสนมด้วยอัธยาศัยที่เป็นกันเองไม่ถือตัวกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน และข้อ ๘ มีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเจริญ ลาภ ยศ และชื่อเสียง กับและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒

ตารางที่ ๔๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา

(n = ๑๓๖)

ข้อ	ด้านกรุณา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	มีความสงสารเมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณมีความทุกข์หรือเดือนร้อน	๔.๐๑	๑.๐๑๘	มาก
๒	ให้การช่วยเหลือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณในคราวที่ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนตามสมควรแก่เหตุ	๓.๖๓	๐.๙๕๐	มาก
๓	ไม่เบียดเบียนให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณได้รับความลำบากในการทำงาน	๓.๗๙	๑.๐๒๑	มาก
๔	เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณ ในคราวที่เขาได้รับความลำบากจากการทำงาน	๓.๙๖	๐.๙๗๓	มาก
๕	แนะนำวิธีการหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณ	๓.๙๙	๑.๐๔๓	มาก
๖	บำรุงขวัญแก่กำลังใจในการทำงานแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณ	๓.๘๔	๐.๙๓๗	มาก
๗	อำนวยความสะดวกหรือสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานอย่างเต็มกำลังแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณ	๔.๐๒	๑.๐๒๒	มาก
๘	ร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงานร่วมกับแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณด้วยความจริงใจและไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ	๓.๗๕	๐.๙๕๖	มาก
รวม		๓.๘๗	๐.๙๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ อำนวยความสะดวกหรือสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานอย่างเต็มกำลังแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ ให้การช่วยเหลือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคุณในคราวที่ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนตามสมควรแก่เหตุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา

(n = ๑๓๖)

ข้อ	ด้านมูทิตา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่เขาได้รับการพัฒนาความรู้ในระดับที่สูงขึ้น	๓.๗๙	๐.๙๘๒	มาก
๒	มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่เขามีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงขึ้น	๓.๙๘	๑.๐๕๗	มาก
๓	มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่เขามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม	๓.๕๔	๐.๙๐๒	มาก
๔	แสดงความเร่าร้อน ห่วงใยเมื่อมีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุ่งให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๓.๗๑	๐.๙๕๙	มาก
๕	ให้กำลังใจแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนในคราวที่มีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุ่งให้เกิดความเสียหาย	๔.๐๒	๑.๐๐๗	มาก
๖	ไม่แสดงอาการริษยา อิจฉาริษยา เมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนได้รับการยกย่องชมเชยจากบุคคลอื่น	๓.๙๐	๐.๙๑๓	มาก
๗	มีส่วนช่วยในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานที่ดีหรือความดีงามของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๔.๐๗	๐.๙๓๒	มาก
๘	รักษาความลับหรือเรื่องราวส่วนตัวของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๔.๑๕	๐.๙๖๒	มาก
รวม		๓.๘๙	๐.๔๘๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๘ รักษาความลับหรือเรื่องราวส่วนตัวของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๓ มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่เขามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา

(n = ๑๓๖)

ข้อ	ด้านอุเบกขา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	มีความเที่ยงธรรมและซื่อสัตย์สุจริตต่อการปฏิบัติหน้าที่	๓.๘๙	๐.๙๗๙	มาก
๒	ข่มใจรักษาอารมณ์ให้มั่นคงอยู่เสมอแม้ในคราวที่มีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุ่งให้เกิดความเสียหาย	๓.๙๗	๑.๐๑๑	มาก
๓	วางตัวเป็นกลางเมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนเกิดขุ่นเคืองใจหรือการทะเลาะเบาะแว้งกัน	๓.๙๒	๑.๐๒๖	มาก
๔	ยกย่องชมเชยหรือสรรเสริญคุณงามความดีโดยปราศจากอคติเมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนมีความประพฤติดี	๓.๙๐	๐.๙๑๐	มาก
๕	ตำหนิโทษโดยปราศจากอคติเมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนมีความประพฤติไม่ดี	๓.๙๙	๐.๙๓๙	มาก
๖	มีความเป็นกลาง ไม่เอนเอียง ในกรณีที่ต้องมีส่วนในการให้คุณให้โทษกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๔.๐๓	๐.๙๘๑	มาก
๗	มีความวางเฉยเป็นปกติไม่ตีใจเสียใจต่อสถานการณ์ที่ไม่ถูกต้องสำหรับการแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมในหลักเมตตาจิต กรุณาจิต และอุเบกขาจิตได้	๔.๓๗	๐.๗๕๐	มาก
๘	ใช้วิธีการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างยุติธรรมในกรณีที่ต้องตัดสินโทษแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๔.๓๕	๐.๘๙๙	มาก
รวม		๔.๐๕	๐.๔๔๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ มีความวางเฉยเป็นปกติ ไม่ตีใจ เสียใจต่อสถานการณ์ที่ไม่ถูกต้องสำหรับการแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมในหลักเมตตาจิต กรุณาจิต และอุเบกขาจิตได้ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ ยกย่องชมเชยหรือสรรเสริญคุณงามความดีโดยปราศจากอคติ เมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนมีความประพฤติดี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ ตำแหน่ง อายุ พรรษา และการศึกษาของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย ทั้ง ๔ ข้อ ได้แก่

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จึงทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยผลการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๑๔	๔.๐๖	๐.๓๒๑	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๓.๙๓	๐.๓๓๔	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๙๔	๐.๓๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามตำแหน่ง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๑๔	๔.๐๖	๐.๓๒๑	๑.๔๒๖	๐.๑๕๖
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๓.๙๓	๐.๓๓๔		

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๑๔	๔.๐๔	๐.๖๐๘	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๓.๙๓	๐.๔๐๗	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๙๔	๐.๔๓๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามตำแหน่ง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๑๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๑๔	๔.๐๔	๐.๖๐๘	๐.๗๐๗	๐.๔๙๑
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๓.๙๓	๐.๔๐๗		

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๑๔	๓.๙๑	๐.๗๓๓	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๓.๘๗	๐.๔๖๔	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๘๗	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา จำแนกตามตำแหน่ง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗

ตารางที่ ๔.๑๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๑๔	๓.๙๑	๐.๗๓๓	๐.๒๙๙	๐.๗๖๕
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๓.๘๗	๐.๔๖๔		

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุทิตา จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๑๔	๔.๐๐	๐.๓๖๗	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๓.๘๘	๐.๔๙๗	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๘๙	๐.๔๘๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุทิตา จำแนกตามตำแหน่ง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

ตารางที่ ๔.๑๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุทิตา จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๑๔	๔.๐๐	๐.๓๖๗	๐.๘๕๙	๐.๓๙๒
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๓.๘๘	๐.๔๙๗		

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุทิตา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๑๔	๔.๒๙	๐.๒๙๖	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๔.๐๓	๐.๔๕๐	มาก
รวม	๑๓๖	๔.๐๕	๐.๔๔๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามตำแหน่ง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	n	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๑๔	๔.๒๙	๐.๒๙๖	๒.๐๙๐	๐.๐๓๙
พระภิกษุทั่วไป	๑๒๒	๔.๐๓	๐.๔๕๐		

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

อายุ	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๓.๙๗	๐.๓๔๔	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๓๓	๓.๙๕	๐.๒๗๒	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๑๙	๓.๙๖	๐.๒๖๒	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๒๒	๓.๘๘	๐.๔๖๐	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๑๓	๓.๘๗	๐.๓๐๙	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๙๔	๐.๓๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๑๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๘๗	๔	๐.๐๔๗	๐.๔๑๒	๐.๘๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๔.๘๗๙	๑๓๑	๐.๑๑๔		
รวม	๑๕.๐๖๖	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามอายุ

อายุ	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๓.๙๕	๐.๔๐๓	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๓๓	๓.๙๐	๐.๔๙๘	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๑๙	๓.๙๕	๐.๓๗๘	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๒๒	๓.๙๘	๐.๔๖๗	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๑๓	๓.๙๐	๐.๔๑๕	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๙๔	๐.๔๓๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๒๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๑๘	๔	๐.๐๓๐	๐.๑๕๕	๐.๙๖๐
ภายในกลุ่ม	๒๔.๙๔๙	๑๓๑	๐.๑๙๐		
รวม	๒๕.๐๖๗	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรรณา จำแนกตามอายุ

อายุ	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๓.๘๖	๐.๕๖๐	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๓๓	๓.๘๙	๐.๓๖๗	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๑๙	๔.๐๑	๐.๓๗๖	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๒๒	๓.๘๑	๐.๔๘๙	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๑๓	๓.๗๗	๐.๖๗๕	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๘๗	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรรณา จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗

ตารางที่ ๔.๒๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรรณา จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๘๐	๔	๐.๑๔๕	๐.๕๘๖	๐.๖๗๔
ภายในกลุ่ม	๓๒.๔๒๐	๑๓๑	๐.๒๔๗		
รวม	๓๓.๐๐๐	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรรณา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุกิตา จำแนกตามอายุ

อายุ	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๓.๙๗	๐.๓๖๙	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๓๓	๓.๘๔	๐.๔๔๑	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๑๙	๓.๘๙	๐.๕๑๙	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๒๒	๓.๘๒	๐.๗๖๐	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๑๓	๓.๘๖	๐.๓๖๔	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๘๙	๐.๔๘๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุกิตา จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

ตารางที่ ๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุกิตา จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๕๖	๔	๐.๑๓๙	๐.๕๘๑	๐.๖๗๗
ภายในกลุ่ม	๓๑.๓๑๕	๑๓๑	๐.๒๓๙		
รวม	๓๑.๘๗๑	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๒๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุกิตา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามอายุ

อายุ	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๔๙	๔.๐๘	๐.๔๓๒	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๓๓	๔.๑๗	๐.๓๒๓	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๑๙	๔.๐๐	๐.๓๒๕	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๒๒	๓.๙๓	๐.๖๐๒	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี	๑๓	๓.๙๔	๐.๕๕๑	มาก
รวม	๑๓๖	๔.๐๕	๐.๔๔๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๓๑	๔	๐.๒๕๘	๑.๓๒๖	๐.๒๖๔
ภายในกลุ่ม	๒๕.๔๖๐	๑๓๑	๐.๑๙๔		
รวม	๒๖.๔๙๑	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๒๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๗๓	๓.๙๕	๐.๓๑๙	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๗	๓.๙๔	๐.๒๘๙	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๓.๙๐	๐.๓๖๑	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๓.๘๗	๐.๔๔๓	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๗	๔.๑๖	๐.๑๕๕	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๙๔	๐.๓๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๒๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๖๖	๔	๐.๑๑๗	๑.๐๔๕	๐.๓๘๖
ภายในกลุ่ม	๑๔.๖๐๐	๑๓๑	๐.๑๑๑		
รวม	๑๕.๐๖๖	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๒๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๗๓	๓.๙๒	๐.๔๐๓	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๗	๓.๙๖	๐.๕๖๑	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๓.๙๒	๐.๓๘๔	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๓.๙๑	๐.๔๕๑	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๗	๔.๒๗	๐.๔๕๙	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๙๔	๐.๔๓๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๓๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๘๒๔	๔	๐.๒๐๖	๑.๑๑๓	๐.๓๕๓
ภายในกลุ่ม	๒๔.๒๔๔	๑๓๑	๐.๑๘๕		
รวม	๒๕.๐๖๗	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๓๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรรณา จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๗๓	๓.๘๖	๐.๕๒๐	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๗	๔.๐๐	๐.๓๐๖	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๓.๗๙	๐.๖๐๒	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๓.๘๖	๐.๓๓๘	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๗	๔.๐๔	๐.๕๒๙	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๘๗	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรรณา จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗

ตารางที่ ๔.๓๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรรณา จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๖๔๕	๔	๐.๑๖๑	๐.๖๕๓	๐.๖๒๖
ภายในกลุ่ม	๓๒.๓๕๔	๑๓๑	๐.๒๔๗		
รวม	๓๓.๐๐๐	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๓๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรรณา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๗๓	๓.๙๓	๐.๔๒๒	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๗	๓.๘๓	๐.๒๕๔	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๓.๘๔	๐.๖๐๐	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๓.๗๗	๐.๗๖๙	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๗	๔.๑๓	๐.๒๒๘	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๘๙	๐.๔๘๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

ตารางที่ ๔.๓๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๘๙๒	๔	๐.๒๒๓	๐.๙๔๓	๐.๔๔๑
ภายในกลุ่ม	๓๐.๙๗๙	๑๓๑	๐.๒๓๖		
รวม	๓๑.๘๗๑	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๓๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๗๓	๔.๐๙	๐.๓๙๑	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๗	๓.๙๖	๐.๕๒๑	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๔.๐๔	๐.๔๖๑	มาก
๑๖-๒๐ พรรษา	๑๖	๓.๙๕	๐.๕๙๓	มาก
มากกว่า ๒๐ พรรษา	๗	๔.๒๑	๐.๓๑๒	มาก
รวม	๑๓๖	๔.๐๕	๐.๔๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕

ตารางที่ ๔.๓๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๙๐	๔	๐.๑๔๗	๐.๗๔๖	๐.๕๖๒
ภายในกลุ่ม	๒๕.๙๐๑	๑๓๑	๐.๑๙๘		
รวม	๒๖.๔๙๑	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๓๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๑๑	๓.๙๒	๐.๓๔๕	มาก
ปริญญาตรี	๑๙	๔.๐๔	๐.๒๙๒	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๖	๔.๐๗	๐.๑๔๖	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๙๔	๐.๓๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๓๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๔๑	๒	๐.๑๗๐	๑.๕๓๙	๐.๒๑๘
ภายในกลุ่ม	๑๔.๗๒๖	๑๓๓	๐.๑๑๑		
รวม	๑๕.๐๖๖	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๓๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๑๑	๓.๙๓	๐.๔๐๕	มาก
ปริญญาตรี	๑๙	๓.๙๗	๐.๕๙๓	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๖	๔.๐๘	๐.๓๑๓	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๙๔	๐.๔๓๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๔๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๕๘	๒	๐.๐๗๙	๐.๔๒๑	๐.๖๕๗
ภายในกลุ่ม	๒๔.๙๐๙	๑๓๓	๐.๑๘๗		
รวม	๒๕.๐๖๗	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๔๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา จำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๑๑	๓.๘๓	๐.๕๒๕	มาก
ปริญญาตรี	๑๙	๔.๐๗	๐.๒๘๗	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๖	๔.๐๐	๐.๑๕๘	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๘๗	๐.๔๙๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗

ตารางที่ ๔.๔๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๓๗	๒	๐.๕๑๘	๒.๑๕๗	๐.๑๒๐
ภายในกลุ่ม	๓๑.๙๖๓	๑๓๓	๐.๒๔๐		
รวม	๓๓.๐๐๐	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๔๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุฑิตา จำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๑๑	๓.๘๗	๐.๕๒๐	มาก
ปริญญาตรี	๑๙	๓.๙๕	๐.๓๑๘	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๖	๔.๐๘	๐.๐๖๕	มาก
รวม	๑๓๖	๓.๘๙	๐.๔๘๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุฑิตา จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๔๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุฑิตา จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๒๘	๒	๐.๑๖๔	๐.๖๙๒	๐.๕๐๒
ภายในกลุ่ม	๓๑.๕๔๓	๑๓๓	๐.๒๓๗		
รวม	๓๑.๘๗๑	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๔๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุฑิตา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามการศึกษา

การศึกษา	n	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๑๑	๔.๐๓	๐.๔๔๒	มาก
ปริญญาตรี	๑๙	๔.๑๖	๐.๔๘๐	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๖	๔.๑๐	๐.๓๔๘	มาก
รวม	๑๓๖	๔.๐๕	๐.๔๔๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามการศึกษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

ตารางที่ ๔.๔๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา จำแนกตามการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๒๖๖	๒	๐.๑๓๓	๐.๖๗๓	๐.๕๑๒
ภายในกลุ่ม	๒๖.๒๒๕	๑๓๓	๐.๑๙๗		
รวม	๒๖.๔๙๑	๑๓๕			

จากตารางที่ ๔.๔๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๗ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๔

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบ	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑. พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน	๑.๔๒๖	-	๐.๑๕๖	-	✓
๒. พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน	-	๐.๔๑๒	๐.๘๐๐	-	✓
๓. พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน	-	๑.๐๔๕	๐.๓๘๖	-	✓
๔. พระสงฆ์ที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกัน	-	๑.๕๓๙	๐.๒๑๘	-	✓

จากตารางที่ ๔.๔๗ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ ตำแหน่ง อายุ พรรษา และการศึกษา มีผลให้มีความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) วิเคราะห์เป็นความเรียงประกอบตาราง ดังนี้

๔.๔.๑ ด้านเมตตา

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔๘ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. พระภิกษุสามเณรบางรูปได้รับความเมตตาจากเจ้าอาวาสเป็นพิเศษ อาจด้วยเหตุที่เป็นผู้สนองงานให้ หรืออาจมีปัญญาสามารถทำงานภายในวัดได้มากกว่าพระภิกษุสามเณรรูปอื่น ๆ เมื่อได้รับความเมตตาเป็นพิเศษจึงส่งผลให้ภิกษุสามเณรรูปอื่น ๆ ที่ไม่เข้าใจในเหตุผลแท้จริงกล่าวหาว่าเจ้าอาวาสไม่เป็นธรรม เป็นต้น	๑. ควรให้ความรักและเมตตาพระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความเสมอภาค ไม่ลำเอียง
๒. พระสังฆาธิการบางรูป ไม่แสดงออกถึงความเมตตาที่มีต่อภิกษุสามเณรภายในวัด อาจเพราะไม่เก่งเรื่องการแสดงออกด้านความรัก หรืออาจวางตัวให้เป็นที่เกรงขามของผู้ได้บังคับบัญชา แต่การกระทำดังกล่าวก็อาจส่งผลในเชิงลบได้	๒. ควรเป็นแบบอย่างทางความประพฤติ โดยแสดงความรัก ความปรารถนาดี และมีเมตตาริจิตต่อพระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชา

๔.๔.๒ ด้านกรุณา

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔๙ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. พระสังฆาธิการบางวัด ขาดการเอาใจใส่ ดูแลภิกษุสามเณรในปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคราวเดือนร้อนเรื่องต่าง ๆ หรือกล่าวได้ว่า ขาดการจัดสวัสดิการ เช่นที่ รัฐบาลจัดให้มีสวัสดิการรัฐ	๑. ควรประกาศให้พระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชาทราบเกี่ยวกับขอบเขตของการจัดสรรสวัสดิการ
๒. พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้รับการอบรมเป็นประจำ อย่างน้อยในคราวที่ลงทำวัตรสวดมนต์ หรืออุโบสถสังฆกรรม แต่ในส่วนของศิษย์วัดและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ภายในวัดยังไม่ได้รับการอบรมอย่างเป็นรูปธรรมเช่นเดียวกันภิกษุสามเณรที่อยู่ภายในวัด	๒. ควรจัดให้มีการอบรมธรรมะแก่ศิษย์วัดเป็นประจำทุกสัปดาห์

๔.๔.๓ ด้านมุกิตา

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุกิตา มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๕๐ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุกิตา

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. พระสังฆาธิการบางรูปถูกกล่าวหาว่าไม่เป็นธรรม หรือเล่นพรรคเล่นพวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้คุณให้โทษ	๑. การให้คุณและให้โทษแก่พระภิกษุสามเณร ผู้ได้บังคับบัญชาควรมีความเป็นธรรม เสมอภาคกันทุกฝ่าย ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก
๒. พระสังฆาธิการมีการแสดงความยินดีแก่กัน ในคราวที่ประสบความสำเร็จต่าง ๆ หรือมีเรื่องที่น่ายินดี แต่สำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปยังขาดการกระทำในรูปแบบนี้ ซึ่งอาจเพราะขาดปัจจัย แต่ในความเป็นจริงนั้น การแสดงมุกิตาไม่จำเป็นต้องแสดงออกทางวัตถุ เท่านั้น	๒. พระภิกษุสามเณรควรรวมกลุ่มกันในการแสดงความยินดี ชมเชย หรือให้กำลังใจเมื่อมี สหธรรมิกที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน

๔.๔.๔ ด้านอุเบกขา

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๕๑ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. พระสังฆาธิการบางรูปถูกมองว่าไม่เป็นกลางจากบุคคลผู้เสียผลประโยชน์	๑. ควรวางตัวเป็นกลางเมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งขึ้น ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นคู่กรณีกัน
๒. พระสังฆาธิการบางรูปลงโทษผู้ได้บังคับบัญชาหรือผู้อยู่ใต้ปกครองเกินกว่าเหตุ ซึ่งอาจเป็นเพราะความไม่รู้จริง จึงใช้นโยบาย “กันไว้ดีกว่าแก้”	๒. ควรให้ความยุติธรรมกับพระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชาโดยเท่าเทียมกัน

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๒ รูป/คน ดังนี้

๑) พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์	เจ้าคณะอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๒) พระครูสถิตกมลธรรม	เจ้าคณะตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๓) พระครูสมุทรปัญญาพล	เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๔) พระมหานพพล กนตสีโล, ดร.	เจ้าคณะตำบลบางคนที่ อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๕) พระครูสมุห์บุญหยุด วฑฒโน	เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง-บางพรม อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๖) พระใบฎีกาศรชัย ชินวโร, ดร.	เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๗) นางสาวนิลบล รั้งซีธรรมานุกุล	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม
๘) นายณัฐภัทร เอมอ่อน	นายอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๙) นายวัลลภ สุวรรณฉวี	ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๑๐) นายแจ่ม โสรรัตนาร	ไวยาวัจกรวัดตะโหนดราย อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๑๑) นายวินัย จิตรสมุทร	ไวยาวัจกรวัดปากง่าม อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๑๒) นายนิพนธ์ อัครางกูร	ไวยาวัจกรวัดวัดเจริญสุขาราม อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๒ รูป/คน เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๕.๑ ด้านเมตตา

แนวทางการส่งเสริมปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา คือ

๑) การเมตตาควรมีความห่วงใยและดูแลพระผู้อยู่ใต้ปกครองให้ดี ไม่ประสงค์มีความสนิทสนมกันดีไม่ถือตัวโดยให้คำแนะนำสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่พระผู้ปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม^๑

๒) ในการปกครองคณะสงฆ์ เราท่านทั้งหลายจะเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการก็ดี พระสงฆ์ทั่วไปในเขตปกครองก็ดี มีความปรารถนาดีต่อกันดีต่อการมีความรักสามัคคีกัน เป็นต้น^๒

๓) ควรมีความรักอย่างจริงใจปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยไม่มีเหตุผล และปรารถนาต้องการให้ผู้อื่นไม่มีความสุข มีความเจริญทั้งในหน้าที่การงานและเรื่องส่วนตัว ต้องปรารถนาดีกับผู้ใต้ปกครองทั้งหมด ช่วยเหลือแนะนำให้ผู้ใต้ปกครองให้พบกับความสุขความสำเร็จ และต้องปกครองบังคับบัญชาด้วยความรักและความหวังดี เหมือนพ่อปกครองลูก^๓

๔) ควรมีความเมตตาทุ้มเทและเสียสละแก่ผู้ปกครอง และต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกลเพื่อจะได้พัฒนาการปกครองของคณะสงฆ์ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป มีการพัฒนาองค์กรการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ^๔

๕) ให้การดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามหน้าที่และสภาพที่เป็นไปได้ ไปมาหาสู่กันเยี่ยมเยียนกันตามโอกาส^๕

๖) ห่วงใยและดูแลผู้ใต้ปกครองให้ดีในภาพรวม ให้มีความสนิทสนม ด้วยอัธยาศัยเป็นกันเอง ไม่ถือตัว คอยแนะนำ ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่พระผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามสมควร^๖

๗) ควรมอบความปรารถนาดีต่อชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ การปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่สนองงานคณะสงฆ์กรมองในส่วนตัว หากมีข้อบกพร่องบ้างก็ขอให้มองข้ามหรือให้อภัย ควรใช้คนให้เหมาะสมกับงานและความถนัด และเมื่อมีปัญหาอุปสรรคให้ช่วยเหลือแก้ปัญหาโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก สร้างความสามัคคีให้แก่มุ่งสงฆ์^๗

^๑สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์, เจ้าคณะอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^๒สัมภาษณ์ พระครูสถิตกมลธรรม, เจ้าคณะตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^๓สัมภาษณ์ พระครูสมุทรปัญญาพล, เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^๔สัมภาษณ์ พระมหานพพล กนตสีโล, ดร., เจ้าคณะตำบลบางคนที่ อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^๕สัมภาษณ์ พระครูสมุห์บุญหยด วฑฒโน, เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง-บางพรม อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^๖สัมภาษณ์ พระใบฎีกาศรชัย ชินวโร, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๐.

^๗สัมภาษณ์ นางสาวนิลุบล รั้งสีธรรมานุกูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

๘) ควรมีความปรารถนาดี ให้ผู้อื่นเป็นสุขด้วยความรักความหวังดีที่จะช่วยเหลือทุก ๆ คน ควรมีจิตใจปราศจากความอาฆาตพยาบาทโกรธแค้นและแสดงออกทางสีหน้าและสายตาด้วยความปรารถนาดี^{๘๔}

๙) แนวทางในการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักของพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในด้านเมตตา ได้แก่ (๑) ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องทำตัวให้มีความสนิทสนมเป็นกันเองกับเชื่อว่าในเขตปกครอง ให้ความยุติธรรม ส่งเสริมพัฒนาความรู้ให้มีชื่อเสียง และให้รางวัลสำหรับเจ้าอาวาสที่กระทำความดี หรือมีการทำโครงการที่ดี ๆ เป็นต้น (๒) สำหรับเจ้าอาวาส ควรมีจิตใจที่ดี มีอภัยภัยที่ตีความเป็นกันเอง ไม่ถือตัว มีความยุติธรรมในการจัดकिनมนต์ และควรมีรางวัลสำหรับพระที่อยู่ในปกครองที่ประพฤติตนดี^{๘๕}

๑๐) ต้องสร้างมิตรภาพกับผู้ใต้ปกครองของตน ต้องมีการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ความเมตตาเมื่อเกิดขึ้นก็จะกำจัดความพยาบาทให้หมดไปและทำให้ลูกน้องรักและตั้งใจทำงาน^{๘๖}

๑๑) ควรมีเมตตาทั้งต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย พยายามแก้กฏลชีวิตต่าง ๆ เหล่านี้ให้มีความสุขตามสมควร^{๘๗}

๑๒) เจ้านายควรสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ใต้ปกครองมีความสุข ควรหมั่นสังเกตซักถามความเป็นอยู่ จะทำให้พวกเขาารู้สึกว่าได้รับความหวังใย และเกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดี^{๘๘}

๔.๕.๒ ด้านภรรณา

แนวทางการส่งเสริมปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านภรรณา คือ

๑) ควรให้โอกาสผู้ที่มีความรู้ความสามารถได้ปฏิบัติหน้าที่ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในภาพรวม และสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงานอย่างเต็มที่ให้งานบรรลุสำเร็จไปได้ด้วยดี^{๘๙}

๒) การปกครองนั้นมีการช่วยเหลือและแนะนำซึ่งกันและกันเพราะเหตุว่าในความสงสารนั้นถ้าเราใช้ให้ถูกก็เกิดผลดีมากแต่ต้องใช้ให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยด้วย^{๙๐}

^{๘๔} สัมภาษณ์ นายณัฐภัทร เอมอ่อน, นายอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี, ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี, ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๗} สัมภาษณ์ นายวินัย จิตรสมุทร, ไวยาวัจกรวัดปากง่าม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายนิพนธ์ อธิราษฎร์, ไวยาวัจกรวัดวัดเจริญสุขาราม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์, เจ้าคณะอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระครูสถิตกมลธรรม, เจ้าคณะตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

๓) ผู้ปกครองควรมีความกรุณาต่อผู้ใต้ปกครอง เมื่อตกทุกข์ได้ยากทุกกรณีต้องคอยช่วยเหลืออย่างทันท่วงที ไม่นิ่งคุดาย เวลาเจ็บไข้ให้ดูแล เหมือนคำโบราณที่ว่า ยามดีใช้ ยามไข้รักษา ยามผู้ใต้บังคับบัญชาเดือดร้อนผู้ปกครองต้องช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ^{๑๕}

๔) ผู้บังคับบัญชาที่ดีต้องไม่ทอดทิ้งผู้ใต้ปกครอง ต้องให้ความช่วยเหลือให้คำชี้แนะแนวทางในการทำงานและแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งนี้รวมถึงเรื่องส่วนตัวด้วย^{๑๖}

๕) ต้องให้ความช่วยเหลือกันในยามที่ทุกข์หรือมีปัญหาต่าง ๆ ให้คำแนะนำกันไปตามโอกาส ไม่เบียดเบียน ควรมีความสงสารและสงเคราะห์กัน^{๑๗}

๖) ให้โอกาสพระมีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ ควรให้การสนับสนุนการทำงานของ เขาเพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี^{๑๘}

๗) ควรอนุเคราะห์ช่วยเหลือและให้โอกาส ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงานหรือเรื่องส่วนตัว และเมื่อมีปัญหาอุปสรรคต้องคอยช่วยเหลือ ให้คำชี้แนะ ให้คำแนะนำ ซึ่งถือเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย^{๑๙}

๘) ควรช่วยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ ผู้ใหญ่ที่ดี เจ้านายที่ดี ควรมีคุณธรรมข้อนี้^{๒๐}

๙) ความกรุณา คือ สงสารและช่วยเหลือให้พ้นจากทุกข์ แต่บางครั้งด้านนี้ไม่สามารถที่จะทำให้เป็นสิ่งที่จับต้องได้ มีลักษณะเป็นนามธรรม^{๒๑}

๑๐) เมื่อเห็นผู้ใต้ปกครองได้รับความทุกข์ต้องสงสารคิดที่จะช่วยเหลือจากความทุกข์ของเขาให้หมดไป เพื่อการงานของคณะสงฆ์จะได้เดินหน้าต่อไปได้ด้วยดี^{๒๒}

๑๑) เมื่อพบเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ก็ต้องการที่จะช่วยเหลือให้เขาพ้นทุกข์เท่าที่ตนจะทำได้ โดยไม่ให้ตนเองเดือดร้อน เช่น เมื่อมีพระอาพาธก็ช่วยพากันไปโรงพยาบาลไปรักษาให้หายดี เป็นต้น^{๒๓}

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรปัญญาพล, เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระมหานพพล กนตสีโล, ดร., เจ้าคณะตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์บุญหยด วฑฒโน, เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง-บางพรหม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาศรชัย ชินวโร, ดร., เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๓๓ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางสาวนิลุบล รังสีธรรมานุกูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายณัฐภัทร เอมอ่อน, นายอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี, ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี, ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายวินัย จิตรสมุทร, ไวยาวัจกรวัดปากง่าม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

๑๒) ในยามที่พูดได้ปกครองมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นส่วนใด ผู้ปกครองควรยื่นมือเข้าไปช่วยตามความเหมาะสม สิ่งเหล่านี้ เขาต้องการกำลังใจมากที่สุด หรือควรพูดให้กำลังใจ สิ่งสำคัญคือต้องไม่ทอดทิ้งผู้ใต้ปกครอง^{๒๔}

๔.๕.๓ ด้านมุทิตา

แนวทางการส่งเสริมปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุทิตา คือ

๑) ควรมีการส่งเสริมช่วยเหลือกันให้มากขึ้น ควรมีการประชุมกันเพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และแสดงความยินดียกย่องแก่พระผู้ใต้ปกครองเมื่อเขาประสบความสำเร็จหรือเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๒๕}

๒) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อคณะสงฆ์มีการทำดีประพฤติดีปฏิบัติดีก็จะทำให้ท่านทั้งหลายนั้นอยู่อย่างมีความสุข ก็พลอยกันยินดีและสนับสนุนให้ท่านทั้งหลายสร้างคุณความดีในพระพุทธศาสนา^{๒๖}

๓) ควรมีความเบิกบานยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุขก็แสดงความยินดีด้วย และพร้อมที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้เจริญ^{๒๗}

๔) ควรสนับสนุนสร้างขวัญกำลังใจ สร้างแรงจูงใจ ให้รางวัลแก่ผู้ใต้ปกครอง และมีความยินดีกับผู้ใต้ปกครองเมื่อเขาประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ไม่ทอดทิ้งผู้ใต้ปกครอง^{๒๘}

๕) ในคราวที่ได้เลื่อนตำแหน่งไม่ดีขึ้นก็ต้องพลอยยินดี เมื่อได้ดีก็ไม่อิจฉาริษยากันไม่กล่าวร้ายกตให้ต่ำลง^{๒๙}

๖) ควรมีการส่งเสริมช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้มากขึ้นโดยประชุมร่วมกันเพื่อความสามัคคีและร่วมแสดงความยินดียกย่องให้แก่ผู้ที่มีการพัฒนาจนประสบความสำเร็จ ซึ่งจะเป็นการรักษาหัวใจไมตรีได้ยาวนาน มีส่วนทำให้พระสังฆาธิการเกิดความกลมเกลียวสามัคคีกัน^{๓๐}

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายนิพนธ์ อธิราษฎร์, วยาวัจกรวัดวัดเจริญสุขาราม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวัดฉิม, เจ้าคณะอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูสถิตกมลธรรม, เจ้าคณะตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรปัญญาพล, เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระมหานพพล กนตสีโล, ดร., เจ้าคณะตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์บุญหยุด วฑฒโน, เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง-บางพรม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาศรชัย ชินวโร, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๐.

๗) ควรมีความยินดีเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานหรือเรื่องอื่น หรือสนับสนุนให้มีการพัฒนาความรู้ความสามารถที่มีอยู่ให้เพิ่มขึ้น เสมือนเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ จูงใจ ให้รางวัลโดยทางอ้อม^{๓๑}

๘) เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุขก็พลอยยินดี เมื่อเขาได้ดีมีความเจริญยิ่งขึ้นไปก็ยินดีด้วยความจริงใจ มุทิตานี้จะเป็นเครื่องช่วยจิตใจให้พ้นความริษยา คือ วางตนได้เหมาะสมในสังคม^{๓๒}

๙) แนวทางการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ด้านมุทิตานี้ ควรมีความแสดงความชื่นชมยินดีต่อพระที่อยู่ใต้บังคับบัญชาเมื่อเขาพัฒนาตนเองให้มีความรู้หรือมีตำแหน่งที่สูงขึ้นก็ไม่ควรอิจฉาริษยา ไม่ฟ้องร้องกันหรือยุยงให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะของสงฆ์ การอิจฉาริษยาก่อให้เกิดการแตกสามัคคีในหมู่คณะ^{๓๓}

๑๐) มุทิตาคือความพวยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี เช่น แสดงความยินดีกับพระที่สอบได้เปรียญธรรม หรือแสดงความยินดีกับผู้ใต้ปกครองของตนที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานคณะสงฆ์^{๓๔}

๑๑) ผู้ใหญ่ที่แท้จริงต้องรู้จักส่งเสริมผู้น้อย ไม่มีจิตริษยาตาร้อนเมื่อเขาได้ดีกว่าตน^{๓๕}

๑๒) ในยามผู้ใต้ปกครองทำผลงานได้ดีประสบความสำเร็จในชีวิตหรือหน้าที่การงาน ผู้ปกครองก็ควรแสดงความยินดีกับเขาอย่างจริงใจและให้กำลังใจเพื่อให้การทำงานพัฒนายิ่งขึ้นไป^{๓๖}

๔.๕.๔ ด้านอุเบกขา

แนวทางการส่งเสริมปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา คือ

๑) ควรส่งเสริมให้ยึดหลักความถูกต้อง ลดความอคติลำเอียง ทำตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ พระธรรมวินัย มีใจเป็นกลาง วางเฉย ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง พิจารณาตามเหตุและผล^{๓๗}

๒) อุเบกขา คือ วางใจให้เป็นกลาง ในความหมายของคำว่าวางใจให้เป็นกลางนั้น คือ มีการพัฒนาด้วยเหตุผล ด้วยธรรมะ ด้วยความจริง เมื่อมีการพิจารณาทั้ง ๓ ประการนั้น การวางใจให้เป็นกลางจะนำไปสู่การวางตัวที่ถูกต้อง^{๓๘}

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางสาวนิลุบล รั้งสีธรรมานุกูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายณัฐภัทร เอมอ่อน, นายอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี, ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี, ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายวินัย จิตรสมุทร, ไวยาวัจกรวัดปากงาม อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายนิพนธ์ อธิราษฎร์, ไวยาวัจกรวัดวัดเจริญสุขาราม อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์, เจ้าคณะอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสถิตกมลธรรม, เจ้าคณะตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

๓) พระสังฆาธิการทุกระดับต้องวางใจเป็นกลางดำรงอยู่ในความมีสติพิจารณาด้วยปัญญาเที่ยงตรงเหมือนตาชั่งไม่โอนเอนข้างใดข้างหนึ่งด้วยความรัก ลำเอียง เกลียด กลัว โง่^{๓๙}

๔) ต้องเว้นจากอคติรับฟังวิเคราะห์ด้วยเหตุผลไม่ใช่อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ^{๔๐}

๕) ความวางเฉยเป็นเรื่องที่เหม็นออกจากอคติด้วยปัญญา พิจารณาให้ถ่องแท้ในทุกสถานการณ์ที่ตนเองต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุกับเหตุการณ์นั้น ๆ ด้วยความเป็นธรรม^{๔๑}

๖) ส่งเสริมให้ยึดถือความถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบต่าง ๆ ของฝ่ายบ้านเมืองด้วย ต้องดำรงตนไว้ซึ่งความซื่อสัตย์สุจริต มีใจเป็นกลาง ถือหลักแห่งเหตุและผลเป็นสำคัญ^{๔๒}

๗) ควรมีความยุติธรรม เที่ยงธรรมตามหลักพระธรรมวินัย เว้นอคติ และรับรู้ พิจารณาวิเคราะห์ด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง ไม่ใช่อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ^{๔๓}

๘) ควรดีใจเป็นกลาง คือ มองตามความจริง โดยวางใจเรียบเสมอมั่นคงเที่ยงตรงเหมือนตาชั่งที่ได้มาตรฐาน^{๔๔}

๙) แนวทางในการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอุเบกขาควรวางตัวเป็นกลาง^{๔๕}

๑๐) พระสังฆาธิการต้องมีความยุติธรรม ให้ความยุติธรรมกับผู้ใต้ปกครองเท่ากัน ใครผิดก็ว่าไปตามผิด ใครถูกก็ว่าไปตามถูก^{๔๖}

๑๑) ควรวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือตัดสินด้วยความไม่เป็นธรรม ไม่ซ้ำเติมคนที่พลาดพลั้ง^{๔๗}

๑๒) ควรตั้งอยู่บนความยุติธรรมไม่เอนเอียงตลอดติดกับทุกฝ่ายยึดถือพระธรรมวินัยและกฎหมายเป็นสำคัญ และต้องไม่ใช่อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องอันจะก่อให้เกิดผลเสียตามมา^{๔๘}

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรปัญญาพล, เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระมหานพพล กนตสีโล, ดร., เจ้าคณะตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์บุญหยุด วฑฒโน, เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง-บางพรม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาศรชัย ชินวโร, ดร., เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นางสาวนิลุบล รั้งสีธรรมานุกูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายณัฐภัทร เอมอ่อน, นายอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี, วิทยาวัจจรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

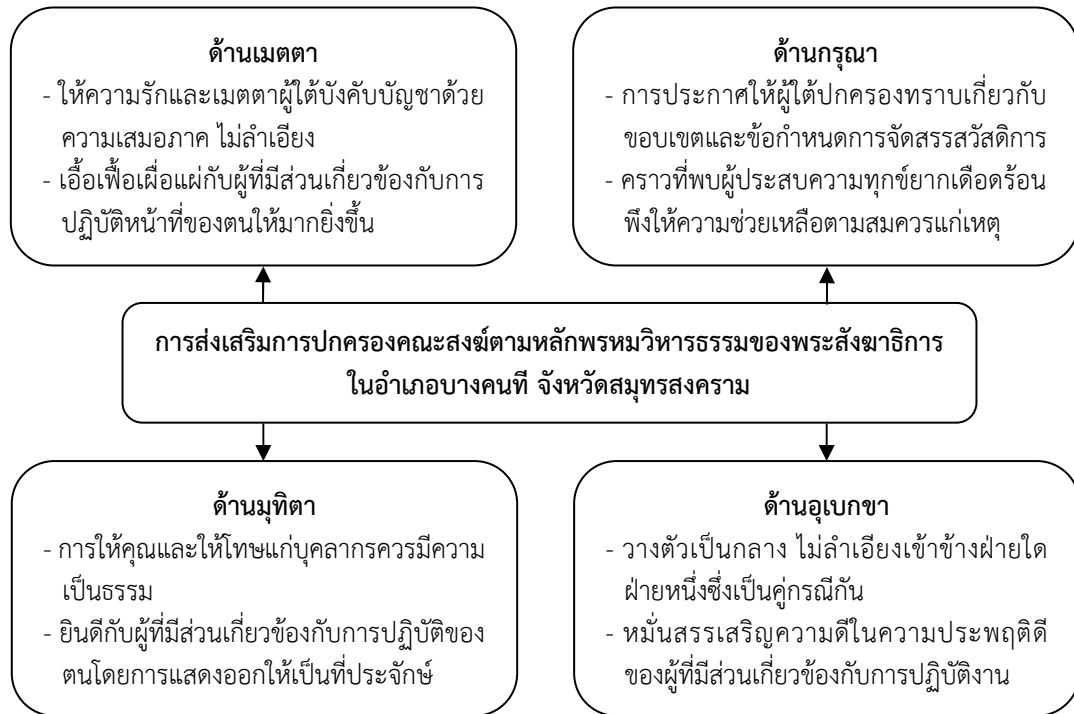
^{๔๖} สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี, วิทยาวัจจรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายวินัย จิตรสมุทร, วิทยาวัจจรวัดปากง่าม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายนิพนธ์ อัครางกูร, วิทยาวัจจรวัดวัดเจริญสุขาราม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๑.

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงครามที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge) ดังแสดงในแผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม^{๔๔}

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นแนวทางการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม คือ ด้านเมตตา ได้แก่ ให้ความรักและเมตตาผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความเสมอภาค ไม่ลำเอียง และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้มากยิ่งขึ้น ด้านกรุณา ได้แก่ การประกาศให้พระภิกษุสามเณรทราบเกี่ยวกับขอบเขตและข้อกำหนดการจัดสรรสวัสดิการ และคราวที่พบผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนพึงให้ความช่วยเหลือตามสมควรแก่เหตุ ด้านมุทิตา ได้แก่ การให้คุณและให้โทษแก่บุคลากรควรมีความเป็นธรรม เสมอภาคกันทุกฝ่าย ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก และยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติของตนโดยการแสดงออกให้เป็นที่ประจักษ์ ด้านอุเบกขา ได้แก่ วางตัวเป็นกลางเมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งขึ้น ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นคู่กรณีกัน และหมั่นสรรเสริญความดีในความประพฤติดีของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน

^{๔๔} จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย.

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพระสงฆ์ในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน ๑๓๖ รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดลองตามค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) ในกรณีตัวแปรตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และในส่วนของวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นพระภิกษุทั่วไป จำนวน ๑๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๗๑, มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๔๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐๓, มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๗๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๖๘ และมีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๖๒

๕.๑.๒ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอ บางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังนี้

(๑) ด้านเมตตา

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๓ สร้างความสนิทสนมด้วยอัธยาศัยที่เป็นกันเองไม่ถือตัวกับผู้ที่ มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๑ ส่วนข้อที่มี ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน และข้อ ๘ มีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเจริญ ลาภ ยศ และชื่อเสียง กับและผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒

(๒) ด้านกรุณา

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ อำนาจความสะดวกหรือสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือที่ ใช้ในการทำงานอย่างเต็มกำลังแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน อยู่ในระดับมาก มี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ ให้ความช่วยเหลือมีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการ ปฏิบัติหน้าที่ของตนในคราวที่ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนตามสมควรแก่เหตุ อยู่ในระดับมาก มี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓

(๓) ด้านมุทิตา

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุทิตา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๘ รักษาความลับหรือเรื่องราวส่วนตัวของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับ การปฏิบัติหน้าที่ของตน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๓ มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่เขามี ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔

(๔) ด้านอุเบกขา

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ มีความวางเฉยเป็นปกติ ไม่ดีใจ เสียใจ ต่อสถานการณ์ที่ไม่ ถูกต้องสำหรับการแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมในหลักเมตตาจิต กรุณาจิต และอุเบกขาจิตได้ อยู่ใน ระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ ยกย่องชมเชยหรือสรรเสริญ คุณงามความดีโดยปราศจากอคติ เมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนมีความประพฤติดี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ ตำแหน่ง อายุ พรรษา และการศึกษาของพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม ตามสมมติฐานการวิจัย พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ ตำแหน่ง อายุ พรรษา และการศึกษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

(๑) ด้านเมตตา

ปัญหา อุปสรรค

๑) พระภิกษุสามเณรบางรูปได้รับความเมตตาจากเจ้าอาวาสเป็นพิเศษ อาจด้วยเหตุที่เป็นผู้สนองงานให้ หรืออาจมีปัญญาสามารถทำงานภายในวัดได้มากกว่าพระภิกษุสามเณรรูปอื่น ๆ เมื่อได้รับความเมตตาเป็นพิเศษจึงส่งผลให้ภิกษุสามเณรรูปอื่น ๆ ที่ไม่เข้าใจในเหตุผลแท้จริง กล่าวหาว่าเจ้าอาวาสไม่เป็นธรรม เป็นต้น

๒) พระสังฆาธิการบางรูป ไม่แสดงออกถึงความ เมตตาที่มีต่อภิกษุสามเณรภายในวัด อาจเพราะไม่เก่งเรื่องการแสดงออกด้านความรัก หรืออาจวางตัวให้เป็นทีเกรงขามของผู้ใต้บังคับบัญชา แต่การกระทำดังกล่าวก็อาจส่งผลในเชิงลบได้

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรให้ความรักและเมตตาพระภิกษุสามเณรผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเสมอภาค ไม่ลำเอียง

๒) ควรเป็นแบบอย่างทางความประพฤติ โดยแสดงความรัก ความปรารถนาดี และมีเมตตาริจิตต่อพระภิกษุสามเณรผู้ใต้บังคับบัญชา

(๒) ด้านกรุณา

ปัญหา อุปสรรค

๑) พระสังฆาธิการบางวัด ขาดการเอาใจใส่ ดูแล ภิกษุสามเณรในปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคราวเดือนร้อนเรื่องต่าง ๆ หรือกล่าวได้ว่า ขาดการจัดสวัสดิการ เช่นที่ รัฐบาลจัดให้มีสวัสดิการรัฐ

๒) พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้รับการอบรมเป็นประจำ อย่างน้อยในคราวที่ลงทำวัตรสวดมนต์ หรืออุโบสถสังฆกรรม แต่ในส่วนของศิษย์วัดและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ภายในวัดยังไม่ได้รับการอบรมอย่างเป็นรูปธรรมเช่นเดียวกันภิกษุสามเณรที่อยู่ภายในวัด

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรประกาศให้พระภิกษุสามเณรผู้ใต้บังคับ บัญชาทราบเกี่ยวกับขอบเขตของการจัดสรรสวัสดิการ

๒) ควรจัดให้มีการอบรมธรรมะแก่ศิษย์วัดเป็นประจำทุกสัปดาห์

(๓) ด้านมุกิตา

ปัญหา อุปสรรค

๑) พระสังฆาธิการบางรูปถูกกล่าวหาว่าไม่เป็นธรรม หรือเล่นพรรคเล่นพวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้คุณให้โทษ

๒) พระสังฆาธิการมีการแสดงความยินดีแก่กัน ในคราวที่ประสบความสำเร็จต่าง ๆ หรือมีเรื่องที่น่ายินดี แต่สำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปยังขาดการกระทำในรูปแบบนี้ ซึ่งอาจเพราะขาดปัจจัย แต่ในความเป็นจริงนั้น การแสดงมุกิตาไม่จำเป็น ต้องแสดงออกทางวัตถุ เท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

๑) การให้คุณและให้โทษแก่พระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชาควรมีความเป็นธรรม เสมอภาคกันทุกฝ่าย ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก

๒) พระภิกษุสามเณรควรรวมกลุ่มกันในการแสดงความยินดี ชมเชย หรือให้กำลังใจ เมื่อมีสหธรรมิกที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน

(๔) ด้านอุเบกขา

ปัญหา อุปสรรค

๑) พระสังฆาธิการบางรูปถูกมองว่าไม่เป็นกลาง จากบุคคลผู้เสียผลประโยชน์

๒) พระสังฆาธิการบางรูปลงโทษผู้ได้บังคับบัญชาหรือผู้อยู่ใต้ปกครองเกินกว่าเหตุ ซึ่งอาจเป็นเพราะความไม่รู้จริง จึงใช้นโยบาย “กันไว้ดีกว่าแก้”

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรวางตัวเป็นกลางเมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งขึ้น ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นคู่กรณีกัน

๒) ควรให้ความยุติธรรมกับพระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชาโดยเท่าเทียมกัน

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม” มีประเด็นสำคัญซึ่งอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งนี้ อภิปรายผล ได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม สามารถพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไปได้ ซึ่งหากกระทำได้ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ เนื่องจาก พรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีให้บริบูรณ์ เพราะองค์ธรรมในพรหมวิหาร จะทำให้การกระทำกรรมดีต่าง ๆ เป็นไปอย่าง จริ่งใจ จริ่งจัง มีความพอดี ยั่งยืน และมีความสุขจากการกระทำกรรมดีอย่างแท้จริง ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระจรัล จิรปุณโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม มีการดำเนินอยู่แล้ว แต่ต้องมีการเพิ่มประสิทธิภาพให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการงานของวัดให้พระภิกษุสงฆ์ให้มีความรู้มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการงานของวัดต่อไป^๑

(๑) ด้านเมตตา

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อภิปรายผล ได้ว่า พระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม มีความหวังดี สร้างความสนิทสนมด้วยอัธยาศัยที่เป็นกันเอง ไม่ถือตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่กล่าวหาหรือใส่ร้ายป้ายสีในทางเสียหาย และมีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเจริญ ลาภ ยศ และชื่อเสียงกับพระภิกษุสามเณรผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ล้วนอยู่บนพื้นฐานของหลักความเมตตาในพรหมวิหาร คือ มีความรักใคร่ปรารถนาที่เห็นคนอื่นมีความสุข เป็นความรักใคร่ที่ไม่เจือด้วยราคะ นั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเมธีธรรมมาลังการ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถาน ศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา แพร่ เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า ด้านเมตตา ในภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก^๒

^๑พระจรัล จิรปุณโณ, “การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๒พระเมธีธรรมมาลังการ และคณะ, “การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถาน ศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา แพร่ เขต ๑”, *รายงานการวิจัย*, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

(๒) ด้านกรุณา

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อภิปรายผล ได้ว่า พระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม มีความสงสาร ห่วงใยไม่สบายใจเมื่อพระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชา มีความทุกข์หรือเดือนร้อน มุ่งช่วยเหลือโดยการแนะนำวิธีการหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน บำรุงขวัญแก่กำลังใจ อำนวยความสะดวกหรือสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานอย่างเต็มกำลัง และไม่เบียดเบียนให้ได้รับความลำบากในการทำงาน ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ล้วนอยู่บนพื้นฐานของหลักกรุณาในพรหมวิหาร คือ การช่วยเหลือให้คนอื่นหลุดพ้นจากความทุกข์ ซึ่งโดยเนื้อหาแล้ว ได้แก่ เมื่อเห็นคนอื่นได้รับความทุกข์ก็ต้องการจะปลดปล่อย ขจัดปัดเป่าความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น นั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาทองดี นิปโก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ ใช้พรหมวิหาร ๔” จากผลการวิจัยพบว่า ด้านกรุณา บุคลากรเจ้าหน้าที่และประชาชนผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้มารับบริการของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค มีความคิดเป็นอยู่ในระดับมาก^๓

(๓) ด้านมูทิตา

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมูทิตา อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อภิปรายผล ได้ว่า พระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม มีความยินดีโดยบริสุทธิ์ใจเมื่อพระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชามีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงขึ้น มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม หรือเมื่อได้รับการยกย่องชมเชยจากบุคคลอื่น รวมถึงมีความหวังใจเมื่อมีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุ่งให้เกิดความเสียหาย ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ล้วนอยู่บนพื้นฐานของหลักมูทิตาในพรหมวิหาร คือ ความชื่นบานความพลอยยินดีด้วยเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี ซึ่งโดยเนื้อหาแล้ว ได้แก่ เมื่อเห็นคนอื่นได้รับความทุกข์ก็ต้องการจะปลดปล่อย ขจัดปัดเป่าความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น ความชื่นชม ที่หมายถึง การพลอยยินดีในความ สุข หรือความสำเร็จของคนอื่น มูทิตาธรรมนี้จึงเป็นธรรมที่พึงเจริญในเวลาทีเห็นคนอื่นดีกว่าตน นั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญญวัฒน์ ปณฺญาวุฑฺฒโธ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการบริหารงานบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า ด้านการใช้หลักมูทิตา มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้บริหารมีความยินดีในการให้คำแนะนำปรึกษาแก่บุคลากร^๔

^๓พระมหาทองดี นิปโก, “การบริหารงานของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๔พระมหาบุญญวัฒน์ ปณฺญาวุฑฺฒโธ, “การศึกษาการบริหารงานบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

(๔) ด้านอุเบกขา

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อภิปรายผล ได้ว่า พระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม มีการวางตัวเป็นกลางเมื่อพระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชาเกิดขุ่นเคืองใจหรือทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่อคติหรือเอนเอียงในกรณีที่ต้องมีส่วนในการให้คุณให้โทษกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ดังกล่าวนี้นั้นอยู่บนพื้นฐานของหลักมูทิตาในพรหมวิหาร คือ ความมีใจเป็นกลาง มองตามความเป็นจริง ตามสมควรแก่เหตุผลโดยเที่ยงธรรม ซึ่งโดยเนื้อหาแล้ว ได้แก่ ความวางใจเป็นกลาง ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรม ดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง นั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอดิศักดิ์ สารโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” จากผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของผู้บริหารและครูผู้สอน ด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก^๕

๕.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า

(๑) ตำแหน่ง

พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนใหญ่ ถ้อยมั่นในการปฏิบัติต่อผู้ได้บังคับบัญชา และบุคคลทั่วไปด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ด้วยเหตุที่ พรหมวิหารธรรมถือเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัญฐาน เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต และเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เป็นหลักปฏิบัติซึ่งนำไปสู่สุคติภูมิ เป็นพื้นฐานในการบรรลุนิพพานขั้นสูงสุด และสร้างสันติสุขแก่สังคม ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านตำแหน่ง จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้นี้ สอดคล้องกับที่ ญัฐวรรณ ฐิตาคม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒” จากผลของการวิจัยพบว่า ตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ ส่งผลให้เกิดความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน^๖

^๕พระอดิศักดิ์ สารโท, “การบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๖ญัฐวรรณ ฐิตาคม, “การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

(๒) อายุ

พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนใหญ่ ถ่อมมั่นในการปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลทั่วไปด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ด้วยเหตุที่ พรหมวิหารธรรมถือเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัญฐาน เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต และเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เป็นหลักปฏิบัติซึ่งนำไปสู่สุคติภูมิ เป็นพื้นฐานในการบรรลุนิพพานขั้นสูงสุด และสร้างสันติสุขแก่สังคม ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระณัฐพล จิตธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย คือ การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรี ไม่แตกต่างกัน^๗

(๓) พรรษา

พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนใหญ่ ถ่อมมั่นในการปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลทั่วไปด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ด้วยเหตุที่ พรหมวิหารธรรมถือเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัญฐาน เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต และเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เป็นหลักปฏิบัติซึ่งนำไปสู่สุคติภูมิ เป็นพื้นฐานในการบรรลุนิพพานขั้นสูงสุด และสร้างสันติสุขแก่สังคม ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านพรรษา จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระครูสังวรสาธุวัตร (สำรวย ส่วโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า จำนวนพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการประจักษ์สมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้^๘

^๗พระณัฐพล จิตธมโม, “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^๘พระครูสังวรสาธุวัตร (สำรวย ส่วโร), “บทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

(๔) การศึกษา

พระสงฆ์ที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปกครองตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนใหญ่ ถือนั่นในการปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลทั่วไปด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ด้วยเหตุที่ พรหมวิหารธรรมถือเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัฏฐาน เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต และเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เป็นหลักปฏิบัติซึ่งนำไปสู่สุดคติภูมิ เป็นพื้นฐานในการบรรลุธรรมขั้นสูงสุด และสร้างสันติสุขแก่สังคม ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลด้านการศึกษา จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ ทิพยาพัศ คลังแสง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของการบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลเป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่าง ตัวแปรต้น ได้แก่ ระดับการศึกษา พบว่า โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน^๔

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไป ดังนี้

๑) ผู้บังคับบัญชาควรให้ความรักและเมตตาผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเสมอภาค ไม่ลำเอียง

๒) เจ้าอาวาสควรประกาศให้พระภิกษุสามเณรทราบเกี่ยวกับขอบเขตและข้อกำหนดการจัดสรรสวัสดิการ

๓) การให้คุณและให้โทษแก่บุคลากรควรมีความเป็นธรรม เสมอภาคกันทุกฝ่าย ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก

๔) เจ้าอาวาสควรวางตัวเป็นกลางเมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งขึ้น ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นคู่อริกัน

^๔ทิพยาพัศ คลังแสง, “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรที่มีอิทธิพลต่อการการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการ

๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ในการนำหลักพรหมวิหารมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์

๓) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระสังฆาธิการในศตวรรษที่ ๒๑

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.

กระทรวงแรงงาน. ภาวะการมีงานทำ และการว่างงาน. กรุงเทพมหานคร: กรมการจัดหางาน, ๒๕๔๐.

กระทรวงศึกษาธิการ. การพัฒนาคุณภาพการบริหารการศึกษาตามระบบคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. ภารตวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๓.

_____ . อินเดียอนุทวีปที่น่าทึ่ง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๓.

กวีวงศ์. สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยสมานฉันท์และสันติวิธี. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐.

กัลยา วานิชย์บัญชา. สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

กิตต์ นรินทร์พานิช. จากใจให้คุณครูและนักบริหารทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพรส มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๔.

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. พม่าผ่าเมือง: วิเคราะห์การเมืองพม่าได้อาญาเผด็จการทหาร-ภาคแรก กสิยศ-เผด็จการ. มปท.: มปป..

แก้ว ชิตตะชบ. รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสภามหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๖). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. วิถีโลก. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเจริญทรัพย์ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ . สถิติเบื้องต้นและการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

จิระโชค วีระสย และคณะ. รัฐศาสตร์ทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- จุฬารัตน์ บุญยากร. ถ้อยธรรมพระราชดำรัส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.
- ฐิตินันท์ สุวรรณศิริ. การจัดการความรู้ของผู้ตรวจประเมินระบบคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานรับรองระบบคุณภาพ วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (สร.ว.ส.ท.), ๒๕๕๐.
- दनัย ไชโยธยา. พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์. ๒๕๔๔.
- _____ . วัฒนธรรมและอารยธรรมสัมพันธ์ของอนุทวีปอินเดียกับนานาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓.
- दनัย เทียนพุ่ม. การบริหารทรัพยากรบุคคลในทศวรรษหน้า. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- เดโช สวานานนท์. พจนานุกรมศัพท์การเมือง. กรุงเทพมหานคร: หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๔๕.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. รัฐศาสตร์ ทฤษฎีความคิด ปัญหาสำคัญและแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ทางการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์นิต้า, ๒๕๔๑.
- ทิพาวดี เมฆสุวรรณค์. การส่งเสริมประสิทธิภาพในระบบราชการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘.
- เทพศักดิ์ บุญรัตพันธ์. ประมวลสาระ แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน้าที่ ๕. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.
- ธงชัย สันติวงศ์. องค์การและการจัดการทันสมัยยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.
- นภาพร ชันธนาภา. การจัดองค์การและการบริหารธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.
- นาธาเนี่ยล ฮาร์ริส. ระบอบการปกครอง: ราชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ปาเจรา จำกัด, ๒๕๕๕.
- บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.
- บุรุษชัย จงกลนี. คุณธรรมของนักบริหาร. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น, มปป..
- เบรนต์ อาร์ เนลสัน. ความคิดทางการเมืองตะวันตก. แปลโดย สมนึก ชูวิเชียร. กรุงเทพมหานคร: เอ็ม. แอล. ครีเอชั่น, ๒๕๔๘.
- ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.
- ประยุทธ์ หลงสมบุญณ์. พจนานุกรม มคอ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.
- ประสาร ทองภักดี. หลักการปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: นิต้า, ๒๕๔๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ปรีชา ช่างขวัญยืน. **วรรณคดีเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- ปรีดี พนมยงค์. **มหाराชและรัตนโกสินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, ๒๕๔๓.
- ปรียาพร วงอนุตรโรจน์. **จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๔.
- พระคันธสาราภิวงศ์. **คุณธรรมของคนดีและพรหมวิหาร ๔**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๔.
- พระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูรเถร). **ศาสนาต่าง ๆ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระเทพดิลก (ระแบบ จิตถาโณ). **นิเทศธรรม**. กรุงเทพมหานคร: แปรศิลป์เจ็ด, ๒๕๔๕.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโณ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ). **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พระในบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: คณาจารย์ธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **จากสุขในบ้านสู่ความเกษมสันต์ทั่วสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.
- _____. **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓.
- _____. **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.
- พระมหาจรรยา สุทธิธาโณ. **รัฐธรรม**. เชียงใหม่: สถาบันปัญญานันทะ, ๒๕๔๑.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปญโณ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: หจก. เม็ดทรายพริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะมหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี หลักสูตรชั้นมัชฌิมอภิธรรมิกโท**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วีอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๗.
- พิสิฐุ เจริญสุข. **ปกิณกรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.
- มณีรัตน์ โชติวุฒตากร. **พระบรมราชาทางด้านศาสนาและคุณธรรม**. ราชบุรี: โรงพิมพ์ศรีอักษร, ๒๕๔๘.
- มาลินี จุฑารพ. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เปลวอักษร, ๒๕๔๓.
- ยวาทรรลาล เนห์รุ. **โฉมหน้าประวัติศาสตร์สากล**. แปลโดย พระราชรัตนโมลี (นคร เขมปาตี). กรุงเทพมหานคร: สภาเพื่อความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมแห่งประเทศไทยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- _____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- ลิขิต ธีรเวคิน. ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาระบบการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- วราญา ทองอ่อน. มนุษย์สัมพันธ์ในองค์การ. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘.
- วรรณา เจียมศรีพจน์. การเมืองเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปาเจรา, ๒๕๔๖.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. พุทธโคดม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๕๕.
- วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. พุทธปรัชญาการปกครอง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.
- วีระ สมบูรณ์. รัฐธรรมในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๕๑.
- สมใจ ลักษณะ. การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๓.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร). ทศบารมี ทศพิธราชธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๔.
- _____. รวมธรรมะ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมมหาเถร). สากลศาสนา. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๘.
- สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. รวมธรรมะ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙.
- สมบัติ อารังอัญวงศ์. การเมือง : แนวความคิดและการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เสมาธรรม, ๒๕๕๔.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๗.
- สุขุม นวลสกุล. การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญไทยฉบับประชาชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สุด จอนเจดิสัน. ประวัติศาสตร์เวียดนามตั้งแต่สมัยอาณาจักรจนถึงปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สุนันทา เลาहनันท์. การพัฒนาองค์การ (Organization Development). กรุงเทพมหานคร: ดีดี
บุ๊กส์โตร์, ๒๕๔๑.

สุนาท ฆะณะรงค์. นโยบายสาธารณะ หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง. ขอนแก่น:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.

เสถียร พันธรังสี. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒.

เสถียร โพนันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร:
มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เสถียร อักษรชู. การจัดสวัสดิการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร: กองการ
เจ้าหน้าที่ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓.

ไสว มาลาทอง. คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง
และประชาชนผู้สนใจทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

อรรถวุฒิ ตัญญาวิทย์. ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๔.

อลงกรณ์ มีสุธา และสมิต สัจฉกร. การประเมินผลการปฏิบัติงาน แนวความคิด หลักการ วิธีการ
และกระบวนการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ส. เอเชียเพรส, ๒๕๓๙.

เอ็น. ไอยสวามี ศาสตรี. พัฒนาการของพระพุทธศาสนา. แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓.

(๒) งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ :

ณัชชา อมราภรณ์. “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเขตสายไหม
กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

ณัฐพร ภูทองเงิน. “การบริหาร งานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในกลุ่ม
สถานศึกษาเขตพื้นที่ ที่ ๑-๔ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น
เขต ๑”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ณัฐวรรณ ฐิตาคม. “การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงาน
เขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ทิพยาพัศ คลังแสง. “การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียน
สังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- บุปผา พิกุลแก้ว. “การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์. “การศึกษวิเคราะห์การเมืองการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ. “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูพิพัฒน์จริยาภรณ์ (สาโชติ อาภาธโร). “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุธมฺมปญฺโญ). “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปนิยัตติธรรม ๗ ของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกรโร). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต (ภิรมย์พร). “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูสังวรสาธุวัตร (สำรวย ส่วโร). “บทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอ นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระคำไซ คมภิรานนฺโท. “ประสิทธิภาพในการบริหารหลักสูตรการเรียนการสอนของวิทยาลัยสงฆ์ นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระจรัส จิรปุญฺโญ. “การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระณัฐพล จิตธมฺโม. “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร). “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระใบฎีกาสมชาย ธรรมโร. “บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาทองดี นิปโก. “การบริหารงานของสถานสงเคราะห์บ้านบางแค กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาบุญญวัฒน์ ปญญาวุฑโฒ. “การศึกษาการบริหารงานบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาอุบล จรธมโม. “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระเมธีธรรมาลังการ และคณะ. “การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระอดิศักดิ์ สารโท. “การบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร ๔ โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางคนที. **บัญชีสำรวจพระภิกษุ, สามเณร, ซี, ศิษย์วัด, อารามิกชน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๐ คณะอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม**. สมุทรสงคราม: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๕๖๐. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม. **เอกสารประกอบการประชุมพระสังฆาธิการ จังหวัดสมุทรสงคราม ประจำปี ๒๕๕๘**. สมุทรสงคราม: สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๕๕๘. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

(๔) เว็บไซต์ :

วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี. “อำเภอบางคนที”. <<http://th.wikipedia.org/wiki/>>, [๓๐ กันยายน ๒๕๕๙].

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๕) การสัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ นางสาวนิลุบล รังสีธรรมานุกูล. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม. ๘ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายณัฐภัทร เอ็มอ่อน. นายอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายนิพนธ์ อัครางกูร. ไวยาวัจกรวัดวัดเจริญสุขาราม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๑๙ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี. ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายวัลลภ สุวรรณฉวี. ไวยาวัจกรวัดปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายวินัย จิตรสมุทร. ไวยาวัจกรวัดปากง่าม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์. เจ้าคณะอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสถิตกมลธรรม. เจ้าคณะตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสมุทรปัญญาพล. เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสมุห์บุญหยด วฑฒโน. เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง-บางพรหม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระใบฎีกาศรชัย ชินวโร,ดร.. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๓๑ มกราคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหานพพล กนต์สีโล,ดร.. เจ้าคณะตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

Brooker P.. **Non-Democratic Regimes**. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Chenyang Li. **The Tao Encounters the West**. New York: State University of New York, 1999.

Ethridge M. and Handelman H.. **Politics in a Changing World**. USA: Wadsworth Publishing, 2012.

Levitsky S. and Way L. A.. **Competitive Authoritarianism Hybrid Regimes after the Cold War**. UK: Cambridge University Press, 2010.

Stefan Lorant. **The Life of Abraham Lincoln**. Bangkok: Duang Kramol, 1993.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ผศ.ดร.

เนื่องด้วย พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธรรมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

๑๙ ร.ว. ๖๖๓

 พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร.
 ๑๙/๙-๙-๖๐

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธรรมสรโณ
 โทรติดต่อนอ.๐๘๑-๒๔๘-๗๒๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๑๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ,ดร.

เนื่องด้วย พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธรรมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระมหาวชิรธรรมของพระสังฆาธิการในเขต อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาและศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธรรมสรโณ

โทรศัพท์ติดต่อ.๐๘๑-๒๔๘-๗๒๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๙๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูวาทิววัฒน์,ดร.

เนื่องด้วย พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธรรมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ทรงแล้ว

(พระครูวาทิววัฒน์, ดร.)

๑๐ ก.ย. ๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธรรมสรโณ

โทรศัพท์ต่อ.๐๘๑-๒๔๘-๗๒๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระมหากั้วาล อธิรมโม,ตร.

เนื่องด้วย พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธมฺมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระมหาวชิรธรรมของพระสังฆาธิการในเขต อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม
 พระอัครมุนี
 พ.ศ. ๒๕๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธมฺมสรโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๑-๒๔๘-๗๒๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๙๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรหม ชยทศโต,ดร.

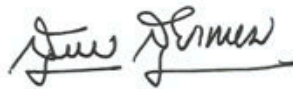
เนื่องด้วย พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธมฺมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ตรวจแก้ไขเรียบร้อยแล้ว

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรหม ชยทศโต, ดร.
๒๕ / ก.ย. / ๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธมฺมสรโณ

โทรติดต่อกับ ๐๘๓-๒๕๘-๗๒๖๓

ภาคผนวก ข
ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ผลการตัดสินความสอดคล้อง (IOC)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่
จังหวัดสมุทรสงคราม

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

๑. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร.	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๑
๒. พระครูวิสุทธานันทคุณ, ดร.	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๒
๓. พระครูวาทีวรัฒน์, ดร.	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๓
๔. พระมหากังวาล ธีรธมโม, ดร.	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๔
๕. พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต, ดร.	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๕

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๑. เมตตา									
๑	มีความรักและห่วงใยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความจริงใจ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	มีความหวังดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	สร้างความสนิทสนมด้วยอัธยาศัยที่เป็นกันเองไม่ถือตัวกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๕	ไม่กล่าวหา ใส่ร้ายป้ายสีในทางเสียหายกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๖	ไม่ใช้คำพูดประชดประชันกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๗	เลือกใช้คำพูดที่เหมาะสมในกรณีต้องให้คำแนะนำหรือตักเตือนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	มีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเจริญ ลาภ ยศ และชื่อเสียง กับและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒. ด้านกรณณา									
๑	มีความสงสาร หวั่นไหว ไม่สบายใจ เมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน มีความทุกข์หรือเดือนร้อน	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒	ให้การช่วยเหลือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนในคราวที่ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนตามสมควรแก่เหตุ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	ไม่เบียดเบียนให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนได้รับความลำบากในการทำงาน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในคราวที่เขาได้รับความลำบากจากการทำงาน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	แนะนำวิธีการหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	บำรุงขวัญแก่กำลังใจในการทำงานแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๗	อำนวยความสะดวกหรือสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานอย่างเต็มกำลังแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	ร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงานร่วมกับแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความจริงใจและไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓. ด้านมุกิตา									
๑	มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่เขาได้รับการพัฒนาความรู้ในระดับที่สูงขึ้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่เขามีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงขึ้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่เขามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	แสดงความร่าร้อน ห่วงใย เมื่อมีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุยงให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	ให้กำลังใจแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนในคราวที่มีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุยงให้เกิดความเสียหาย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๖	ไม่แสดงอาการริษยา อิจฉาตา ร้อน เมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนได้รับการยกย่องชมเชยจากบุคคลอื่น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	มีส่วนช่วยในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลงานที่ดีหรือความดีงามของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	รักษาความลับหรือเรื่องราวส่วนตัวของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔. ด้านอุเบกขา									
๑	มีความเที่ยงธรรมและซื่อสัตย์สุจริตต่อการปฏิบัติหน้าที่	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	ข่มใจรักษาอารมณ์ให้มั่นคงอยู่เสมอแม้ในคราวที่มีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุ่งให้เกิดความเสียหาย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	วางตัวเป็นกลางเมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนเกิดขุ่นเคืองใจหรือการทะเลาะเบาะแว้งกัน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	ยกย่องชมเชยหรือสรรเสริญคุณงามความดีโดยปราศจากอคติเมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนมีความประพฤติดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	ตำหนิโทษโดยปราศจากอคติเมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนมีความประพฤติไม่ดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	คะแนนจากผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๖	มีความเป็นกลาง ไม่เอนเอียง ในกรณีที่ต้องมีส่วนในการให้คุณให้โทษกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	มีความวางเฉยเป็นปกติ ไม่ดีใจ เสียใจ ต่อสถานการณ์ที่ไม่ถูกต้องสำหรับการแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมในหลักเมตตาจิต กรุณาจิต และอุเบกขาจิตได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	ใช้วิธีการลงโทษผู้กระทำผิดอย่างยุติธรรมในกรณีที่จำเป็นต้องตัดสินโทษแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ค
ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha coefficient)

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา [Alpha coefficient]

ชื่อผู้วิจัย

พระอธิการวชิรบดีนทร์ ธรรมสรโณ (ภักทธรรวมวงศ์)

ชื่อสารนิพนธ์

การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอ
บางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม**RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)**

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
A1	119.4667	368.3264	.7404	.9786
A2	119.6000	376.8690	.5656	.9792
A3	119.6333	366.3782	.8299	.9782
A4	119.6667	373.6782	.7593	.9786
A5	119.7667	366.2540	.7775	.9784
A6	119.7000	370.9069	.7852	.9784
A7	119.6333	369.6885	.7631	.9785
A8	119.8000	370.8552	.7960	.9784
B1	119.3333	366.9195	.8586	.9781
B2	119.8333	372.4885	.7213	.9787
B3	119.6333	365.4126	.8175	.9782
B4	119.6333	371.8264	.7357	.9786
B5	119.6667	368.6437	.7007	.9788
B6	119.7667	367.9782	.7619	.9785
B7	119.6667	368.5747	.7838	.9784
B8	119.7667	372.3230	.6567	.9789
C1	119.5000	370.1897	.6608	.9790
C2	119.6000	368.2483	.7429	.9786
C3	119.7000	365.1138	.8386	.9781
C4	119.7000	366.2172	.7636	.9785
C5	119.7333	361.5126	.8578	.9780
C6	119.8333	366.2126	.8001	.9783
C7	119.7333	359.7195	.9111	.9778
C8	119.6667	368.7126	.7357	.9786
D1	119.5000	366.7414	.8116	.9782
D2	119.7000	367.1828	.8151	.9782
D3	119.6667	371.9540	.7116	.9787
D4	119.7000	375.8034	.7135	.9787
D5	119.7000	364.0793	.7929	.9784
D6	119.8667	371.3609	.7050	.9787
D7	119.6667	364.4368	.8328	.9781
D8	119.7000	371.5966	.7080	.9787

Reliability Coefficients**N of Cases = 30.0****N of Items = 32****Alpha = .9791**

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๓๐๕.๒/๙๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทวารม แขวงบางขุนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๓๙ หมู่ ๓ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๕๕๔ ต่อ ๒๑๑๐, ๒๑๑๗, ๒๑๑๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิติกรเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นามัสการ พระครูปราโมทย์ปัญญาวัดน์ เจ้าคณะอำเภอบางคนที
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรบดีนทร์ ฉายา ธรรมสรโณ รหัสประจำตัวนิติกร ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติกรดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมากราบเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

คณะนิติกรให้สัมภาษณ์
 พระวชิรบดีนทร์ ฉายา ธรรมสรโณ
 เจ้าคณะอำเภอบางคนที
 ๐๒๕.๖.๒๑

นามัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบดีนทร์ ฉายา ธรรมสรโณ
 โทรติดต่อ. ๐๘๑-๒๕๘-๗๒๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๕ หมู่ ๓ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖-๓๑๕๔ คือ ๒๒๓๐, ๒๒๓๗, ๒๒๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นามสการ พระครูสถิตกมลธรรม เจ้าคณะตำบลกระดังงา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรดินทร์ ฉายา ธรรมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุภาพ วิจิตรวิจิตร / ศษ.ดร.สุรพล สุขะพรหม
 พระครูสถิตกมลธรรม
 อ.จ. บางเจ็ดใหญ่ อ.ว. จัตุรัส

นามสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรดินทร์ ฉายา ธรรมสรโณ

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๑-๒๔๔-๗๒๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังฆศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๗๐

โทร. ๐๖-๘๘๐-๓๕๕๕ ต่อ ๒๑๑๐, ๒๑๑๗, ๒๑๑๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นามัสการ พระครูสมุทรปัญญาพล เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรดินทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนามัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 พระครูสมุทรปัญญาพล
 (จ.ต. ม.วังนกแขวก)

นามัสการมาด้วยความเคารพ

 (รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรดินทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ
 โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๒๔๘-๗๒๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบให้ยื่นคำขอรับข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหานพพล กนตฺสโร,ดร. เจ้าคณะตำบลบางคนที
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธมฺมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระมหาวีรธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขออนุมัติขอความเห็นชอบให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระมหานพพล กนตฺสโร,ดร.

(จ.ต. นว.)๑๓๗๖ ๗๖๖.

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธมฺมสรโณ

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๑-๒๔๘-๗๒๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๙๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสมุห์บุญหอยค วฑฒโน เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง - บางพรหม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรบดีนทร์ ฉายา ธมมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร.สุรพล สุธะพรหม
 รักษาราชการแทนผู้อำนวยการ
 ๑๓ ม.ค. ๒๕๖๑

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบดีนทร์ ฉายา ธมมสรโณ

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๒๕๔-๗๒๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยู่ชยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๗๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระใบฎีกาสรชัย ชินวโร,ดร. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบางคนที
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธมมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๒๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระมหาวชิรธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ศษ.ดร. ชินวโร,ดร.
พระใบฎีกาสรชัย ชินวโร,ดร.
๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๐

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบัณฑิต ฉายา ธมมสรโณ
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๑-๒๔๘-๗๒๓๓

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๙๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาและศาสนศาสตร์
 ภาควิชาปรัชญา ศาสนศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์พัฒนาศึกษาธรรม ชั้นเรียน ๒๒๒
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพุดยา : โทร ๗๖ ๓ ตำบลลำไทร อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๖๐
 โทร. ๐๒-๘๔๒-๓๓๕๔ ต่อ ๒๒๓๐, ๒๒๓๑, ๒๒๓๒

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิติสดเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรดิตินทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ รหัสประจำตัวนิติสด ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระมหาวีรธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติสดดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุศาสกให้นิติสดเก็บข้อมูล วิจัย

นางสาวนิลุบล รังษิธรมานกุล

(นางสาวนิลุบล รังษิธรมานกุล)
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม

ขอแสดงความนับถือ

ดร.สุรพล สุธะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาและศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรดิตินทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๒๔๘-๗๒๒๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๖ หมู่ ๓ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๗๑๗๐

โทร. ๐๖-๘๔๒-๓๕๕๕ ต่อ ๒๒๓๐, ๒๒๓๗, ๒๒๓๘

ทว่าการอำเภอบางคนที

เลขที่รับ ๐๑๕๐

๒๕๖๑

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายอำเภอบางคนที
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรดิตนทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระมหาวชิรธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- ทธม
- ฉายา ธมฺมสรโณ เริ่มไม่ลงถึง นิสิต
อ้างเป็นนิตยสาร ๕๖๕๕ พงษ์วิภากร

ธ.ล

(นายณัฐภัทร์ เหมอ่อน)
นายอำเภอบางคนที

ผู้ประสานงาน : พระวชิรดิตนทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๑-๒๔๘-๗๒๖๓

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพุทธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรับบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๖-๘๔๒-๓๓๕๔ ต่อ ๒๓๓๐, ๒๓๓๗, ๒๓๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **ไวยาวัจกรวิฑูปรามิพย์**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรดินทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษารวียเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ
 พระวชิรดินทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ
 นิสิต
 11 ม.ค. 61.

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรดินทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ
 โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๒๔๘-๗๒๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
 ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพุดยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๖-๘๕๒-๓๓๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน ไวยาวัจกรวัดตะโหนดทราย
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรดินทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระมหาวชิรธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

โทดิมภมร
 (ภคณเสนา ไร่รัตติกาล)
 ไวยาวัจกรวัดตะโหนดทราย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรดินทร์ ฉายา ธมฺมสรโณ
 โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๒๔๘-๗๒๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๒๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทรน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ไวยาจักรวัดปากง่าม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรบดีนทร์ ฉายา ธรรมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขออนุญาตโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในที่สุดแล้ว

ป. วิชาการศึกษา
คณบดี ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๒๓
วิชาศึกษาระดับปริญญาตรี

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระวชิรบดีนทร์ ฉายา ธรรมสรโณ

โทรติดต่อ. ๐๘๑-๒๔๘-๗๒๓๓

ที่ ศส ๖๑๐๕.๒/๙๒๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพยูธา : ๙๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๙๑๙๖๐
 โทร. ๐๖-๘๕๒-๓๙๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน ไวยาวัจกรวัดเจริญสุทธาราม
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระวชิรดิตินทร์ ฉายา ธมมสรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๒๙ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระมหาวชิรธรรมของพระสังฆาธิการในเขต
 อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
 ใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ
 เพื่อจะ

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม
 (ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์)

ผู้ประสานงาน : พระวชิรดิตินทร์ ฉายา ธมมสรโณ
 โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๒๔๘-๙๒๖๓

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการใน
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ
ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลัก
พรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการ
ปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
๒. โปรดตอบคำถามให้ครบทุกข้อ
๓. ข้อมูลที่ได้จากท่านในครั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นความลับ จึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่านโดย
ผู้วิจัยจะนำผลมาใช้เพื่อการวิจัย เท่านั้น
๔. การตอบแบบสอบถามของท่านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้การวิจัยครั้งนี้
สำเร็จลงได้

ขอขอบคุณในความร่วมมือตอบแบบสอบถามนี้

พระวชิรบัณฑิต ฐมมสรโณ (ภัทระธรรมวงศ์)
นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑: ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับตัวท่าน

๑. ตำแหน่ง

- พระสังฆาธิการ
 พระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง)

๒. อายุ

- ๒๐-๓๐ ปี
 ๓๑-๔๐ ปี
 ๔๑-๕๐ ปี
 ๕๑-๖๐ ปี
 มากกว่า ๖๐ ปี

๓. พรรษา

- ต่ำกว่า ๕ พรรษา
 ๕-๑๐ พรรษา
 ๑๑-๑๕ พรรษา
 ๑๖-๒๐ พรรษา
 มากกว่า ๒๐ พรรษา

๔. การศึกษา

- ต่ำกว่าปริญญาตรี
 ปริญญาตรี
 สูงกว่าปริญญาตรี

ตอนที่ ๒: แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรม
ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความคิดเห็นที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามหลัก
พรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ว่าอยู่ใน
ระดับใด ตามความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ	การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหาร ธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๑. เมตตา						
๑	มีความรักและห่วงใยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความจริงใจ					
๒	มีความหวังดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ หน้าที่ของตน					
๓	สร้างความสนิทสนมด้วยอัธยาศัยที่เป็นกันเองไม่ถือ ตัวกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๔	มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง กับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๕	ไม่กล่าวหา ใส่ร้ายป้ายสีในทางเสียหายกับผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๖	ไม่ใช้คำพูดประชดประชันกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง กับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๗	เลือกใช้คำพูดที่เหมาะสมในกรณีต้องให้คำแนะนำ หรือตักเตือนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ หน้าที่ของตน					
๘	มีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเจริญ ลาก ยศ และชื่อเสียง กับและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง กับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					

ข้อ	การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหาร ธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๒. ด้านภรรณา						
๑	มีความสงสาร หวั่นไหว ไม่สบายใจ เมื่อผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน มีความทุกข์ หรือเดือนร้อน					
๒	ให้การช่วยเหลือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ หน้าที่ของตนในคราวที่ประสบความทุกข์ยาก เดือดร้อนตามสมควรแก่เหตุ					
๓	ไม่เบียดเบียนให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ หน้าที่ของตนได้รับความลำบากในการทำงาน					
๔	เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในคราวที่ เขาได้รับความลำบากจากการทำงาน					
๕	แนะนำวิธีการหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ เกิดขึ้นจากการทำงานแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง กับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๖	บำรุงขวัญแก่กำลังใจในการทำงานแก่ผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๗	อำนวยความสะดวกหรือสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานอย่างเต็มกำลังแก่ผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๘	ร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงานร่วมกับผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วย ความจริงใจและไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ					

ข้อ	การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหาร ธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๓. ด้านมูทิตา						
๑	มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่ เขาได้รับการพัฒนาความรู้ในระดับที่สูงขึ้น					
๒	มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่ เขามีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงขึ้น					
๓	มีความยินดีหรือแสดงความยินดีกับผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน ในโอกาสที่ เขามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม					
๔	แสดงความร่าร้อน ห่วงใย เมื่อมีผู้สร้าง สถานการณ์หรือยุ่งให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๕	ให้กำลังใจแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ ของตนในคราวที่มีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุ่งให้ เกิดความเสียหาย					
๖	ไม่แสดงอาการริษยา อิจฉาริษยา เมื่อผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนได้รับการยก ย่องชมเชยจากบุคคลอื่น					
๗	มีส่วนช่วยในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานที่ ดีหรือความดีงามของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๘	รักษาความลับหรือเรื่องราวส่วนตัวของผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน					

ข้อ	การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหาร ธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๔. ด้านอุเบกขา						
๑	มีความเที่ยงธรรมและซื่อสัตย์สุจริตต่อการปฏิบัติ หน้าที่					
๒	ข่มใจรักษาอารมณ์ให้มั่นคงอยู่เสมอแม้ในคราวที่ มีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุ่งให้เกิดความเสียหาย					
๓	วางตัวเป็นกลางเมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติหน้าที่ของตนเกิดขุ่นเคืองใจหรือการทะเลาะ เบาะแว้งกัน					
๔	ยกย่องชมเชยหรือสรรเสริญคุณงามความดีโดย ปราศจากอคติ เมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติหน้าที่ของตนมีความประพฤติดี					
๕	ตำหนิโทษโดยปราศจากอคติ เมื่อผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนมีความ ประพฤติไม่ดี					
๖	มีความเป็นกลาง ไม่เอนเอียง ในกรณีที่ต้องมีส่วน ในการให้คุณให้โทษกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติหน้าที่ของตน					
๗	มีความวางเฉยเป็นปกติ ไม่ดีใจ เสียใจ ต่อ สถานการณ์ที่ไม่ถูกต้องสำหรับการแสดง พฤติกรรมตามคุณธรรมในหลักเมตตาจิต กรุณา จิต และอุเบกขาจิตได้					
๘	ใช้วิธีการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างยุติธรรมในกรณี ที่จำเป็นต้องตัดสินโทษแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติหน้าที่ของตน					

ตอนที่ ๓: ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหาร
ธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

๑) ด้านเมตตา

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒) ด้านกรุณา

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓) ด้านมุทิตา

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔) ด้านอุเบกขา

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ฉ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการใน
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ- ฉายา

ตำแหน่ง

วัน/เวลาที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

ด้านเมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี มีไมตรีจิต สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ มีความหวังดี สร้างความสนิทสนมด้วยอัธยาศัยที่เป็นกันเอง ไม่ถือตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่กล่าวหาหรือใส่ร้ายป้ายสีในทางเสียหาย และมีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเจริญ กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงาน

ด้านกรุณา หมายถึง ความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ มีความสงสารหวั่นไหวไม่สบายใจเมื่อเขามีความทุกข์หรือเดือนร้อน ไม่เบียดเบียนให้เขาได้รับความลำบากในการทำงาน แนะนำวิธีการหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน บำรุงขวัญแก่กำลังใจในการทำงาน และอำนวยความสะดวกหรือสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานอย่างเต็มกำลังแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่

ด้านมุทิตา หมายถึง ความชื่นบานความพลอยยินดีด้วยเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ มีความยินดีหรือแสดงความยินดีในโอกาสที่เขาได้รับการพัฒนาความรู้ในระดับที่สูงขึ้น มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงขึ้น หรือมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม ไม่แสวงหาการริษยาอิจฉาริษยาเมื่อเขาได้รับการยกย่องชมเชย และแสดงความร่าร้อน เป็นห่วง ไม่สบายใจ เมื่อมีผู้สร้างสถานการณ์หรือยุยงให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่

ด้านอุเบกขา หมายถึง ความมีใจเป็นกลาง มองตามความเป็นจริง ตามสมควรแก่เหตุผล โดยเที่ยงธรรม สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การวางตัวเป็นกลางเมื่อเขาเกิดขุ่นเคืองใจหรือทะเลาะเบาะแว้งกัน การยกย่องสรรเสริญโดยปราศจากอคติเมื่อเขาประพฤติดี การตำหนิโทษโดยปราศจากอคติเมื่อเขาประพฤติไม่ดี มีความเป็นกลางไม่เอนเอียงในกรณีที่ต้องมีส่วนในการให้คุณให้โทษกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ และมีความวางเฉย ไม่ดีใจ เสียใจ ต่อสถานการณ์ที่ไม่ถูกต้องสำหรับการแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมในหลักเมตตาจิต กรุณาจิต และอุเบกขาจิตได้

ตอนที่ ๓ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

- ๑) ท่านเห็นว่า แนวทางในการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านเมตตา ควรเป็นอย่างไร
- ๒) ท่านเห็นว่า แนวทางในการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านกรุณา ควรเป็นอย่างไร
- ๓) ท่านเห็นว่า แนวทางในการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านมุทิตา ควรเป็นอย่างไร
- ๔) ท่านเห็นว่า แนวทางในการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพรหมวิหารธรรมของพระสังฆาธิการในอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านอุเบกขา ควรเป็นอย่างไร

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระวชิรบัณฑิต ธรรมสรโณ (ภัทระธรรมวงศ์)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผู้สัมภาษณ์)

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระวชิรบดีนทร์ ธรรมสรโณ (ภักระธรรมวงศ์)
- เกิด : วันเสาร์ที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๖
- สถานที่เกิด : จังหวัดสมุทรสงคราม
- การศึกษา : มัธยมศึกษาปีที่ ๖
โรงเรียนถาวรานุกุล พ.ศ. ๒๕๔๔
: นักรธรรมชั้นเอก
สำนักเรียนวัดมawangษ์ พ.ศ. ๒๕๕๐
: พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๖
: หลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๗
- อุปสมบท : วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๘
: โดยมี พระครูสุนทรธรรมวงศ์ วัดมawangษ์ เป็นพระอุปัชฌาย์
- สังกัด : วัดบางใหญ่ ตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
- ตำแหน่ง/หน้าที่ : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางใหญ่ พ.ศ. ๒๕๕๓
: ครูสอนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดสมุทรสงคราม พ.ศ. ๒๕๕๓
: พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดสมุทรสงคราม พ.ศ. ๒๕๕๓
: พระกรรมวาจาจารย์ พ.ศ. ๒๕๕๔
: พระธรรมทูตในประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๖
: รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดบางใหญ่ พ.ศ. ๒๕๕๙
: เจ้าอาวาสวัดบางใหญ่ พ.ศ. ๒๕๖๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดบางใหญ่
: ตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ๗๕๑๒๐
: โทร. ๐๓-๔๗๔๗-๗๑๕ มือถือ ๐๘-๑๒๔-๗๒๖๓